

**DISS. MED.
INAUG. DE
CONSTITUTIONIS
EPIDEMICAE
DOCTRINA**

Cornelis Pruys van der Hoeven

DISSERTATIO MEDICA
INAUGURALIS

DE

CONSTITUTIONIS EPIDEMICAE
DOCTRINA.

French

1816.

Publication

DISSERTATIO MEDICA
INAUGURALIS,
DE
CONSTITUTIONIS EPIDEMICAE
DOCTRINA,

QUAM,
ANNUENTE SUMMO NUMINE,
EX AUCTORITATE RECTORIS MAGNIFICI
JOANNIS VAN VOORST,

THEOLOGIAE DOCTORIS EJUSDEMQUE
PROFESSORIS ORDINARIJ,

NEC NON
NOBILISSIMAE FACULTATIS MEDICAE DECRETO,
PRO GRADU DOCTORATUS,
SUMMISQUE IN MEDICINA HONORIBUS ET PRIVILEGIIS,
IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA,
RITE ET LEGITIME CONSEQUENDIS,
PUBLICO AC SOLEMNI EXAMINI SUBMITTIT
CORNELIS VAN DER HOEVEN,

ROTTERODANENSIS.

Ad diem xvi. ~~Septembris~~ MDCCCXVI. Hora XI-XII.

IN AUDITORIO MAJORI.

LUGDUNI BATAVORUM
APUD L. HERDINGH ET FILIUM,

MDCCCXVI.

V I T R I C O   O P T I M O

M A R T I N O   P R U Y S ,

MEDICINAE DOCTORI, SOCIETATI BATAVAE, QUAE ROTTER-
DAMI EST, ADSCRIPTO, DE SE SUISQUE STUDIIS
EGREGIE MERITO,

HOC PIETATIS MONUMENTUM

D. D. D.

A U C T O R.

Natura sui juris est, ac longe latiusque patet, quam ut certos ei fines
angustosque humani ingenii terminos constituamus, extra quos egredi
non possit.

BAGLIVIVS.

DISSERTATIO MEDICA
INAUGURALIS

DE

CONSTITUTIONIS EPIDEMICAE
DOCTRINA.

I N T R O D U C T I O.

Ego cum saepius quaererem, quatenus hujus quam profitebor medendi scientiae ratio, qui fines, magnamque esse hac de re inter ipsos medicos deprehenderim disensionem, duplicem esse medicinam cognovi, alteram ab hominum opinione traxisse originem, a naturae observatione alteram. Utrique commune quidem nomen inditum esse, re vero ipsa maxime esse dissimiles. Illius, quae ab opinione ducta est, ingenium varium esse ac mutabile, cum et opinionum magna sit diversitas atque multae vicissitudines. Hanc vero, quae a rerum natura proficiscitur, perpetuam esse ac constantem. Quas cum multi male distinguerent, inde factum esse puto, ut nihil veri, aut certi in arte inesse, omnia vero falsa ac erronea judicaverint homines, imo ut ipsi artifices minus bene de medicinae veritate ac dignitate sentire coeperint.

A

Quae

Quae si de altera hypothetica illa vere praedicari possint, ad veram medendi scientiam minime pertinent. „ Haec enim, ut „ BAGLIVII verbis utar, si cum hypotheticae splendore, fastu et „ magnificentia conferatur, tenuis fortasse ac contemnenda videbitur. At in illa nihil vitalis inest, verum mira duntaxat ramorum foliorumque luxuries, ad adspicuum quidem pulchra, „ sed statim flaccescens, ubi primum eam novitatis gratia atque „ succus defecerit. Haec vero quam modo descripsimus, cum „ non ex rebus fictis commentitiisque constet, non ostentationis, nec inanis, sed quae in curandis hominibus sita est, „ verae gravis, solidaeque gloriae cupida, nec ad ostentandos flores, sed ad uberrimos et jucundissimos fructus profrendos comparata in dies magis magisque crescit ac vegetior „ fit.” (1)

Hujus etiam distinctionis auctor est Cuius ille HIPPOCRATES, quem primum a studio sapientiae disciplinam hanc separasse accipimus (2).

Cum enim sapientiae professores imprimis abditas rerum causas quaerent, ex his vero et fictis, nescio quibus, elementis quaevis naturae phaenomena, imo morbos ipsos interpretarentur, has quaestiones ad sanandi artem, quae usu atque experientia discitur non pertinere iudicavit. Atque nostro quidem iudicio recte. Utinam vero non aliter iudicassent posterius. Quod nisi fecissent, neque nos tot ac tantos lugeremus medicorum errores, neque toties de opinionum commentis controversias agitata legeremus, et nostris his temporibus audivissemus ipsi.

Hinc

(1) BAGLIVII *Praxeos Medicae* T. I. l. 1. §. VII.

(2) A. CORN. CELSI *Medicina*, in *Praefatione*, pag. 3. Ed. HALLERI.

Hinc itaque divini illius observandi studii a quo illud omne, quidquid veri, aut utilis, aut salutaris ars habeat profisciscitur, dux nobis dicatur HIPPOCRATES.

Testantur hujus studii utilitatem dignitatemque, quicumque hujus ad exemplum naturam ducem sequuti sunt, summi artis magistri. Testantur summae atque utilissimae, quas Hippocraticae arti debemus cognitiones. Testantur denique ipsa, quae nobis reliquit HIPPOCRATES monumenta, quorum, post tot deleta opinionum commenta, sua manet fides atque auctoritas et semper manebit.

Quae cum ita sint, ea mihi verior videtur medendi scientia, quae in naturae fundata est observatione, sincera illa et fideli.

Neque tamen is ego sum, qui nullum esse aut rationis, aut philosophiae in medicina usum insanus contendam. Has enim si demas, quid artis antistites interesset et plebem medicam, quid artificem rationalem et illiberalem empiricum. Ecquid sine his ingenuo ac liberali homine digna haec ars nobis videri posset, haruspicinae illius artis simillima, quae optimorum quorumvis justam quondam movit indignationem.

De ratione autem sic optime praeipientem audimus BAGLIVUM:
 „ Qui rationem cum experientia conflictari volunt, nae illi omnes
 „ mihi desipere videntur tam empirici, quam rationales. Quo-
 „ modo enim dici potest omnes rationi partes tribuendas esse
 „ ea in disciplina, quae, ut sapiens quisque fateri debet, longin-
 „ qui temporis usu, ac periclitatione acquiritur? aut respectum
 „ ad solam experientiam habendum esse et nullo loco rationem
 „ esse numerandam; modo rationis nomine non illa vis animi
 „ intelligatur, quae obscura naturae investigans, inventio et ex-
 „ cogitatio dicitur et magis ad physicam pertinet: sed illa poti-

„us domina omnium et regina ratio, per quam consequentia
 „videt medicus morborum principia et causas conjicit, eorundem
 „progressus eventusque auguratur et ex rebus praesentibus asse-
 „quitur ac prospicit futuras.” (3)

Philosophiam vero arti utilem esse, quis negaverit, qui hanc omnium cognitionum matrem agnoverit ac moderatricem, quae omnes artes ac scientias communi quodam cognationis vinculo conjungit. Non istam volo male philosophantium sapientiam, qua, velut in aegri somniis placidis immitia cocunt ac quaevis ponuntur loco non suo, quam qui profitentur imaginandi aut fingendi facultatem medicis praecipue excolendam esse opinantur, quae ad poesin & oratoriam artem, non vero ad medicinam nobis pertinere videtur, sed veram illam intelligo philosophiam, quae, quo pacto auxiliis illis sensibus videlicet atque analogico ratiocinio in naturae scientia & quae ejus pars est medicina certam comparare possumus cognitionem, recte docet, cujus quidem optima **BACONI** illi **Verulamio** praecepta debemus.

Atque haec quidem mihi videtur rationalis medendi scientia, quae aequae ab empiricorum ratione, quam a sophistarum disciplina distat, in qua re sicubi erraverim, id mihi non magno dedecori fore putem cum **HIPPOCRATE** illo ac **BACONE** errasse, neque illud est in me ingenium sentio aut ejus sum adrogantiae, ut quam hi artem feliciter colendi viam monstraverint, hac ego meliorem me inventurum aut sperem aut credam.

Hinc etiam tam veterum quam recentiorum libros medico pervolvendos esse existimo, cum ab his rerum ante nostram aetatem

ge-

gestarum peti debeat historia et observationum omnis aevi haberi notitia. Sine his enim subsidiis parum in arte profecerimus. „ Non enim, uti recte BAGLIVIVS, in humani profecto ingenii „ acumine sita est ars praestantissima, quam diligens, accurata „ et sagax notatio naturae atque animadversio peperit, sed po- „ tius variis cujusque aetatis doctorum laboribus coacervata sa- „ pientia dicenda est hominumque multorum mens in unum qua- „ si collecta.” (4)

Quos, cum pervolvamus optimorum naturae interpretum libros, certas inde discimus leges, quas natura tum prosperae cum adversae hominum valetudini dixerit. Etenim morbis quoque quaedam leges natura posuit, uti egregie PLINIUS.

Atque illum quidem maximum in arte habeo, qui tum aliorum cum sua observatione optime has leges tenuerit, quod, quoniam de HIPPOCRATE ejusque veris discipulis, qui naturam observandi & interpretandi arte inclaruerunt, vere praedicari posse opinor, ex Hippocratica schola imprimis hanc notitiam comparari posse crediderim, quam, ut et mihi aliquam compararem, ex horum doctrina ea colligere placuit, quae de Constitutione Epidemica observaverint, atque inde sumere dissertationis scribendae materiem.

Ast quam vellem memor fuisset Horatiani illius:

Sumite materiam vestris, qui scribitis aequam

Viribus, et versate diu, quid ferre recusant,

Quid valeant humeri.

Non sero profecto poenituisset imprudentis quod ceperam consilii.

Ast

(4) BAGLIV. L. I. §. VIII.

Ast fore ut aequos mihi contingant iudices spero, quae si me spes fecellerit, aequo animo illud ferendum putavi. Ego satis habeo, non inutilem prorsus mihi fuisse hunc laborem, quem discendi non docendi causa suscepi.

Caeterum si quibus non injucunda fuerit haec scriptio, erit quod mihi gratuler.

Ut quae dicenda sunt, ordine dicam:

I°. Ipsam constitutionis Epidemicae doctrinam variasque Auctorum circa hanc rem sententias exponere proposui,

II°. Doctrinae veritatem defendere,

III°. Inquirere, quam habeat ab utilitate commendationem.

Hisce quasdam theses adjungam circa doctrinae in hac nostra regione usum.

Prius autem, quam praefandi finem faciam, grati animi officium postulat, ut Clarissimis Praeceptoribus, qui salutarem artem me docuerunt, gratias agam, quas possum, maximas.

CAPUT PRIMUM.

DE DOCTRINA IPSA VARIISQUE AUCTORUM CIRCA HANC REM SENTENTIIS.

Quo hujus doctrinae distinctam magis notionem animo informarem, a prima origine rem ducere proposui, ut quo auctore quibusque temporibus nata, a quibus dein culta quae incrementa ceperit adpareret, utque simul historicam aliquam haberem hujus disciplinae notitiam.

Initium igitur faciamus ab HIPPOCRATE, qui primus, quod quidem nos novimus, hoc studium coluit.

Is enim, quo fuit summo naturam observandi studio, cum perspexisset, variam esse vario tempore morborum rationem, ita ut alios aliae tempestates inducerent morbos, ipsis vero hisce rerum vicissitudinibus certi quid atque constantis fubesse cum vidisset, haec diligenter notare, cum illis quae ante eum observaverant sacerdotēs medici comparare & inde regulas quasdam condere coepit, quas posterorum in usum scriptis mandavit.

Quaecumque ad hanc rem pertinent in multis, qui Hippocratici vulgo dicuntur libris, consignata sunt, quorum tamen omnium non aequa fides. Ne autem quis credat, nos ex impuris fontibus hausisse, quod et ab eruditis viris factum dolemus, monuisse oportet, iis solis nos usos fuisse, qui omnium interpretum con

DISSERTATIO MEDICA

consensu genuini habentur, *Epidemiorum* scilicet I. & III., *Libro de Aëre, Aquis & Locis* & tandem *Aphorismorum* imprimis *Sectione* III (5).

Caeterum a nobis adumbratam tantum hanc doctrinam esse monemus. Expressam ejus effigiem perfectam illam a me juvene imperito atque in hoc scribendi genere parum versato, nemo expectaverit.

Observaverat autem HIPPOCRATES inter causas morborum, eorum praecipue, qui plures simul homines exercent imprimis esse anni temporum vices et in ipsis temporibus magnas aut caloris aut frigoris mutationes, (6) quae cum sub coelo temperato praesertim ad aequinoctium utrumque fieri soleant, et haec legitima morborum popularium natalia cognovit, quibus et plures decumberent et gravius adficerentur (7).

Quapropter anni tempora observanda esse docet et siderum ortum et occasum, ex quibus haec a Graecis computari solebant, (8) ut sic cujusque temporis vim perspectam habeat medicus.

„ Qui artem medicam recta investigatione persequi volet, is
„ primum quidem anni tempora in considerationem adhibere de-
„ bet, quid horum quodque possit. Neque enim quidquam com-
„ mune habent, sed cum inter se plurimum differunt, tum prop-
„ ter varias quae in eis contingunt mutationes.” (9)

Videlicet affinitatem quandam inter quaedam morborum genera
et

(5) Cf. K. SPRENGEL *Apologie des Hippocrates* T. I. p. 78. seq., ubi omnia cum genuina scripta, tum spuria recensentur & de Canone Scriptorum HIPPOCR. pag. 106. §. I.

(6) *Aph. I. Sect. III.*

(7) *De Aëre Aquis & Locis Operum Tom. I. p. 288. Ed. FORST.*

(8) SPRENGEL *Apol. II. pag. 513.*

(9) *Lib. de Aëre etc. pag. 280. l. l.*

et singula anni tempora agnovit, qua fieret ut alii morbi vere, aestate alii, alii autumnno, alii denique hieme essent frequentiores. Sic verno tempore, quo novam quasi vitam inchoat tota organica, quam vocant, natura, morbos ab orgasmo humorum eorumque motu ad corporis peripheriam, quibus moribus saepe critici atque medicati quid subest, nasci scripsit.

Aestate sunt febres typi varii, signis affecti systematis gastrici vel incitatae bilis notatae.

Autumno vero, quo tempore ad somnum hiemalem sese componit natura, quartanae refractariae & erroneae febres & dysenteriae &, languente vita, mala chronica multa, hydropes, tabes & coxae dolores & anginae & volvuli & epilepsiae & infaniae & melancholiae, quae hoc tempore exacerbari solent.

Hyeme vero morbi phlogistici generis pectoris inflammationes, ruses, raucedines, dolores varii et apoplexiae (10).

Haec tamen non ita accipienda sunt, ac si morbi isti hisce solis temporibus invaderent nec aliis, sunt enim omnes morbi in omnibus temporibus, nonnulli vero in quibusdam ipsorum magis et sunt et exacerbantur, tumque epidemice regnare solent (11).

Quod si vero aëris temperies huic illive tempori respondens anno quodam praevaluerit, et hujus temporis morbi prae caeteris exercebunt, uti docemur *Aph.* 7. l. I. „ Et si quidem annus „ pro majori parte talis fuerit, qualem fecerit constitutionem, ut „ plurimum tales morbos expectare oportet.” (12)

Quin

(10) Scd. III. *Aph.* 20—23. Cf. SPRENGEL in hos *Aphor.* l. I. T. I. p. 256, seqq.

(11) l. I. *Aph.* 19.

(12) Sic humido praevalente, quos HIPPOCRATES *Aph.* 16. Scd. III. temporibus pluviosis proprios dicit morbos, notatos reperio a Cl. RAMAZZINI in *Epid. rurali Mutin.* 1690. *Opp.* p. 129. Genev. 1717.

Quin et quando eodem die modo calor, modo frigus sit, autumnales morbos expectandos esse monet (13). Et ex hisce quidem temporum anomaliae perspicitur ratio, de qua egit *Aph.* 11. et *seqq.* *Secl.* III. et *Lib. de Aëre, Aq. et Loc. pag.* 286. *seqq.*

Ex anni vero constitutionibus in universum siccitates pluviosae salubriores sunt et minus lethales (14).

Hanc thesin probare videntur, quae leguntur in *Epidemiorum* I. *Statu* 3.

„Febres autem ardentes ante ver coeperunt et ad aequinoctium usque et ad aestatem perseverarunt.

„Quos itaque statim sub ipsa veris et aestatis primordia morbus invasit, plerique omnes superstites evaserunt paucique interierunt. Cum vero autumnus esset pluviaeque impeterent, lethales erant pluresque peribant.”

Porro si anni tempora suae naturae respondeant, si constantia sint, nec modum excedant et tempestive tempestiva reddant, et mitis erunt morbi et constantes, quodsi vero magnae fiant mutationes, si tempora sint inconstantia, morbi erunt inconstantes, graves ac judicatu difficiles (15).

Rem probat 2 *Status Epid.* I. historia.

„Ante autumnum in Thaso tempestates non tempestivae, sed cum multis austris et aquilonibus repentinae et humidae pro-
rupere. Taliaque ad vergiliarum occasum usque et sub vergilias
ip-

(13) *Aph.* 4. l. l.

(14) *Aph.* 15. l. l. Idem confirmat RAMAZZINI, quum, quod annum 1690, cujus constitutionem descripsit, praecesserat, quinquennio prosperam satis fuisse valetudinem siccissima praevaiente aëris tempestate, post ingentes vero pluvias toto Ao. 1689. & sequenti ineunte delapsas epidemicam labem tam in vegetabilium gentem, quam in homines ipsos laevissimè notavit l. l. p. 122.

(15) *Aph.* 8 l. l.

„ ipfas exstiterè. Hyems autem aquilonia, aquae multae, vehe-
 „ mentes, magnae nives hisque intermixtae ut plurimum aëris se-
 „ renitas. Atque ista omnia contingebant, nec certe admodum
 „ inopportuna erant frigora. Jam vero post brumale solstitium
 „ eoque tempore quo spirare incipit Favonius extremae hyemis
 „ frigora magna fuere, aquilones multi, nives et pluviae conti-
 „ nenter multae caelumque cum ventorum turbine nimbosum et
 „ nubilum, eaque ipsa non remiserunt, sed se ad aequinoctium us-
 „ que extenderunt. Ver autem frigidum aquilonium, pluviosum-
 „ nubilumque, neque admodum aestuans aestas fuit. Venti anni-
 „ versarii (16) continenter spiravere statimque ad arcturum per-
 „ flantibus aquilonibus aquae admodum multae:

„ Existente igitur anno toto humido, frigido et aquilonio ad
 „ hyemem quidem ut plurimum bene valuerunt, ante ver autem
 „ plerique omnes moleste et graviter vitam traduxerunt. Primo
 „ itaque lippitudines fluentes, cum dolore humentes et crudae
 „ obortae sunt, sordes in oculis concretae (quas lemiæ vocant)
 „ parvae, nec sine difficultate multis erumpebant, quae cum
 „ plurimis revertissent, tandem ad autumnum reliquerunt. Jam
 „ vero per aestatem et autumnum ex intestinorum laevitate et
 „ torminibus, continuaque et inani egerendi cupiditate laborarunt,
 „ alvique fluidae biliosa, tenuia multa, cruda et mordacia, non-
 „ nunquam etiam aquosa deiecerunt. — „ Jam

(16) De hisce haec habet TAGLINUS: „ In Graecia quae flare solent statim tem-
 „ poribus venti anniversarii sive Etesiae nuncupantur. Fiant autem, quod singulis
 „ annis in Graecia post brumam usque ad mediam aestatem liquescunt nives, quibus
 „ obstiti sunt montes, qui per continuatos aliquot menses nunquam occidente sole il-
 „ lustrantur.” *De Aere l. 2. Florent. 1736.* et K. SPRENGEL refert, omnem aesta-
 „ tem Archipelagum & Graeciam Corum perflare, hyemem vero omnem Africum
Anol. II. pag. 515.

„ Jam quidem ad autumnum et sub hyemem febres erant as-
 „ duae atque eorum paucis quibusdam ardentes, diurnae, noc-
 „ turnae, semitertianae, tertianae exquisitae, quartanae. erraticae.
 „ Atque enumeratarum febrium singulae multis oboriebantur, ar-
 „ dentes vero omnino paucis iique ex aegrotantibus minime labo-
 „ rarunt. At vero tertianae plures, quam ardentes et laborosiores
 „ fuerunt atque in his omnibus rite judicabantur. Quartanae au-
 „ tem multis per initia certo et rato quartanae tenore coeperunt,
 „ quibusdam vero non paucis ex aliis febribus et morbis seces-
 „ sus in quartanas fiebant longaeque his pro consuetudine at-
 „ que interdum etiam longiores contingebant. Sed et quotidia-
 „ nae nocturnae et errantes multae diuque plerisque perseverave-
 „ re, tum erectis tum decumbentibus, horumque plurimos febres
 „ sub vergiliis et in hyemem usque comitabantur. Multos au-
 „ tem statim ab initio praecipueque pueros convulsiones cum fe-
 „ bre tentabant, quae etiam febribus succedebant erantque haec
 „ plurimis diuturna quidem, innoxia tamen; nisi si quibus cae-
 „ tera omnia perniciem adferrent.
 „ At vero continuae quidem omnino febres erant nihilque in-
 „ termittebant, sed omnes invadebant earum febrium more, quae ad
 „ tertianarum naturam propius accederent; uno quidem die levio-
 „ res, altero vero vehementiores, omnium quae tunc continge-
 „ rent violentissimae, longissimae, laboriosissimae, per initia leves
 „ et in totum perpetuo incrementum, diebus judicatoriis insultus
 „ habebant et in deterius procedebant, quae etiam cum parvam al-
 „ levascent, celeriter rursus ex intermissione vehementius invade-
 „ bant et diebus judicatoriis magna ex parte deterius affligebant.
 „ In his omnibus rigores inkomposite et errabunde continge-
 „ bant

„ bant paucissimique et minimi, veram in caeteris febribus ma-
 „ jores et sudores multi, his vero perpauci nihilque allevantes,
 „ sed contra noxiam adferentes. His magna extremorum perfric-
 „ tio, quae vix etiam recalescerent. Neque penitus pervigiles
 „ erant, maxime vero hi etiam vicissim sopore gravabantur.
 „ Alvi omnibus quidem conturbatae erant maleque adfectae, is-
 „ tis vero multo pessimae. Horum autem plurimis urinae aut te-
 „ nues erant crudaeque et decolores, aliquantoque post intervallo
 „ nonnihil concoctae, non sine judicatoriis signis, aut crassitudine
 „ quidem praeditae, verum turbidae, nihil consistentes, aut subsi-
 „ dentes, neque concoctae, aut paucae, vitiosae, crudae, subsi-
 „ dentes et in summa pessimae omnes. Tusfes quidem febres co-
 „ mitabantur, sed neque quam utilitatem aut noxiam tunc tusfis
 „ attulerit licet scribere. Diurnae itaque et difficilia haec erant val-
 „ deque incompressae et errabunde atque citra solutionem horum plu-
 „ rima tum his qui exitaliter valde, cum his qui nequaquam ita se
 „ haberent permanebant. Si quibus enim aliquantulum intermitterent,
 „ in iis celeriter reversiones faciebant. Est ubi quibusdam iisque
 „ paucis ad octogesimum diem cum brevissime judicatione solve-
 „ rentur, nonnullis repeterent, ut etiam in hyemem eorum pluri-
 „ mi aegrotarent. Plerosque vero omnes absque judicatione dese-
 „ rebant. Haec autem tum his qui superstites erant, tum iis qui
 „ moriebantur ex aequo contigerunt.

„ Cumque multa eaque varia esset in morbis judicationis cessa-
 „ tio, maximum sane et pessimum signum plerosque omnes ad ex-
 „ tremum profectum est, quod cibos omnes averfarentur iique
 „ maxime qui caetera quoque exitaliter haberent. In his vero
 „ febribus non admodum inopportune siticulosi erant. Longo

„ autem progressu temporis, cum et labores multi malaque corpo-
 „ ris extenuatio fieret, his humorum feces aut viribus supe-
 „ riores aut minores, quam ut prodesse quicquam, succede-
 „ bant, sed qui confestim intro recurrerent et in deterius con-
 „ tenderent. Atque his aderant intestinorum tormina crebre et
 „ inanes egerendi cupidines intestinorum leviores et alvi fluentes
 „ nonnullis etiam aqua inter cutem cum ejusmodi enumetatis
 „ casibus, aut sine his contingebat. Ex his vero quicquid vio-
 „ lenter urgebat, aut statim e medio tollebat, aut nihil con-
 „ ferebat. Papulae parvae, quae nec satis prodignitate morbo-
 „ rum excretioni respondebant, sed celeriter disparebant, aut
 „ aurium tumores oboriebantur, qui sensim et sine ulla signifi-
 „ catione evanescebant. Nonnullis ad articulos praecipue ad
 „ coxendicem decumbebant. paucis decretorie desinebant, sed ce-
 „ leriter rursus pristinum habitum assequebantur.”

Hunc locum eo lubentius excerpti, quod non tantum morborum,
 qui in intempestiva tempora incidant rationem declaret atque incon-
 stantem et *ἀερόν* indolem, verum et effectus frigidi humidi in hac
 temporum inconstantia praevalentis ostendat, quaecum nostris quoque
 autumnis solita sit temperies, constitutionis nostrae autumnalis no-
 bis quandam imaginem praebet, ab HIPPOCRATE delineatam.

Huic adjungere liceat et aliud insolitae tempestatis exemplar,
 quo simul quid calidum humidum possit docemur (17).

„ An-

(17) *Status 2. Epid. III.* Sunt qui putant, titulo forsan in errorem ducti, qui
 tamen suspensus fuit Galeno, hic non modo pestilentiam proprie dictam, sed illam
 etiam ipsam, quae ea aetate Athens pervasit describi. Sed quanto si in errore ver-
 sentur cum aliis, tum hinc maxime percipi posse, adfirmat Cel. Freindius, si quis cum
 Thucydide, qui pestem Atheniensem literis mandavit, hunc Hippocratis locum contu-
 lerit: nam utrique periculis, quod quidem ad morbi speciem pertineat, nihil quic-
 quam

„ Annus austrinus imbribus abundans atque in totum a ventis
 „ tranquillus fuit. Quum autem paulo superioribus anni tempo-
 „ ribus justo majores siccitates viguissent, sub arcturum (18)
 „ spirantibus austris multum pluit. Autumnus obscurus, nebulo-
 „ sus cum aquarum abundantia, hyems austrina, humida & levis.
 „ Longo vero post solis conversionem intervallo juxta aequinoc-
 „ tium extremae hyemis frigora adfuerunt jamque sub aequinoc-
 „ tium ipsum aquilonares venti cum nivibus non ita diu spiravere.
 „ Ver rursus austrinum, a flatibus quietum, aquae multae & con-
 „ tinentes ad canem usque. Aestas serena, calida: Anniversarii
 „ venti. Etesias vocant, pauci disjunctim spiravere. Sub arcturum
 „ rursus spirantibus aquilonibus aquae multae. Existente igitur toto
 „ anno austrino, humido et leni, hyeme quidem salubriter age-
 „ bant, praeter tabidos de quibus mox scribetur. Ante ver autem
 „ una cum frigoribus consecutus ignes sacri, partim quidem aliqua
 „ de causa, partim sine continebant atque hi maligni quidem mul-
 „ tos sustulerunt. Multi ex faucibus laborabant, voces vitatae
 „ erant, febres ardentes una cum phrenicide, serpentina oris ulcera,
 „ pudendorum tubercula, lippitudines, carbunculi. Alvi pertur-
 „ batae, cibos averfabantur et hi quidem partim sticculosi, par-
 „ tim sine siti erant.

„ Urinae turbulentae, multae, malae reddebantur. Sopore utplu-
 „ rimum detinebantur, rursusque pervigiles. Morborum solutiones
 „ pror-

quam inter eos commune esse videbit. Imo facile sentiet, pestis illius historiam ita parum ab Hippocrate esse pertractatam, ut is nulla quidem de peste his in libris sermonem habuerit. V. HIPPOCR. *Epid.* I. et III. a FREINDIO separatim. editos. Lond. 1717. pag. 119. Cf. et pag. 79. *ibid.*

(18) Id est circa Septembrem mensem medium. De Graecorum anni tempora computandi ratione Cf. FREINGEL *Apol.* II. pag. 513. et seq.

„ prorsus nullae partimque difficiles, aquae inter cutem, tabidi
 „ multi. Atque hi quidem morbi populariter vulgabantur. —

„ Nonnullis autem etiam inter curationes ipsas magnae inflamma-
 „ tiones contingebant multusque ignis facer celeriter ubique popu-
 „ labatur. Horum igitur plurimis abscessus ad suppurationes ver-
 „ tebant, carniūque et ossium ac nervorum ex decidentia mu-
 „ tilationes magnae fiebant. Neque vero contracta fluxio puri erat
 „ affinis, sed aliud quoddam putredinis et fluxionis multae ac va-
 „ riae genus (19). —

„ Longe igitur plurimos facer ignis verè appetivit, qui et perae-
 „ statem et sub autumnum consequabatur. Magna vero perturbatio
 „ quibusdam inerat et ad fauces tubercula, linguaeque inflammatio-
 „ nes et quae secundum dentes abscederent. Multisque vocis vitiatæ
 „ et præpeditæ facta est significatio, potissime quidem his qui ta-
 „ bescere coepissent atque etiam febre ardente detentis et phreniticis,
 „ Coeperunt itaque febres ardentes et phrenitides ante ver,
 „ post ea quae præcesferunt frigora plurimique tunc diu con-
 „ sictati sunt. Erat autem febrium ardentium quae obvenerant
 „ constitutio hujusmodi. Per initia sopore detinebantur cum sto-
 „ machi fastidio et horrois sensu, febris acuta, neque magnopere
 „ sitiebant aut delirabant. Ex naribus paucis stillavit sanguis.
 „ Plurimos accessiones diebus paribus invadebant. Atque sub ipse
 „ accessiones oblivio, membrorum exsolutio et vocis defectio
 „ con-

(19) Miror sagacem HIPPOCRATIS diligentiam, quippe qui non tantum corporum tem-
 peries variosque inde sub vario casu morbus accurate notaverit, verum etiam ad ea quæ
 quæ prima fronte minora videntur attendit animum, neque eandem esse peris secreti
 conditionem, sed variam pro corporibus diversitate affectis probe perspexit. Jure igitur
 optimo quondam dixit CASUS PLURIMUS, non minus ingeniosam fuisse antiquitus ob-
 servationem, quam nunc rationem Vid. *Hist. Nat.* l. 18. c. 29.

„ contingebant. His quidem pedes summi et manus frigidiore
 „ evadabant, multoque maxime circa accessiones: deinde vero
 „ lente nec probe recalescebant rursusque ad intelligentiam redi-
 „ bant et loquebantur. Eos autem aut perpetuus sopor non som-
 „ nolentus detinebat, aut vigiliae cum laboribus. Horum pleris-
 „ que alvus retrimentis crudis, tenuibus multis turbabatur. Uri-
 „ nae multae tenues, neque judicatorii, neque boni quicquam
 „ habebant. Neque aliud quicquam in ita affectis decernebat,
 „ neque enim rite sanguis e naribus profluebat, neque aliud quic-
 „ quam eorum, quae abscedere nata sunt judicatione tentabatur,
 „ moriebaturque unusquisque, uti fors ferebat, vago et incerto or-
 „ dine, plerumque circa judicationes, quidam vero longius pro-
 „ ducti cum vocis defectione, nonnulli etiam cum sudoribus.
 „ Quae quidem his qui perniciose haberent, contingebant. Quin
 „ et similia phreniticis fiebant. Atque hi omnino sine siti erant.
 „ Neque phreniticorum quispiam vehementer insanivit, sicut in
 „ caeteris usuvenire solet, sed ex mala alia quadam et languida
 „ in somnium degeneratione graviter peribant.
 „ Atque insuper etiam febres viguerunt de quibus mox scribe-
 „ tur. Multis os serpentibus ulceribus affectum ulcerosumve fuit,
 „ fluxiones ad pudenda multae, exulcerationes, tubercula intus et
 „ extra circum inguina. —

„ Carbunculi aestate multi atque alia quae putredinis nomine
 „ donantur, pustulae magnae, serpentina ulcera plerisque magna.
 „ Quantum autem ad alvum spectabat, plerisque circa eam multa
 „ et noxia evenire. Primum quidem crebrae et inanes egerendi
 „ voluntates multis molestae, imprimis vero pueris atque iis om-
 „ nibus, qui pubertatem nondum attigerant eorumque plurimi pe-

„ ribant. Multi intestinorum laevitate vexabantur, quidam difficul-
„ rate intestinorum, neque hi admodum moleste. Alvus autem
„ biliosa et pinguis et tenuis et liquida demittebat, ac multis
„ quidem eo morbus ipse decubuit, tum circa febres, tum in
„ febribus. Tormina cum doloribus aderant itemque convolutio-
„ nes malignae. Multis in corpore existentibus ac suppressis exi-
„ tus. At neque exeuntia dolores tollebant. Atque ad ea quae
„ adhibebantur non facile habebant. Purgationes nempe plurimos
„ magis offendeant. Eorum vero qui ita habebant plerique qui-
„ dem subito moriebantur, multi etiam diutius perdurabant. At-
„ que ut semel absolvam, tum qui diuturnis, tum qui acutis tenta-
„ bantur morbis ex ventris vicio omnes fere periire. Omnes nam-
„ que venter pariter sustulit. Omnes autem in quos sane incidi,
„ ob praescriptos omnes morbos quibus vexabantur, cibos equidem
„ averfabantur. Plerique vero praecipueque hi ipsi et qui eodem
„ modo affecti erant, sed et ex aliis qui etiam perniciose haberent.
„ Siticulosi partim quidem erant, partim vero siti vacui. —

„ Urinae autem copiosae prodibant neque potioni ingestae re-
„ spondebant, verum plurimum superabant, multumque etiam
„ vitiosae erant urinae redditae. Nam neque crassitudinem neque
„ concoctionem habebant, neque probe expurgabantur. In mul-
„ tis namque probae per vecicam expurgationes bono sunt. Plu-
„ rimis vero colliquationem perturbationemque et dolores et mo-
„ ram et judicationis cessationem portendebant. Sopore autem de-
„ tinebantur, imprimis quidem phrenitici et qui febre ardente
„ laborabant, quin etiam caeteris in omnibus maximis morbis,
„ quod cum febre contingerent. Omnino vero plerosque aut gra-
„ vis sopor comitabatur, aut tenues et parvi somni.

„ Mul-

„ Multa alia praeterea passim vulgata sunt febrium genera, tertianae, quartanae, nocturnae, asiduæ, diurnae, incertae et vagae, implacidae, inconstantes. Atque hae omnes non sine multa perturbatione contingebant. Plerisque etenim alvus cum horroris sensu turbabatur, sudores nihil decernebant, urinaeque quales supra descripsimus. Eorum vero plerisque haec erant diurna. Neque enim decernebant quae iis ipsis abscedebant, quod caeteris usu venire solet. Omnino quidem omnibus difficiles erant iudicationes, aut nullae, aut diurnae, his vero quam maxime. Atque horum pauci circa octogesimum diem iudicatione absolvebantur, magna autem ex parte iis temere defecerant. Horum autem pauci ex aqua inter cutem moriebantur erecti et stantes. Plerosque vero etiam praeter alios morbos tumores exagitant, ac praeter caeteris tabidos. Maxime autem et gravissime afflixi tabes, plurimosque interemit. —

„ Erat autem tabidorum species ex iis qui glabri erant, subalbidi, lentis colorem referentes, subrubri, caecis oculis pituita alba redundantes, et quibus scoptula operata alarum instar a tergo extabant atque prominebant, mulieresque eodem modo se habebant. Item, et qui ad atrem bilem generandam essent idonei et subsanguinei. Atque hos febres ardentes et phrenitides, et intestinorum difficultates tentabant. Juvenes crebrae et inanes egerendi cupiditates, pituitosos longa alvi profluvia, acrimonia et pinguis ventris recrementa biliosos vexabant. Omnibus autem quos paulo supra descripsimus, verum quidem erat molestissimum plurimosque sustulit. Aestas vero placidissima minimeque multi perierunt. Per autumnum rursus et subvergentibus multi interierunt quartana febre detenti.”

Summam quoque ventorum rationem habuit, à quibus multos morbos oriri credidit. Ita *Aph. 5. Sect. III.* „ Austri auditum „ gravantes caliginosi, caput gravantes, segnes, dissolventes. Quum „ hic dominatum tenuerit, talia in morbis patiuntur. Si vero „ aquilonium fuerit anni tempus, ruses, fauces asperae, alvi du- „ rac, urinae difficultates, horrores, dolores costarum, pectorum. „ Quum hic dominatus fuerit talia in morbis expectare oportet.” Et *Aph. 17. ibid.* „ Quotidianae autem constitutiones aquiloniae „ quidem corpora compingunt, et robusta et facile mobilia et „ bene colorata et melius audientia faciunt, et alvos siccant, et „ oculos mordent, et dolorem circa thoracem, siquis praeexistat, „ majorem faciunt. Austrinae vero corpora dissolvunt et hume- „ stant et auditus graves et capitis gravitates faciunt et vertigi- „ nes in oculis et corporibus motum difficilem et alvos hu- „ mestant (20).”

Scilicet Insulae Aegaei maris, in quibus artem imprimis fecit HIPPOCRATES, ab Austris aestus Africae et humidus maris vapores et pluvias accipiebant, ab Aquilone vero montes Thraciae peragrante magna frigora (21).

Eodem consilio regionum suarum descripsit in egregio illo de *Aëre, Aquis et Locis* libro, cum vidisset morbos differre, prouti

hae

(20) Noxiam hanc Austri in sensum instrumenta potestatem a positivae, quam dicunt, electricitatis defectu interpretatus est SPRENGEL. Hanc enim ventum, cum in Graeciam ab Africae desertis venit, stagnanti aëri similem dixit. Quod, si ad egregiam electricitatis vitae motus incitandi facultatem attendamus, multis experimentis probatam, vero haud dissimile est. Utrum vero illius, quod sentire dicimus, quantum a nervis fiat, remotior causa fluidum electricum habendum sit, ut SPRENGEL aliqui perhibent, an alia quaevis, opinatores dijudicant. v. *Apol. I. pag. 233. seq.*

(21) Cf. E. SPRENGEL *l. I. pag. 256.*

haec calidis aut frigidis ventis patent (22). Regionem calidis ventis expositam, si humida tempestas accedat, morbos diuturnos ulceraque exedentia producere: viros ibi pituita abundare, feminas laborare laxitate, fluore albo et crebro abortu, raros esse morbos acutos inflammatorios. In regionibus frigidis siccisque ventis expositis, stricta corpora ad morbos magnos acutos et inflammatorios disponi ac saepius illis corripi. Temperatam vero regionem neque calore, nec frigore excedentem paucos morbos parere eosque calidarum regionum morbis similes.

Porro cum praegressi temporis magna potestas solet esse in subsequens morbos, non solum interest scire quales dies sint, sed et quales praecesserint (23).

Ita *Aph.* 11. S. III. monet, post hyemem siccam et aequiloniam ac ver pluviosum et australe, aestate febres acutas fieri et ophthalmias et dysenterias maxime mulieribus et viris natura humidis; et *Aph.* 13. ibid. aestatem siccam et aequiloniam, autumnum vero pluviosum, ad hyemem infecuturos esse capitis dolores et tusse et raucedines et gravedines, in quibusdam etiam tabem.

Quam autem morbis cum anni tempestatibus observaverat cognitionem, eam et his cum variis corporum naturis et aetatibus et sexu reperit. Docet enim naturarum alias ad aestatem, alias vero ad hyemem bene aut male esse constitutas (24).

Tempestate humida homines phlegmaticos maxime affici et femi-

(22) *Opp. T. I. pag. 281. Ed. Fosii.*

(23) Ad hunc locum etiam pertinent haec Cel. RAMAZZINI (*l. l. pag. 125.*)

» Quamvis ergo hyema adeo intempestiva fuerit, nihil tamen contingisse scio, quod ad
» medicam lancem trutinari debeat, neque id mirum, cum tunc temporis eadebatur
» morbi, suo tempore (verno scilicet) et loco erupiri." —

(24) *Aph.* 1. et 3. *Sec.* III.

minas, quippe quae humidioris naturae esse solent. His enim major ad plethoram proclivitas et major quoque systematis lymphatici evolutione (25). Siccam autem tempestatem cholericis adversam, phlegmaticis vero et feminis prosperam esse (26). Atque de aetatibus, vere quidem et prima aestate pueros et his aetate proximos optime degere ac maxime sanos esse; aestate vero et autumno ad aliquam quidem partem senes, reliquo autem autumno et hyeme qui medii sunt aetate (27).

Solent autem, si tempestiva sint tempora, certa quadam lege sibi invicem succedere morbi Epidemici ac Constitutiones, quae vices cum sub temperato maxime Graeciae coelo constantiores viderit Hippocrates, quam in nostris regionibus observantur, haud mirum est, ipsum temporum notitiam suo pretio aestimasse ad morborum cognitionem et artis sanandi exercitium.

Verum et ipsa haec constitutionum et morborum popularium successione, optimum his ipsis natura comparavit remedium, uti docemur constitutione illa, cujus in 2. *Statu Epid.* III. fit mentio. Hanc enim humidam valde et morborum feracissimam infecuta est aestas fervida quidem, ast simul serena et siccissima, qua Epidemiae vis haud parum fracta fuit. Sed ipsum audiamus naturae interpretem simplici at eleganti sermone hanc rem illustrantem. „ Mihi porro videtur aestas illa merito multum profuisse. „ Aestivae namque morbos succedens bruma solvit et brumales „ adveniens aestas dimovit. Quanquam quae tunc fuit aestas ex „ se-

(25) ROUSSEL *Système Physique et Moral de la Femme*; Chap. V. p. 37. et suiv.

(26) *De Aere, Aquae et Locis Opp.* T. I, p. 287, seq.

(27) *Aph.* 18. Sect. III.

„ sese non satis suae naturae constabat, verum derepente calida,
„ austrina et ventis silens fuit, nihilominus tamen ad aliam tem-
„ poris conditionem mutata profuit.”

Neque his finibus hujus observationis in arte sanandi utilita-
tem circumscriptit HIPPOCRATES, verum et summa inde Diaeteticæ
atque Therapeutices praecepta petenda esse docuit. Alio enim
tempore pleniore, alio pauciore cibo utendum est. Ventres hyeme
et vere natura sunt calidissimi et somni longissimi. In his igitur
temporibus etiam alimenta plura adhibenda. Innatum enim calo-
rem majorem habent. Nutrimiento igitur copiosiore indigent (28).
Et *Aph.* 18. *Secl.* I. De diaeta in morbis acutis monet, aestate
et autumnò cibos difficillime ferre aegrotantes, hyeme facillime,
dein vere. Nec eadem omnibus temporibus apta est medicina.
~~Purgandum enim aestate magis superiores~~ ventres, hyeme vero in-
feriores (29). Quod quidem praeceptum quanti sit usus, facile
intelligimus, si ad numerosam illam quam aestas profert biliosa-
rum febrium familiam animum advertimus, quae nullo modo felici-
us, quam emesi profligantur (30).

Imprimis vero in remediis exhibendis maximae anni temporum
mutationes observandae sunt, quae tum Solstitiis, cum praecique
Aequinoctiis fieri solent (31). Quinetiam, qui futura in morbis
praesentire cupiat, morborum semper vulgariter grassantium impe-
tum et tempestatis conditionem cito animo concipere oportet (32).

Hoc autem constitutionum et popularium morborum studium,
quan-

(28) *Aph.* 15. *Secl.* I.

(29) *Aph.* 4. *Secl.* IV.

(30) De hisce infra videbimus ubi de Doctrina Stolliana dicendum erit.

(31) *De Aëre etc.* pag. 238. l. l.

(32) *Prognost.* *Opp.* T. I. pag. 46. ap. *Foësum*.

quantum fecerit HIPPOCRATES, vel ex iis colligere licet, quae in fine *Lib. III. Epid.* legimus. „ Per vero magni in arte aestimo, posse „ de iis quae scripsimus cogitationem recte fuscipere. Eorum „ namque usum qui calluerit, is mihi non magnopere videtur in „ arte aberrare posse. Exacte autem tenere oportet et propriam „ cuiusque temporum anni conditionem et statum morbumque „ ipsum et quidnam boni commune sit constitutioni cum morbo, „ quidnam et mali constitutio aut morbus inter se commune ha- „ beant (33).”

Neglecta jacuit per multa secula, quam fundaverat Celsus senex doctrinam, atque inter continua medicorum de opinionum commentis certamina intermissum fuit penitus naturae illud observandi studium, quod hic egregio suo exemplo posteris commendaverat, nec nisi excusso Scholasticorum atque Arabum iugo medicina libere coli caepit atque ex ipsius fontibus veterum disciplina peti.

Primus autem qui inchoatos hos labores Hippocraticos suscepit, fuit GULIELMUS BALLONIUS Lutetiae Parisiorum, quae schola tunc maxime floruit, Medicinae Professor, qui scriptis mandavit historiam Epidemiarum, quae ab A^o. 1570 ad A^{um}. 1578 in hac urbe grassatae sunt. Is quidem Hippocraticas observationes suis confirmavit illustravitque ac vel eo optime de disciplina medica meritus est, quod et haec ingenii Hippocratici monumenta oblivioni tradita revocaverit. Quamvis eruditionis atque in ob-

ser-

(33) Quenam autem Nostro τὸν δὲν, quod in morbis incise dixit (*Progn. I. l. p. 36.*) fuerit significatio, de eo non conveniunt interpretes! GALENUS illic et huius exponit morborum populariter grassantium generationem, quae ex aeris conditione petitur intelligens, aut saltem cognitionem, quae multum facit ad morborum praedictionem et totius anni constitutionem praenoscentiam. FORESIUS in *Oecon. libr. Opp. T. II p. 165.* CL. BALLONIUS *Epid. l. 1. p. 2. Opp. T. I. Ed. IRONMONT.*

servando diligentiae laude magis quam ingenio conspicuus fuerit, (34) quin tamen K. SPRENGELIO de ipso iudicium ferenti plane assentiar, vetant viri merita, vetat aequitatis et humanitatis officium, quod et in republica literaria summa lex est (35).

Majora tamen quam BALLONIUS praestitit SYDENHAMUS ille, alter Hippocrates cui et observandi studio et ingenii illis dotibus, quae in medico artifice praeprimis requiruntur, parem vix quenquam inveneris, superiorem vero neminem. Hic inter Chemicorum et Mathematicorum bella natus (36) neutris partibus se addixit. Probe enim intellexit, non de veritate, sed de opinionum commentis certari, unde arti parum commodi, detrimenti plurimum oritur.

„Ad praxin medicam, inquit (37), cum accessissem, mox in
 „eam veni sententiam, quae mecum ad hodiernum usque diem cre-
 „vit; hanc scilicet artem haud rectius perdiscendam esse, quam ab
 „ipsius artis exercitio atque usu, veroque admodum esse simile,
 „quod

(34) Cf. CABANIS *Revolutions de la Médecine* pag. 162.

(35) K. SPRENGEL, *Versuch einer Pragmatische Geschichte der Arzneykunde* V. Th. pag. 423. Si cui haec temere scripsisse videar, evolvat quae, quae de Phleboto-
 miae usu caute circumscribendo habet Auctor, nec non de pleuritidis verae ac spuriae
 differentia et huic adcommodata medendi methodo T. I. pag. 64—66, pag. 72 seq.
 pag. 121, 130, 166, 170; videatque, num et sanguinae medicinae et falsae
 spuriarum inflammationum diagnoscere rem sit. Sed ipse causam dicat: » Quum quis,
 » sic habet pag. 120, laborat dolore lateris nullus non magnus medicus est, imo
 » barbitonsor hac in re egregius magister est. Secatur vena, demit liberaliter san-
 » guis, si quid vitii in superficie habent iterum secandi caput occasio, » et pag. seq.
 » Considerare hoc oportet, quosiam non fiat sanguis, nisi post multas easque diffici-
 » les mutationes, carnis est non autem medici ita liberaliter et parva de causa venam
 » aperire, quum sanguis naturae thesaurus sit atque amicus. » Caeterum dandum quid
 suo quo vixit tempori, dandum quid naturae humanae, scibi erraverit, quod in
 priore a SPRENGELIO allato casu factum dolemus.

(36) Cf. SPRENGEL I. I. pag. 460.

(37) *Ep. Dedicat. Opp. suis praefixa* pag. 4. Ed. Leid. 1726. in 8vo.

„ quod quia ad naturalia morborum phaenomena oculos animum-
 „ que accuratissime maximeque diligenter adverterit, in eliciendis
 „ curativis indicationibus veris ac genuinis maxime pollere debeat.
 „ Huic itaque me methodo totum tradidi satis securus, quod natu-
 „ ram si sequerer ducem etiam avia terrarum peragrans loca nul-
 „ lius ante trita solo, nunquam vel latum unguem a recto tra-
 „ mite discederem.” Et hanc methodum sequutus illud imprimis
 „ egit, ut quam diligentissime observando naturae leges in morbis
 „ producendis, mutandis, sanandis, tum cujuscunque morborum spe-
 „ ciei distinctam haberet notionem, tum, quoniam ordinis variae hae
 „ species sese excipiant, rite cognosceret. „ Aequabilis enim adeo,
 „ ait (38), et ubique similis est naturae ordo in producendis
 „ morbis, ut in diversis corporibus eadem plerumque reperiantur
 „ ejusdem morbi symptomata, ac illa ipsa quae in SOCRATE aegro-
 „ tante observata fuerint, etiam generaliter ad hominem quem-
 „ cunque eodem morbo laborantem transferri possunt, non secus
 „ ac universales plantarum notae ad omnia cujuscunque speciei
 „ individua rite se diffundunt. — Et quidem existimo, nos ob
 „ eam potissimum causam ad curatori morborum historia ad hunc
 „ usque diem defecit, quia scilicet plerique eos pro confusis in-
 „ conditisque naturae male se tuentis et de statu suo dejectae ef-
 „ fectis tantum habent ac proinde laterem lavare crederetur is,
 „ qui justam eorundem enarrationem moliretur.” Summum vero
 „ naturae ordinem in successione morborum his verbis laudat (39):
 „ Denique anni tempestates diligenter observandae sunt. Non in-
 „ ferior nonnullos esse omnium horarum, alii tamen nec paucio-
 „ res.

(38) l. i. Praef. pag. 17. seqq.

(39) lb. pag. 16. Cf. pag. 23.

„res occulto quodam naturae instinctu annorum tempora non
 „secus, quam quaedam aves aut plantae sequuntur.

„Saepe quidem sublit mirari hoc morborum quorundam in-
 „genium satis obvium a paucis tamen haecenus fuisse observatum,
 „cum quo fidere stirpes aut pecudes solemniter procreantur plu-
 „rimi curiosius adnotarint. Sed quaecumque sit hujus oscitatio-
 „nis causa, pro certo statuo, tempestatum in quibus aegritudi-
 „nes ingruere consueverunt noticiam multum medico prodesse,
 „tam ad speciem morbi dignoscendam, quam ad ipsum mor-
 „bum extirpandum, atque horum utrumque minus feliciter evenire,
 „ubi istiusmodi observatio negligitur.” Egregie eandem hanc
 rem probat p. 24. l. l. „Et profecto haud minus se natura
 „methodo adstringit in his cum producendis, cum maturandis, quam
 „in plantis sive etiam animalibus. Quinto ut cuilibet sive plan-
 „tae, sive animali proprii quidam ac peculiare affectus compe-
 „tunt, ita se res habet in qualibet succi ejuscumque exalta-
 „tione, ubi semel in speciem proruperit. Exemplum hujus rei sa-
 „tis luculentum quotidie nobis ingerunt et ob oculos ponunt
 „variae istae excrescentiarum species, quas arbores fruticesque emit-
 „tunt, vel ob succi nutritii perversionem et depravationem,
 „vel alias ob causas in forma scilicet musci, visci, fungorum
 „aliorumque id genus, quae omnia essentiae sunt, sive species
 „a parente sive arbore, sive frutice diversae plane atque distinc-
 „tae. Et sane qui serio atque ad amicum pensitaverit *Champoux*
 „illa, quae febrem v. gr. quartanam comitantur; quod videlicet
 „semper sub autumno ingreditur, quod certum ordinem ac ty-
 „pum ubique servat, revolutiones periodicas quarto quoque die
 „non miris certe repetit, quam suas repetit horologiam, sive

D 2

„ ali-

„ aliud quoddam ejusmodi *διεργαστον* (nisi ab accedente aliquo ex-
 „ trinfecus adveniente hic ordo perturbetur) quod cum rigore
 „ ac notabili frigoris sensu adgreditur, quem excipit caloris per-
 „ ceptio non minus sensibilis, quae tandem in sudore effusissimo
 „ terminatur, quod denique morbus hic quemcumque demum in-
 „ vaserit, vix ante vernum aequinoctium abigi poterit et fugari,
 „ qui haec, inquam, omnia pensculatius trutinaverit, haud minus
 „ firmis rationibus inducetur, ut credat morbum hunc speciem esse,
 „ quam sunt illae ob quas credat, plantam esse speciem, quae
 „ parem semper ad normam e terra nascitur, floret interitque
 „ atque in reliquis afficitur pro ratione essentiae suae. &c.”

Haud levis res mihi videtur SYDENHAMII interpretatio, qui cum
 in hisce studiis atque in hoc scribendi genere, ipse sibi dux et
 auctor fuerit, peculiare quid habet sibi soli proprium, ad quod
 nisi animum attenderis, vix ejus mentem capere poteris. Atque
 hinc factum esse arbitror, quod multi orationis colore atque vesti-
 tu ab ipsis quae subsunt sententiis male distincto, culparint quem
 non intellexerant SYDENHAMUM. Equidem lubenter fateor, hunc
 mihi semper maximopere placuisse, atque uti grave fert animus
 illatam amico injuriam, ita et ego commoveor, ipsum cum vi-
 deam multa ab iniquis et imperitis iudicibus injuste pati.

Prius autem quam, quid de Epidemica Constitutione senserit,
 tradam, res mihi paulo altius repetenda videtur.

Quod de HIPPOCRATE quondam vere adeo praedicavit BAGLI-
 VIUS, eum naturae non hominis voce locutum esse, de SYDENHAMO
 etiam affirmari posse crederem, qui cum naturae observationi co-
 tus se dedisset, ex hoc fonte omnem circa rem medicam cognitio-
 nem petivit, quam incomta et simplici oratione posteris tradidit.

Hanc

Hanc ex naturae fonte originem declarant quaecumque de morborum genesi; natura, differentiis et sanatione scripsit. „Dicitur ratio, sic opus suum exorditur, morbum nihil aliud esse, nisi naturae conamen materiae morbificae exterminationem in aegri salutem molientis.”

Ex ipsa autem corporis conditione, qua illud aptum est ad suscipiendas varias a rebus externis mutationes, proficiscitur aegrotandi facultas. Sed et suae sunt naturae humanae vires medicatrices, quibus ad suam salutem propugnandam utitur. Ecquid ipsa pestis, malignum saepe morbi genus, aliud, quam symptomatum complicatio, quibus utitur natura ad inspiratas cum aëre particulas *maripidis* per emunctoria apostematum specie vel aliarum eruptionum opera excutiendas (40). Jam vero hoc munere nunc celerius fungitur natura, nunc vero tardius, pro varia methodo qua causam morbificam expellere nititur. Nam cum febris opem deponit, motu partium violentiore res omnis peragitur, atque huiusmodi plane sunt morbi quos *acutos* appellamus, qui velociter scilicet atque cum impetu et periculo ad statum moventur. Quamvis si minus accurate, haud tamen minus vere loquaris, istae etiam morbi pro acutis sunt habendi, qui licet respectu paroxysmorum si omnes simul sumantur tardius moveant, respectu tamen paroxysmi cujuslibet particularis cito atque etiam citissime ad finem perveniunt, quales sunt febres intermittentes omnes. Ubi vero continens morbi materies ejus est indolis, ut febrem in partes suas pertrahere non valeat, ad distae materiae separationem universalem, morbi et *chronici* nuncupantur et sunt.

Ita.

(40) l. l. Sed. 1. c. 1. pag. 38. seq.

Itaque cum naturam morborum medicatricem cum Coe illo cognoverit, hos nullo modo aut certius aut felicius sanari arbitratus est, quam cognitam naturae methodum imitando (41). Quare praefertim ad varias vias, quibus crises in quacunque febris specie fiant attendit et ad stata harum crisis tempora, quas non praeventendas aut accelerandas, sed suo tempore promovendas censuit. Nam experientia, non autem ratio docet, quanam febrium species per sudores, quanam per catharsin sit exterminanda (42), ac in febrium quarumlibet curatione omne punctum tolit, quae porta excludenda sit materia febrilis, qui certo nonit, venae sectione nempe, sudoribus, catharsi, aut si qua est alia magis adposita (43). Medicos artifices, qui hunc naturae ordinem praevertere conarentur, eis similes esse dixit, qui tempore non suo arborum fructus exspectant.

Verum eo loco imprimis se naturae probavit interpretem, quo de perfectissimo illo febrium genere loquitur, quam *depuratorem* vocavit, quamque summum naturae medicatricis auxilium habuit. Primo quidem adverto, inordinatam illam massae sanguineae commotionem, febris hujus sive causam, sive consistentem, a natura concitari, vel ut heterogenea quoddam materia in eadem conclusa ac ipsi inimica secernatur, vel ut sanguis in novam aliquam diathesin immutetur; illud omne genus febrium malignarum testatum facit, utpote a quibus istius ebullitionis sanguinis beneficio sit excretio ad cutem excrementi in eodem latitante et prava qualitate affecti; hoc vero, quod in corporibus

(41) Praefat. p. 18. seq. et p. 27. Cf. Opp. p. 226.

(42) Pag. 226. l. l.

(43) Ibid. pag. 260.

„ fanis crebro evenire, haec commotio comperta est in quibus
 „ nullus apparatus morbificus vel quoad plethoram, vel quoad caco-
 „ chymiam fuerit, nulla infalubris aëris anomalia, quae febris occa-
 „ sionem subministraret. Nihilominus etiam hujusmodi homines prae-
 „ cedente aliqua aëris, victus caeterarumque rerum non naturalium
 „ (ut vocant) mutatione identidem febre corripuntur, propterea
 „ quod eorum sanguis novum statum et conditionem adipisci gestit,
 „ qualem ejusmodi aër aut victus postulerit; minime vero quod
 „ particularum vitiosarum in sanguine stabulantium irritatio febri
 „ procreet. Secundo ita mecum reputo, indicationes veras ac genui-
 „ nas, quae in hoc morbo consurgunt in eo versari, ut sanguinis
 „ commotio intra modum naturae proposito congruentem sistatur,
 „ ut nec hinc plus aequo gliscat, unde periculosa symptomata
 „ insequi solent, nec illinc nimium torpeat, quo pacto vel mate-
 „ riae morbificae protrusio impediretur, vel sanguinis novum statum
 „ adfectantis labefactarentur conatus. Adeo ut si materiae hetero-
 „ geneae irritanti, siue cruesi ses. novas molienti febris ortus
 „ debeat, indicatio utrobique eadem existat.” (44)

His jam praemisissis videamus, quid auctor de Epidemica Consti-
 tutione docuerit. Cum Hippocrates morborum vulgarium causas
 in manifestis aëris qualitatibus imprimis quaerendas putasset, unde
 varia Epidemiarum genera quae annua dicuntur repetit, noster
 occultam quandam alterationem in ipsis terrae visceribus natam;
 alius ejusque generalioris Constitutionis matrem dixit, quae semper
 febrem quamdam comitem habet, quam *stationariam* appellavit.

„ Quamvis, inquit, diversas diversorum annorum habitudines:
 quo-

(44) L. I. pag. 51. seqq.

„ quoad manifestas aëris qualitates, maxima qua potui diligentia
 „ notaverim, ut vel exinde causas tantae Epidemicorum vicissitu-
 „ dinis expiscarer, me tamen ne hilum quidem hactenus promo-
 „ veri sentio, quippe qui animadverto, annos quoad manifestam
 „ aëris temperiem sibi plane consentientes dispari admodum mor-
 „ borum agmine infestari et vice versa. Ita enim se res habet.
 „ Variæ nempe sunt annorum Constitutiones, quæ neque calori,
 „ neque frigori, non siccò humidoque ortum suum debent, sed ab
 „ occulto potius et inexplicabili quadam alteratione in ipsis terræ
 „ visceribus pendent, unde aër ejusmodi effluviis contaminatur, quæ
 „ humana corpora huic aut illi morbo addicunt determinantque,
 „ stante scilicet præfatae Constitutionis prædominio, quæ exacto
 „ demum aliquot annorum curriculo denuo facessit atque alteri
 „ locum cedit. Unaquæque harum constitutionum generalium pro-
 „ pria ac peculiari sibi febris specie funescitur, quæ extra illam
 „ nusquam apparet. Cujusmodi febrium idcirco stationariæ nobis
 „ audiunt. Ad hæc sunt et peculiare quaedam ejusdem anni
 „ ut ita dicam Crases, in quibus licet secundum manifestas aëris
 „ qualitates ejusmodi febres, quæ generaliore anni Constitutio-
 „ nem sequuntur magis minusve epidemicæ grassantur vel seriùs
 „ ocysus ingruunt, præ caeteris tamen ejusmodi febres, quæ omni-
 „ bus in universum annis competunt, quas ideo intercurrentes vo-
 „ co, ab hoc illoque manifesto aëris temperamento ortum ducunt
 „ v. gr. pleuritis, angina &c. quæ a subito calore intensius fri-
 „ gus statim excipiente plerumque invadunt. Potest itaque fieri,
 „ ut sensibiles aëris qualitates ad illas quidem febres producen-
 „ das faciant, quæ in qualibet constitutione se exerunt, non vero
 „ ad illas alias quæ certæ alicui constitutioni quasi propriæ ac
 „ pe-

„peculiares existant. Fatendum tamen est, praedictas aëris qualitates corpora nostra ad hujus illiusve morbi epidemici generationem magis minusve disponere, quod et de quocunque errore circa sex res non naturales dictum volo (45).”

Epidemicorum autem alii *Φαιρογενών* decursus atque exitus constantia in suo genere perfectissimi sunt, ab his igitur vera et fida morborum epidemicorum historia ediscenda est atque tradenda. Alii vero mutabilis sunt indolis et mali moris.

Dividuntur autem Epidemici hi morbi in duos ordines, vernos scilicet et autumnales, qui, quamvis et alia qualibet tempestate nascantur, ad illam tamen sunt relegandi, ver autumnusve fuerit, quam proxime contingunt. Accidit enim nonnunquam aëris temperiem cum epidemicorum aliquo in tantum conspirare, ut eo fautore ante tempus sibi debitum miseros invadat, et e contra est, ubi tantum illis inter se convenit, ut corpus praedispositum, nonnisi aliquamdiu post, adgrediatur. Cum itaque, inquit, ver dico vel autumnum, non de ipso statim aequinoctio, sive verno, sive autumnali loquor. In febribus intermittentibus usque adeo necessaria est haec distinctio, ut, nisi eandem in praxi sedulo contemplemur, neque de earum duratione quicquam pronuntiare, neque commodo regimine aëgrorum corpora curare poterimus, habita tum tempestatum, tum naturae febrium diversae ratione. Verum quidem est, febres utriusque tempestatis ingenium non plane dissimile nancisci, sive modum spectes primi insultus, qui cum horrore primum incipit, mox in calorem erumpit, ac tandem per sudorem solvitur, sive typorum discrimina, quorum respectu quaedam

(45) l. l. pag. 41. seq.

dam tertianae sunt, cum vere, tum etiam autumnio. Interim non dubito, sic pergit Auctor, quin febres istae tota sua natura sive essentialiter distinguantur (46).

Febres autem speciatim quod attinet, observandum esse docet Auctor, maximam earum partem, quae continuae sunt nulla hucusque nomina, quatenus a constitutionis generalis influenza pendent, obtinuisse; appellationes autem quibus dignoscuntur, ab insigni aliqua alteratione sanguini impressa, vel evidentiori symptomate mutuari. Hac ratione putridae dicuntur, malignae, petechiales &c. Quandoquidem vero, inquit, singula ferme constitutio praeter has, quas parurit febres ad alium morbum aliquem magis epidemicum eodem tempore propagandum proclivis est, celebrioris nominis, non satis video, cur istiusmodi febres non potius sortirentur nomina a constitutione, quatenus horum morborum alterutri producendo favet, eodem illo tempore, quo comparebant, quam a qualibet sanguinis alteratione, vel symptomate particulari, quae diversae speciei febribus eodem jure posunt competere (47). Quum vero plures horum morborum eundem fatigent annum, unus eorum reliquorum praedominio potitur, caeteris in ejus quasi ditionem redactis et parcius eo tempore saevientibus, ita ut illo augescente imminuantur hi, eodemque rursus imminuto, mox recrudescent. Atque ita vicissim mortales lacesunt, prout anni genius et sensibilibus aëris temperies huic aut illi magis suffragantur. Hanc rem illustrat historia febris dysentericae, cujus mentionem fecit auctor pag. 171. sqq. Gravidabant nempe per constitutionem integram annorum 1669—1671 subintrante Julio (qui mensis certissima est februm

(46) l. l. p. 82.

(47) l. l. pag. 43. seq.

brium autumnalium epocha, uti vernalium Februarius) dysentericae febres. His vero, autumnus jam se propius admovente, dysenteriae (morbus vere autumnalis) succedebant, quas ab hyeme distatas excipiebant febris dysenterica et variolae; quae quidem variolae non eam tantum hyemem, sed et subsequens etiam ver, nec non aestatem illi conjunctam, peragrabant, donec reverso Julio a febribus dysentericis epidemice praedantibus ejicerentur; atque hae erant rerum vices, dum vigeret praedicta constitutio. Qui vero morbus circa aequinoctium autumnale maximopere furit, totius anni constitutioni nomen impertit suum, hujus enim ingenio epidemici *επικρατοί* sese accommodant: v. gr. quo tempore variolae latissime depopulantur, febris toto anno sparsim oberrans ejusdem plane inflammationis est particeps, quae variolas parit. Utriusque morbi symptomatum maxima cognatio, excepta eruptione, quaeque inde pendunt. Pariter cum dysenteriae praecipue grassantur, febris ejus anni ipsis est simillima, nisi quod illae causam morbificam per sedes eliminant &c. Et sane dysenteria haec ipsa febris est in intestina incumbens ac per eadem viam quaerens. Hinc illam febrem variolosam, hanc vero dysentericam adpellavit, utriusque autem morbi naturam febris fociae naturae similem, et symptomata, et cura declararunt. cf. pag. 162 sqq. et p. 190 sqq.

Notandum autem est, epidemicum illum principem, qui sub aequinoctio autumnale ceu rupto aggere omnia straverat, ingruente hyemis frigore intra suum se alveum condere, dum epidemici inferioris ordinis, qui sub eo merentur, tunc temporis praefertim ingravescant et rerum potiantur, donec dictus anni princeps eorum vires denuo frangat et deleat nomen. Quoties vero constitutio aliqua varias epidemicorum species parit, singulae hae species genere ab illis differunt, quae cum

E 2

idem

idem plane nomen fortiantur, alia tamen constitutione generentur. Testantur intermittentes tertianae vernales et autumnales, quarum hae refractarii genii malignique et innumerorum chronicorum matres, illae vero salutares et rarissime diurnae. Et quamvis morborum, qui in eandem constitutionem incidunt summa, sit, sive formae, sive typi diversitas, cum a communi causa, hac scilicet, aut alia aëris diathesi peculiari omnes pendeant, communis ipsis subest corporis conditio et communis omnibus natura. Hinc parvum cum sit, paria quoque sunt symptomata praecipua atque essentialia; ac denique eodem tempore et intendunt saevitiam et remittunt: imo conveniunt, quae simul grassantur morborum species, modo quo primum adgrediuntur, atque omnes in principio suo similia habent symptomata, quae singula morborum, qui eodem tempore populantur, analogiam probant. Evidentissimum huius thesae argumentum peti potest ab intermittenti illa anni 1661 et sequentium constitutione, quae prima est, quam descripsit SYDENHAMUS, in qua febris, quae tunc invadebat continua, si vel diutius persisteret, vel aeger nimis evacuationibus fuerit exhaustus, subinde in intermittenti castra de facili transfret, cum istae febres, quae sequentes funestabant annos, etiamsi diutissime cruciarent, rarissime tamen intermittentes fierent (48); nec non ab intermittenti tertianis et quartanis autumnalibus, quae monente SYDENHAMO ea affinitate inter se connexae sunt, ut saepenumero vices permutare saltem ad tempus deprehendantur, mox foras se ad primum genium et typum rediturae; dum tertianae vernales quartanarum typum numquam induant, cum toto coelo a se invicem

(48) l. I. pag. 251.

cem sint distinctae. Eandem thesin confirmant, quae scripsit Auctor *l. l. pag. 44. Sect. I. cap. 2.* „ Cum praemature Julio mense „ v. gr. intermittentes autumnales ingrediuntur atque increbres- „ cunt, non statim genuinum typum induunt, quod intermit- „ tentibus vernis quidem solemne est, sed continuas febres ita „ per omnia imitantur, ut, nisi accurato examine instituto, ab in- „ vicem discriminari non possint, at retuso paulatim constitutio- „ nis impetu et fraenata vi, jam in typum regularem migrant, „ atque exeunte autumnno larva abjecta, intermittentes se esse, „ quales ab initio reapse fuerunt, palam fatentur, sive quartanae „ illae fuerint, sive tertianae, quodsi non diligenter animadverte- „ rimus cum magno aegrorum nostrorum malo medicantes halluci- „ nabimur, dum huiusmodi febres, quae ex intermittentium nu- „ mero sunt, pro continuis veris et genuinis habeantur.”

Porro, sicuti quilibet morbus in singulis hominibus suas habet periodos augmenti scilicet, status et declinationis, ita etiam constitutio generalis quaecumque, quae vitio cuidam favet cumque eo conspirat, adeo ut vulgare sive epidemicum fiat, suas aetates habet, quatenus scilicet in dies magis ac magis epidemice popu- latur, donec ~~auxum~~ attigerit suam, atque exinde iisdem fere gradibus decrescit, usque dum penitus exoluerit, alteri constitutioni locum cedens (49). Symptomatum enim quod attinet vehementiam,

atro-

(49) *l. l. pag. 174. seq.* Consentiant cum his Cel. RAMAZZINI verba, qui in cau- sa Epidemiae ruralis, quam anno 1690 inter Mutinenses observavit, inquirens, haec adjecit (*pag. 131. l. l.*) „ Quamvis autem de miasmato contagioso aliqua posset esse „ suspicio, dum uno in aliqua familia a febre correpto, caeteri paulo post ex eadem „ febre decumberent, id tamen potius in communem diathesin ad maturitatem eodem „ tempore evectam, non fecus ac cum autumnno fructus eodem tempore maturescunt, „ referendum duxerim, quam in effluvium aliquod contagiosum, quod e primo aegro „ tante expirans caeteros afficeret.” —

3. 2. 1. 1. 1. 1. 1. 1.

atrociora sunt omnia, ubi primum se ostendit, quae quidem paulatim mitescunt et in constitutionis catastrophe tam sunt benigna atque *ἀνδρογῆ*, quam patitur morbi ad quem pertinent natura. Haec luculenter monstravit Auctor dysenteriarum et variolarum constitutionis annorum 1670, 71 et 72 exemplo (50). „Ni-
 „ mirum Epidemici omnes, ubi primum e naturae sinu emergunt,
 „ principio magis spirituosio ac subtili videntur inhaerescere, quam
 „ ubi jam magis adoleverint, quoque magis ad occasum vergunt,
 „ eo magis in dies crassiores atque humorescentes fiunt. Etenim quales
 „ quales fuerint inimicae istiusmodi particulae, quas aëri intime
 „ permixtas Constitutionem Epidemicam formare opinabimur, om-
 „ nino par est, ut easdem majori agendi potentia per ea tempora
 „ pollere existimemus, quibus primum eruperint, quam postquam
 „ earum vires fuerint refractae. Ita primis mensibus, quibus gras-
 „ sabatur pestis, nullò fere non die ejus contagio adflati, dum
 „ in trivis versarentur, inopinantes extincti sunt, nihil prorsus
 „ mali praesentientes, cum, ubi morbus magis adoleverat, neminem
 „ nisi febre atque aliis symptomatis praecedentibus unquam pro-
 „ stravit: ex quo abunde conficitur, hunc in ipsis incunabilis ma-
 „ gis efferatum atque acutum fuisse, quam post principia, licet
 „ pauciores prima acie jugulaverit, aucto jam scilicet, quem habe-
 „ bat in humana corpora influxu. In dysenteriis pariter omnia
 „ universim symptomata atrociora sub primo morbi ingressu com-
 „ parebant, et licet, si ad aegrorum numerum respexeris, latius
 „ in dies malum serperet, donec tandem ad statum pervenisset,
 „ in quo ex consequenti plures interibant, quam incunte morbo,
 sym-
 p-

„ symptomata tamen sub initio saeviebant magis, quam in statu,
 „ ac multo adhuc magis, quam in declinatione, et plures pro-
 „ aegrorum numero peribant. Adde, quod, quo diutius persevera-
 „ bat morbus, eo magis humoralis etiam videbatur: v. gr. primo
 „ quo. invasit autumnus, quam plurimi nullis omnino defectioni-
 „ bus molestabantur; torminum vero, quod spectat atrocitatem,
 „ febris intensio, subitam virium prostrationem aliaque sym-
 „ ptomata insequentium annorum dysenteriae longo intervallo post
 „ se reliquit. Quinimmo dysenteriae cum defectionibus, quae
 „ primae incensebant principio magis spirituosae ac subtili videban-
 „ tur inhaerere, quam, quae illas sequebantur. Etenim in pri-
 „ mis dysenteriis et conatus et ad desidendum irritatio majores
 „ erant tum etiam frequentiores, ipsae vero defectiones stercoro-
 „ sae praesertim et minores et magis insolentes. Quibus autem
 „ gradibus morbus in genere se promovit, iisdem etiam imminue-
 „ bantur tormina, defectiones vero magis stercorosae erant, do-
 „ nec tandem, fatiscente Epidemica hac Constitutione, tormina
 „ vix perciperentur defectionesque *stercorosae* magis essent, quam
 „ *mucosae*.” Et de variolis pag. 203. seq. l. l. „ Observare
 „ autem convenit, variolas has non ita diris symptomatibus per-
 „ omnia sua tempora fuisse stipatas; postquam enim binos exe-
 „ gerant annos, tertio, scilicet 1672, mittere coeperunt et
 „ exuto nigro colore paulatim ad flavum illum et savorum simi-
 „ lem accedebant, qui variolis legitimis maturescentibus est pro-
 „ prius, ita ut postremo hujus constitutionis anno benignae pla-
 „ ne essent et boni moris habita generis ratione. Quo non ob-
 „ stante satis liquebat, illas ad aliam prorsus classem relegandas
 „ esse, ex pustularum nimirum exiguitate tam eximia, ad saliva-
 „ tionem dispositione atque aliis.”

Di-

Diagnosis uti in morbis sporadicis momentosa res est, ast ardua saepe, ita in epidemicis gravissima simul et difficillima. En quae hac de re egregia dedit praecepta SYDENHAMUS (51).

1°. Animum advertat medicus ad anni tempestatem et aliorum epidemicorum simul grassantium indolem, v. gr. qui variolas inspexerit, facile conjectabit (modo ejus morbi historiam probe calleat) vel a die, quo primum erumpunt pustulae, vel ab earum magnitudine atque colore, ad quodnam variolarum genus species illa particularis fuerit referenda, atque ubi semel cognoverit, quatenam sit illa variolarum species, quae eo anno atque per loca ista increbrescit, satis illi constabit de specie febris cujusvis per id temporis atque eo locorum grassantis.

2°. Ad propria febris symptomata, quae ad hunc vel illum evacuationis modum spectant. Videlicet certas distinctionis notas cuiuslibet speciei sigillatim imprescit natura, quae cum subtiliores sint ac magis reconditae, nonnisi a cautissimis erui solent. Imprimis autem evacuationis per sudorem habenda est ratio, atque inquirendum, num haec fiat, nec ne, quodsi prius, utrum critica, an symptomatice, et quonam morbi tempore sudatio vel siccitas contingat. Hisce enim febris species praecipue distinguitur, et saepe, qua via morbum expellat natura quaque medico naturae imitatori procedendum sit, cognoscitur. Sic constitutione autumnali nullum sudoris indicium fuit ante *παρασπον*, qui die decimo quarto plerumque perficiebatur: — in pestilentiali nulli sudores spontanei observati sunt, profuere vero diaphoreticis provocati: — in variolis regularibus effusissimi, vel in ipso morbi principio sudores, et nihil levantes, imo saepe

(51) Pag. 252. seqq. cf. pag. 242 et 246.

saepe symptomata inde aucta. In febris, quae variolis anomalis et dysenteriis se comites junxere, anomali quoque fuere sudores, quippe qui solis primis diebus nulla praevia coctione prodire solebant, neque ullum aegris adferebant commodum (52).

3°. Nec parvi refert ad febris speciem investigandam consideratio sive methodi, sive medicamenti, quibus minimo negotio expugnatur, uti et juvantium ac nocentium observatio.

Pronosin autem quod attinet, quo maturius invadant epidemici principes, eo majora capient incrementa, quod probavit auctor curiosa observatione circa quartanas intermittentes anni 1661, quo anno ipso Johanni festo jam plures ex quartanis illis aegrotabant, quae postea adeo fuere epidemicae, „ argumento, ait Auctor, magnum fuisse in ista quae tunc obtinebat aëris temperie ad istos „ morbos apparatus, qui deinceps procedente anno stipatioris „ grassabantur (53).” Huc quoque pertinere videntur, quae de variolis notavit, has quibus annis epidemice grassantur, si regulares etiam sunt atque mitiores, circa aequinoctium vernali ingredi, quibus vero annis non tantum grassantur epidemice, sed et irregulares atque discriminis plenae, maturius nonnumquam Januario videlicet mense invadere (54). Quodsi vero diagnosis novae febris speciei vertente primum anni constitutione haud parum difficultatis habeat, quo pacto, quem vix noveris, hostem quam felicissime expugnes, determinasse *ἀδύνατον* saepe, quare hac rerum conditione medicum cunctatorem agere SYDENHAMUS jubet. „ Dum enim, „ inquit, morbo invigilarem, quo cum opportunius confodere va-

„ le-

(52) Cf. pag. 193 et 226 l. l.

(53) Pag. 82. l. l.

(54) P. 152. l. l. Sec. III. Cap. 2.

„ Ierem, febris vel sponte sua sensim evanuit, vel in eum se
 „ typum redegit, ut jam mihi innotesceret, quibus armis esset de-
 „ bellanda.” Nec raro optimis ac tutissimis armis medicum in-
 „ struit juvantium et nocentium observatio, quibus expulso hoste,
 „ agrum omni periculo liberat. Quomodo autem in hac quoque
 „ rerum conditione naturae medicatricis opera quam felicissime imi-
 „ tetur artifex, praecclaro suo exemplo ipse docuit. Videlicet quo
 „ tempore saeviebat dysenteria, febris quaedam illi simillima, quae
 „ dysentericos exercere solet, una exorta est. Haec, cum solitaria
 „ incederet, nullis comitabatur torminibus defectionibusve dysentericis.
 „ Nascente ferme constitutione hac, ita Auctor *pag.* 194, dum
 „ irrequieto animo novae hujus febris naturam volutarem, ad ju-
 „ venculam mihi vicinam advocabar, febricitantem quidem illam
 „ atque acerbissimo syncipitis dolore fere enectam aliisque sym-
 „ ptomatibus, quibus febrem dysentericam onerari diximus. Haec
 „ cum a me interrogaretur, et de modo quo febris primum inva-
 „ debat, et de ejusdem duratione, fassa est se a dysenteria, quae tunc
 „ ubique fere grassabatur a quatuordecim retro diebus fuisse li-
 „ beratam, cui, sive sua sponte decedenti, sive medicamenti ope
 „ depulsa protinus successit dicta febris. Quibus ego me rectis-
 „ sime occurrere posse conjectabam, si dysenteriae loco aliam evacua-
 „ tionem substituerem ejus simillimam, qua praeclusa febris oborta
 „ est. Semper enim rebar, non sufficere ad comprobendam in acu-
 „ tis medendi rationem, ut feliciter ea cederet, cum ab impe-
 „ ritissimarum muliercularum temeritate sanentur nonnulli, sed
 „ requiri adhuc, ut morbus nullo negotio victus quasi suoapte
 „ genio cedat atque abitum adfuerit, quantum ejus fert natura.”
 „ Et *pag.* 193. *l. l.* de eadem hac febre haec habet: „ cum ob-
 „ ser-

„fervassem, phaenomena febris dysentericorum quam plurimum
 „eadem plane esse cum illis, quae hujus anni febres solitarias
 „comitabantur, consentaneum mihi videbatur, si evacuationem il-
 „lam quadamtenus imitarer, qua natura materiam illam corrosi-
 „vam atque acrem, quae et ipsius dysenteriae et supervenientis fe-
 „bris causa continens est, solet ablegare. Ac proinde eadem
 „ipsa methodo tum quoad venaessectionem, tum repetitas purga-
 „tiones, febrem hanc adgressus sum, quam in dysenteriae cura-
 „tione adhibueram.”

Quinque fuere ab annis 1661—1675, observante SYDENHAMO,
 aëris diatheses totidem epidemicarum febrium species producentes,
 quarum prima, depuratoria ipsi dicta, intermittentium autum-
 nalium fuit feracissima. In hac autem Constitutione hac ratione
 sese excipiebant morbi. Anno 1661 febres autumnales tertianae
 praesertim mali moris, sub initio Julii subortae et quotidie incre-
 brescentes mense Augusto maxime saeviebant, magnamque homi-
 num stragem edebant; dein vero superveniente hyemis frigore
 Octobri mense fere extinctae sunt una cum quartanis, quae ta-
 men rariores. His subsecuta est febris continua, in eo tantum
 ab illis distincta, quod hae statim temporibus, illa continenter ur-
 gebat, quin immo vel hinc patuit, febrem hanc ex autumnalium
 intermittentium familia esse, quod raro admodum surgente anno
 compareret. Tertiana insequentibus autumnis quartanis imperium
 detulit, quibus post autumnum febris continua succedit ad usque
 ver, quo tempore febres intermittentes vernaes insequentibus,
 quibus ad calendas Maji pariter fatiscuntibus, variolae hinc et
 inde sparsim se ostendebant, quae denuo ad conspectum epide-

micorum autumnalium (febris continuæ et quartanæ intermittentis) terga dabant victoribus.

Secunda, quæ memoratur Constitutio, 'cui' pestilentis nomen est, inflammatoriis iis omnibus, quæ post invasere, se ducem præbuit ac *πρόδρομον*. Praegressa hyeme frigidissima et sicco gelu in veris usque tempora perdurante, cum ex improvviso solveretur frigus, morbi inflammatorii, pleuritides, peripneumoniae, anginae frequentissimæ fuerunt, anno vero surgente ipsa pestis irruit saevissima, quæ Julio mense ad *ἀρχήν* pervenit, sub Novembris exitu paene cuncta.

Tertia variolosa est, ab anno 1667 ad annum 1669. Variolæ æquinoctio verno adpetente caput adtoltere coeperunt, sub autumno *ἐπιδημώσκει*, superveniente brumali frigore parcius lacescebant; at proximo vere adolescente postliminio invaluit hic morbus, ab insequentis hyemis gelu denuo coërecebatur. Posthæc tertio demum cum vere increbuit ast jam languidior. Mense vero Augusto anni 1669 penitus intercidit, dysenteriae locum cedens: fuerunt autem hæc variolæ regulares maxime ac benignæ. Hæc et novum febris genus comitabatur, ipsis, si pustularum eruptionem et quæ ab illa pendent, demas, analoga. Hæc hyeme, cum illæ minuerentur, invaluit atque illis vere novo invalescentibus recessit, epidemicorum prædominium illis relinquens. Nihilominus per hæc tempora non plane desit umquam, donec tandem cum variolis mense Augusto 1669 omnino disparuit. Binis his morbis epidemicis tertius se junxit, ultima præsertim hujus Constitutionis aestate, diarrhæa scilicet, æris Constitutione jam tum ad subsequentem dysenteriam vergente; saltem morbus hic febrem regnan-

tem:

tem proxime adeo attingebat, ut nihil aliud esse videretur, quam: ipse febris introversa et visceribus incumbens.

In Constitutione quarta, ineunte Augusto anni 1669 cholera morbus, inania ventris tormina sine dejectionibus (constitutionis dysentericae primordia) et dysenteria ipsa, ast initio hisce rarior multo. Cholera Epidemica, uti semper intra Augusti cancellos stetit, ea prorsus fide, qua veris primordia hirundines, aut insequentis temporis fervorem. cuculus amare consuevit. Caeterum per integram hanc Constitutionem Julio subintrante febres dysentericae grassabantur, quibus dysenteriae succedebant. Has vero hyeme excipiebant febris dysenterica et variolae, Julio demum mense a febribus dysentericis pulsae (55).

Quinta. Constitutio perinde atque aliae mox ab ingressu socia habuit symptomata, quae indicia haud obscura dabant, majorem et spirituosam magis tunc esse inflammationem, quam ubi adoleverat morbus. Febris videtur fuisse ex rheumaticarum familia, quae circa initium Julii ingressa est. Constitutione nondum ita ad eam unice disposita, ut penitus excluderentur Constitutionis praecedentis morbi; quasdam enim protulit variolas et dysenterias veteris prosapiae. Morbilli praemature Januario mense invadebant valde epidemici, non admodum regulares; ad aequinoctium vernalium incrementum inde contractiores, donec paulo post elapsum solstitium aestivum tandem evanescerent. Cum variolae praecedentis Constitutionis post duos priores annos pustulas emitterent, minus ac mi-

nus

(55) Variolae hae anomaliae erant, parvae, nigrae saepe, eruptio tertio jam die. Hae constitutione, qua iam epidemice saeviebant dysenteriae, variolae regime justo calidiore provocatae per dysenteriam nonnumquam viam sibi faciebant, quod ne semel accidisse hactenus animadverterat Auctor Cf. pag. 203, L. L.

nus nigricantes, majores insuper sensim et majores, donec sub finem anni 1673 pro speciei ratione mites essent et benignae, jam recepta pristina feritate et pessimis symptomatis stipatae revertebantur. Invaluit haec variolarum species autumnno proximo, longius etiam in hyemem excurrans, quae cum solito calidior multo esset, morbo favebat, adpetente vero tempestate frigidior imminuta est, febris jam grassanti locum cedens (56). Febris continua initio Julii anni 1675 longe lateque depopulata, autumnno jam adpropinquante in viscera coepit converti, nunc dysenteriae symptomatis (57), nunc diarrhoeae se prodens, licet quandoque neque hanc haberet comitem, neque illam, sed caput magis petebat et aegros reddebat stupidiore. Variolae interea sub aequinoctio autumnali penitus disparuere et febris aliis epidemicis devictis anni praedominio potita est. Hunc cursum tenuit nunc caput petens, nunc viscera, ubique saeviens sub persona symptomatum iis partibus accidentium ad finem usque Octobris, quo tempore, quae eo usque tepida atque aestiva fuerat tempestas, derepente in frigidam humidamque est mutata, unde etiam catarrhi et tusfes increbuerunt magis quam ullo alio tempore. Quod autem maximi erat momenti, tusfibus hisce supervenire solebat febris hujus constitutionis stationaria, quae ansa hinc adrepta et magis grassabatur et quaedam etiam symptomata variabat. Cum enim paulo ante insulsus in intestina et caput plerumque fieret, nunc in pulmones et pleuram prae caeteris detorquebatur, unde symptomata pleuritica et peripneumonica, licet eadem omnino febris esset, quae Julio 1673 ingressa, sine qua-

(56) Pag. 219. L. L.

(57) Dysenteriae in hac constitutione symptomatis tantum rationem habere, quae cum in praecedenti ad morbi ejusdemque causam pertinerent, cathartici curatae sunt.

quavis symptomatum alteratione progrediebatur, donec catarrhi isti accederent. Catarrhis et tussibus elapso Novembri derepente imminutis, febris symptomata, quae ab hisce penderent, abiecit atque eadem plane mansit, quae erat ante catarrhos subortos. Constitutio autem haec perquam anomala fuit, atque irregularis et ejusdem omnino indolis morbi per eam nati (58).

Et hae quidem fuere epidemiarum vicissitudines, quas omnes, praesertim a peste illa inde, phlogistica diathesis insignivit. Dubitat vero SYDENHAMUS, an diligentius examen, quali rite instituendo, vix unius hominis aetas par esse videtur, nos edoceret, epidemiorum alios continua quadam serie, ceu facto circulo, alios semper excipere, an vero omnes indiscriminatim nulloque ordine pro occulta aëris diathesi et inexplicabili temporum ratione, mortales incessere (59).

Praeter has autem, quas dixerat febres stationarias, alias continuas SYDENHAMUS memorat, harum imperio subjectas, quae cum omnibus annis sint communes, *intercurrentes* ipsi audiunt (60). Ac veluti febres epidemicae stationariae ab aëris occulta quadam constitutione nascuntur et soventur, sic intercurrentium epidemiarum communis causa a manifesto quodam in aëre vitio est repetenda, hominum corpora ita disponente, ut exinde tales talesve sanguinis atque humorum dyscrasiae generentur, quae harum intercurrentium causae fuerint immediatae et proximae. Ita, cum gelu acrius diu perseveraverit, se in veris usque pomœria longius extendens, derepente autem calidior tempestas succedat, pleuritides, an-

gi-

(58) l. l. pag. 220.

(59) l. l. pag. 40.

(60) Scd. 6. c. 1. pag. 256. seqq.

ginae similesque morbi invadere solent, qualiscunque demum fuerit constitutio annorum generalis. Hos vero intercurrentes morbos *essentiales*, ab iis affectibus probe distinguere oportet medicum, qui, licet externa facie et nomine iis similes, natura tamen ab ipsis maximopere differunt, neque nisi symptomata sunt stationariorum, quibus superveniunt, febrium, neque, aliam quam hae sibi postulant curationem sive venae sectione, sive sudoribus, sive alia quacunque haec fiat methodo. Jam vero ad utriusque generis affectuum tum essentialium tum symptomaticorum diagnosis meminisse juvabit, quod qualia sint symptomata, quae invasionem febris ejusvis stationariae comitantur, talia omnino erunt symptomata, quae insultum sive pleuritidis sive anginae sequuntur, quoties ejusmodi febris accidentia sunt tantum, quod quidem illustravit Auctor pleuritide symptomatica, quae febris per hyemem Aⁱ. 1675 grassanti superveniebat. Hac qui laborabant pleuritide quam primum corripiebantur, capitis, dorsi et artuum patiebantur dolorem, quae certissima erant et maxime vulgaria febrium earum omnium symptomata, quae et ante pleuritides ingresses invadebant atque illis expirantibus adhuc durabant. Cum si quis intercurrentis morbus est essentialis, quovis anno semper et ubique sibi similis, nihil prorsus cum febre stationaria regnante commune habet. Praeterea quaecunque sequentia symptomata perspicua magis sunt, cum non obscurantur aut confunduntur ab aliorum *Φαινομένων*, quae naturae sunt diversae, et ad aliam spectant febrem, admixtione. Tandem anni tempus cuilibet essentiali intercurrenti proprium haud raro veram, quam quaeris, morbi indolem declarabit. Suo tamen jure Auctor pag. 259. „ad morborum tum horum tum aliorum diagnosis, cum demum instructissimum accedere, qui assidua et
 „di-

„diligenti phaenomenorum observatione cujuscunque generis distinctam habuerit notionem, licet differentiarum characteristicarum aliae ita sint fortasse subtiles ac delicatae, ut easdem „alteri verbis nequeat exprimere.”

Et haec quidem egregii viri de Epidemica Constitutione observationum est epitome, in quibus exponendis illud imprimis egimus, ut ipsis illius verbis uteremur, ne nostris sua adulterasse videamur.

Ex Italis SYDENHAMII vestigiis ingressus est BERN. RAMAZZINI, qui constitutiones Mutinenses, quas ab A°. 1690 — 1694 observaverat, descripsit. Is, quam tuetur Sydenhamianam de febris stationariae aetiologia opinionem, annorum 1692, 93 et 94 historia confirmavit, quibus, cum dissimilis maxime fuerit coeli facies, eadem epidemica febris, petechialis nempe grassata est, „unde satis liquere potest, inquit Auctor (*Operum pag. 191.*) quam parum „firmo talo stet illorum opinio, qui ex manifestis aëris qualitibus caloris scilicet, frigoris &c. putant satis explicari posse „epidemicorum affectuum genesis ac indolem, ut etiam ex praegressis constitutionibus praenuntiari possint aegritudines, qui populariter vagari debeant (61).” Fuit tamen RAMAZZINI Chemiarum partibus addictus, neque proinde integer naturae observator (62). Hinc et epidemiam anni 1690 ex acidis particulis e terra fermentata elevatis et in aërem exceptis ortam esse scripsit (l. l. p. 132.).

BAGLIVIVS quoque brevem historiam tradidit apoplexiae epidemicae, quae anno 1694 et sequenti Romae saevit, cujus origo

ab

(61) Consentit etiam BURSERIVS *Instit. Med. Prae.* V. II. c. X. §. 347.

(62) K. SPRENGEL *Pragm. Gesch. Tom. V. pag. 478.*

ab infueta illorum annorum temperie ipsi repetenda videtur (63) et LANCISIUS circa varia Epidemiarum genera observationes edidit, et alii, quorum omnium mentionem facere vetat et temporis et instituti ratio.

Breviter tamen referre lubet HUXHAMI labores, cui in illustranda Epidemiarum ex aëris vicissitudinibus generi summa debetur laus. Hic coeli mutationum diligens atque accuratissimus observator, primas in Constitutionibus producendis manifestis dedit aëris qualitatibus ac Coi illius, quem maximi fecit doctrinae se fautorem et defensorem professus est. Ita, pag. 3. *praef. ad Vol. II. Observ. de Aëre et Morbis Epid.*: „Nostram profecto ad vitam sustentandam omnium maxime necessarius est aër, caeteris utique per „plures horas carere possumus, hoc ne vel tempore quam brevissimo, an igitur purus sit vel impurus summi profecto est momenti, quisque adeo bonas nec non pravas qualitates probe perdiscere debet medicus. Aëris autem nomine hic volo terrae „atmosfera, non merum uti dicitur elementum: quae, cum ex „variis admodum rebus comparatur, variis etiam modis officere nobis ac proficere potest. Diversae ergo hujus Constitutionis, tum „ad sanitatem tuendam, tum ad morbos depellendos assidue sunt „observandae. Et pag. 11. *l. l.* quamquam aliquae febres epidemicae a contagione ducant originem, oriuntur attamen plures ab „intemperie aëris manifesta, neque enim probabilis magis videtur „communis morbi causa, quam ipse aër omnibus communis.”

Neque, quam arcto adfinitatis vinculo aëris diathesis et epidemica morborum Constitutio teneantur, evidentius quis demonstravit unquam.

(63) *Prax. Med. T. II. pag. 117. L. B. 1719.*

quam. Exempli loco sint quae de catarrhis anno 1728. notavit:
 „ Tusfes quae a primo Januario (sub tempestate humida et plu-
 „ viosa admodum) fuerunt valde frequentes, jam factae frequentis-
 „ simae pluribus junioribus praecipue infestae sunt, quibus accesser-
 „ runt destillationes maximae ac dolores faucium atque dentium cum
 „ glandularum parotidum et maxillarum tumoribus. Haec fere
 „ omnia in mense superiore, at jam (Februario mense coelo sicco
 „ frigido) cum his ingruit febrilis affectio et respiratio difficilis,
 „ imo pluribus medio hoc mense accidebant pleuritides et peri-
 „ pneumoniae, quorum sanguis extractus fuit viscidus et parum se-
 „ rosus, cum tamen durante Januario vel ab ipsis rheumaticis raro
 „ fuisset valde glutinosus. Tum porro satis fuit exhibuisse Spir.
 „ Volat. Oleos., Elix. Asthmat. le Mort, aut tale quid ex leniori-
 „ bus diluentibus ad sudores eliciendos et tusin sopiendam; raro
 „ venam secantes, nec Epispastica frequenter admoventes. Jam
 „ sanguinem mittere saepe necesse erat et repetitis anodynīs ve-
 „ hementiam tusis lenire; anacatharsin et facilem respirationem
 „ larga pectorali et molli potione detergente moliri &c. (64).”

De stationaria autem febre nulla apud eum fit mentio. Cum
 vero HUXHAMUS ille rem meteorologicam in disciplinae medicae
 usum tam egregie excoluit et priscorum probavit in observando
 ingeniosam diligentiam, STOLLIIUS Sydenhamianum repetivit opus
 auxitque (65). Is autem, cum artes illas, quae ad humanitatem

per-

(64) *Observ. de Aëre et Morbis Epid. V. I. pag. 8.*

(65) Verbo hic loci commemorandus est LENTINUS probatissimus Auctor et Medicus
 expertissimus, qui inter Clausthalienfes artifex, circa hoc tempus Ao. nimirum 1779,
 egregium libellum edidit, in quo et alia multa scitu dignissima et imprimis curiosissimae
 observationes rem epidemicam spectantes reperiuntur. Retulit enim ipse res per trien-
 nium (ab Anno scilicet 1774—1777) gestas sub epidemicorum varii generis imperio-

pertinent, fideliter didicisset, studii medici ducem imprimis habuit Cel. Haenium. Ad ipsam sanandi artem exercendam quam primum se contulerit, omni studio atque summa animi contentione in observandis designandisque morbis popularibus versatus est. Jam enim de certo in arte medica principio inveniendopropemodum desperans, Aesculapii sacra relinquere constituerat, alii disciplinae operam daturus quae et minus conjecturalis atque usu manifestius comprobata esset. Ast assidua et attenta observationum, quas immortalis Sydenhamus de febribus scripserat, pensatio STOLLII aegrorum saluti atque artis nostrae incremento servavit (66). Ita ipse rem refert in Epistola sua ad Grantium (67): „ Per „ aliquot jam annos, cum methodos curandarum febrium diversis „ simas quin & oppositas contemplerer audiremque diversarum „ opinionum non ignobiles artis magistros; cum quacunque ad „ hibita medendi ratione, nihilominus viderem aut funera per „ quam multa, aut tardas post millenas cum morte luctas recon „ valescentias, neque hic, neque ille fortunatiorem aegris medi „ cinam faceret, saepissime et artis nostrae et miserorum quam „ maxime mortalium forti indolui. Trepidus ob id ipsum accessi „ et animum despondens ad artis nostrae usum, quam primum „ in Hungaria exercui, germana febrium popularium patria. Plu „ rima animo passus sum, plurima etiam corpore, donec rejec „ tis,

Adequate simul notavit meteorologicam horum annorum historiam. Caeterum memorata haud indignum puto, morbos originis biliosae reliquis frequentiores vidisse LENTINUM, quos eodem tempore Viennae regnantes vidit STOLLIUS. De hisce quidem infra faciemus mentionem. Cf. *Memorabilia circa aërem, vitae genus, sanitatem et morbos Claustraliensium Annorum 1774—1777.*, Autore L. F. B. LENTIN, Gött. 1779.

(66) Vide quae de vita STOLLII leguntur in *Rat. Med. P. IV. p. 1. Ed. 10. XTERLI, Lugd. Bat. 1796.*

(67) *Pag. 27. l. l.*

„tis, qui me seduxerant, aut saltem non instruxerant, Auctori-
 „bus, stabiles mihi certosque medendi canones efformarem, quos
 „assidua contemplatio febrium epidemicæ grassantium et sibi re-
 „lictarum suppeditaverat. Etenim cum et frequentissimæ eae
 „febres ibi sunt et ruri inter tenuissimæ sortis homines, aliis
 „magnarum urbium luxusve morbis non commistæ, sed simpli-
 „ces, certo quotannis ordine enascantur, vigeant, emoriantur,
 „nec remediis, utpote quibus maximam partem distituuntur,
 „anomalæ factæ sunt, quid faciat feratque natura sui conserva-
 „trix; hominem perattentum effugere haud potuit.” Tanti au-
 „tem fecit hoc studium, ut ad illud cursum dirigere medicum
 „jubeat, ne incertus, hic illic, quocunque tempestas rapiat, de-
 „feratur. „Qui regnantem, inquit, temporis constitutionem non
 „assidue respexerit, neque inde suos *sibi canones efformarit*, nae
 „is alto se mari committit, ventorum ludibrium et fluctuum prae-
 „da (68).”

Quam ex intimis medicinae penetralibus petiverat Sydenhamus
 morbi et febris præcipue notionem, eam et STOLLIIUM natura do-
 cuit. Hinc et febrim vitæ quocumque modo irritatæ conatum
 dixit adversus stimulum inimicum (69), sive cum summo BOER-
 HAVIO nostrum affectionem vitæ conantis mortem avertere (70).
 Hujus vero vitæ conatus non eadem semper est ratio, sed varia,
 siquidem et variae sint ejus causæ. Hinc multiplex febrium divi-
 sio et indoles, quæ, si a communi quadam causa provocentur,
 sive annua constitutione periodice recurrente, sive annuæ mutatio-
 ne,

(68) *Rat. Med. P. II. pag. 147.*

(69) *Aph. de Cognosc. et Cur. Febr. Aph. 7.*

(70) *Aph. 571.*

ne, sive intercurrente quodam miasmate, dicuntur universales, *epidemicæ*, quæ vel stationariæ sunt, vel annuæ, vel intercurrentes; si vero a causa unicuique homini propria suscitantur, *sporadicas* vocant (71).

STOLIUS, cum gravissimam hanc Sydenhami de febre stationaria doctrinam, suo, maximo illo, haberet pretio, ab eo tamen, ut fieri solet, paululum dissentire videtur. Ut enim suus cuique homini est corporis habitus suiue vivendi mores, ita cuique sua de rebus cogitandi scribendique ratio. Sydenhamus naturæ legum, quas observando didicit vindex, inter febres cuique annorum constitutioni respondentes quandam semper vidit, quæ et cæteras epidemica illa potestate superaret, et in qua, sive symptomatum ordinem et successiionem, sive evacuationes, et, quo ad exitum ducitur, modum respexeris, harum legum vis magis emerret. Quæ, cum in intermittentibus febribus quæque ex harum familiaria sunt continuis remittentibus, in quibus certa est paroxysmorum sibi similium ratio, simili modo crisi per cutim abeuntium, uti et in illis, quæ contagium, vel saltem contagii germen habent, imperium longe lateque extendentibus et pari lege sua stadia percurrentibus critico insequente iudicio, facilius conspiciuntur, ab hisce suas Constitutiones denominavit. Quæ enim ad aliorum exemplum a symptomate quodam evidentiori, aut ab insigni aliqua in sanguine alteratione mutantur nomina et confusionem facere et ad inania opinionum commenta ducere existimavit. Hinc prioris Constitutionis, imperante intermittenti gente, febrem principem depuratoriam dixit. Hinc et febris pestilentis, variolosæ,

dy-

(71) *Aph.* 1—26,

dysentericae nomen. Hinc ab occulta sola causa stationarias nasci scripsit, quas ex manifesto aëris vitio intelligi non posse perspexit. Nec tamen neglexisse prorsus tempestatum anni vicissitudines, sed ab his cum miasmate aut contagio conspirantibus augeri, vel ad versantibus hisce reprimi vim morbi ipsum observasse ea indicant, quae de peste scripsit p. 208. *sq.* Quae vero de eadem peste notavit p. 251, eam videlicet inflammatorii iis omnibus, quae post invadere, se ducem praebuisse ac *προδρομικον*, docent, cum ad dynamicum quoque, quem vocant Constitutionum characterem attendisse. STOLLIVS vero, Sydenhamo doctior, cum ex scriptis cum veterum, tum recentiorum, inter quos Hippocratem et Huxhamum Sydenhamo posteriorem nominasse sufficit, anni temporum aërisque vices tot morborum causas esse cognovisset, qui inde optimam habent *interpretationem*, harum in stationarias quoque Constitutiones potestatem vindicavit, et licet non negaverit his occultam quandam causam subesse posse, tamen stationariae febris notionem non ad Epidemias, quarum abdita causa est, restrinxit, verum etiam ad annuas febres temporum vice non suppressas suosque egresas limites extendisse videtur, et hisce annuarum dedisse nomina (72). Harum autem febrium ignorari indolem, numerum, extensionem, periodum, neque determinari posse, an eadem stationariae post aliquot emensa annorum curricula certo ac stabili quodam ordine recurrant, num earum definitus sit numerus, an
 vero

(72) Hanc tamen denominationem postea reprobavit ipse *L. I. P. IV. p. 68.*
 » Febris stationariae nomen Sydenhamus voluit subinde desumere ab epidemico quo-
 » dam concurrente, sic febrem illo habuit variolosam, dysentericam &c.; non pla-
 » cet mihi haec contemplatio constitutionis aut febris stationariae desumpta vel a febre
 » annua, vel annuae modificatione, vel epidemico intercurrente, cum febris stationa-
 » riae talis compellatio non competat toto tempore illo, quo dominatur.

vero novae subinde nascantur, ob defectum observationum multos annos continuos per industrios medicos eodem in loco capiendarum et cum aliis alibi institutis comparandarum (73); febres vero annuas singulis annis constanti quadam lege, recurrere seseque excipere, nisi quaedam temporum anomalia coelique mutationes abnormes intercurrent et hanc annuarum successionem turbent (74). Sunt autem annuae hae, febris inflammatoria, biliosa, pituitosa, quae quasi principes et febres cardinales considerantur, itemque intermittens. Quarum singulae tam late patent, ut innumerae aliae febres ad aliquam ex his reduci possint, ad eam videlicet, quacum major affinitas et analogia intercedit. Quaelibet harum cardinalium definitae anni parti responderet, inflammatoria adultae hyemi et veri primo, biliosa aestati vigenti atque inchoanti autumno; pituitosa vero istius fini et initio hyemis, item veri in aestatem vergenti. Intermittens in ver atque autumnum cadit. Quodsi tempore anni consuetum suum tenorem non observent, alius quoque erit febrium habitus ad anni partes.

Cum Sydenhamus nonnisi duo morborum epidemicorum genera constituerat, ac quicumque non ad alterum stationarium pertinerent, communi nomine intercurrentes adpellavit, STOLLIVS, quia alterum hoc intercurrentium genus dissimiles plane morbos comprehendere animadvertit, ex illo duo genera effecit, alterum annuarum, quas memoravimus, febrium, intercurrentium alterum, quod et exanthematum contagiosorum familiam, uti morbillos variolas et alios quosvis nec inter haec, neque inter stationarias annuasve referendos febriles morbos, uti tussin convulsivam &c. complectitur.

Om-

(73) STOLLIVS *Aph.* 28. *seq.*

(74) *Aph.* 36. *seqq.*

Omnes illos, nec non Chronicas affectiones, seu febriles illae sint, seu febre expertes in potestatem suam redigit princeps stationaria febris, quae sensim Incrementum, viget atque iterum decrescit, alteri alterius indolis subnascenti locum cedens. Duo autem, quo tempore artem fecit, summa rerum positi sunt epidemici principes, alter ex biliosarum gente, ex phlogisticarum alter, quorum illum imperio superiorem, ex annua protracta natum, aestivam febrem appellavit.

Videamus jam, num ex variis locis invicem collatis intelligere possimus, quo pacto Auctor hujus stationariae febris genesin mente perceperit.

Culvis tempestati sua est ad valetudinem ratio, ita ut certam quandam in corpus inducat diathesin, huic illive aegritudinum generi prae caeteris affinem, sive amicam (75). „ Etenim, nim diversum ab eadem causa effectum haud raro videmus temporibus diversis, a potu videlicet perfrigido, siquis eo se proluerat, sudore multo dimanans, atque ex itinere, vel exertatione quacumque excalesfactus (76). Iis enim, qui hyemis rigente gelu aestuanti corpori frigidam ingesserant, pleuritico more pectus inflammabatur, at, qui per aestatem id fecerant, epigastrico gravari, horrere, calescere, fastidire et amarum ructibus vexari coeperunt. Illis sanguis mitti et iterato et largiter debuit, his emeticum dari, cum illos inflammatoria febris corripuerat, hos vero biliosos, ab eadem utique genitrice causa, sed non eadem tempestate. Terrorem novimus nervoso imprimis systemati inimicum. Morbum sacrum inducit persaepe, aut
„ alia

(75) *Rat. Med. P. I. pag. 1.*

(76) *Para II. pag. 176, l. l.*

„ alia ratione nervos irritat, sed praeter haec, qui terrentur, ea
 „ potissimum tempestate, ubi bilis imperat, in febres incidere
 „ biliosas mox solent, ut morbi initium ab eo exacte tempore
 „ computemus, quo id animi pathema fuerat incussum; miram
 „ certe terroris vim vidi in conturbanda bilis officina, morbis-
 „ que biliosis, putridis, malignis producendis. Sed et moeror
 „ diuturnus, et aerumna, et somni nescia sollicitudo stomachum
 „ et intestina resolvit et gastricos humores vitiat, tuncque maxi-
 „ me, si et anni tempus conspiret. Inde longa infirmitas non-
 „ nunquam, at quae aegrum obambulare sine, anorexia, exiguis
 „ calores et levicula horripilatio, sapor amarus assumtorum et
 „ marcor nascitur, eaque rerum facies, ut chronicam febriculam
 „ biliosam non inepte compelles. Quibusdam tandem ea diathe-
 „ sis in febrim erumpit luculentam biliosam, malignam, pituito-
 „ sam, artis plerumque praeceptis non auscultantem. Feminas
 „ sic aegrotare prae caeteris observavi easque ex infima plebe,
 „ quas inexorabile faum et conjuge orbaret cum eoque et vitae
 „ praesidiis, alendae numerosae proli non jam pares. Magis noxiam
 „ iram mihi videor observasse per aestatem, quam hyeme soleat.
 „ Non enim infrequens est audire homines, qui, cum evidenti
 „ biliosa febre teneantur, morbi dies supputent a praegressa gravi
 „ ira. Id ni fallor aestate audiui, vix unquam aut nunquam hye-
 „ me (77).” Quodsi quaedam tempestas in alia non sua tem-
 „ pore

(77) Notum est, iram potissimum in systema hepaticum agere, imo in hoc fac-
 pius res causam quaerendam esse ferunt, exemplo ab hominibus cholericis tempera-
 menti petito, in quibus hoc systema prae caeteris viget. Porro novimus, hoc
 activo calore praecipue affici ac debilitari. Quid mirum igitur, quod bilis officiu-
 et facilius et gravius hoc tempore stimulis mentalibus laedatur.

pora protrahatur, ut totus annus fere sibi similis sit, toto hoc anno unica febris, quae certa alia anni parte regnare visa est, sin minus sola, at praecipua tantum imperitat febrisque stationariae dignitatem consequitur. Sic v. gr. biliosa febris saepe aestatis terminos excedit porrigiturque per serum autumnum atque hyemem fortasse molliorem; verno autem tempore nondum plane emortua reviviscit ac proxima aestate denuo dominatur resumptis viribus; et ex annua sit stationaria (78). Atque ejus originis videtur fuisse prima, quam memorat Auctor, seu biliosa constitutio. Anno (79) enim 1775 hyeme praevaluit repida aëris constitutio cui aestivo tempore insecuti calores magni, in autumnum usque protensi, ultimis emorientis anni temporibus et nascentis (1776) primis non ea, quae solent, frigora adferentibus; ex, quamquam a decimo quinto Januarii ad finem usque rigidissima saeviit hyems, attamen, cum ineunte Febuario mensa hanc denuo exceperit aura mollis, austrina, quam praegressa tempestas in corpus induxit diathesin, non ita prorsus delere potuisse videtur, quin Martio jam mense plenitudo, ac peripneumoniae subortae sint, biliosi vitis proles, emesi profligandae. Cum tamen sub iisdem aëris qualitatibus sensibilibus diversae subinde stationariae febres observatae sint, adpareret, alias quoque dari atque hucusque incognitas febrium popularium causas (80). Hae vero, quaecunque fuerint, communes sint oportet et in eo convenient, ut communem illam diathesin commune illud, ut ita dicam, temperamentum inducant.

Quae-

(78) *Aph.* 35.(79) *Par. I. Rat. Med. pag. 1. seqq.*(80) *Aph.* 35.

Quaenam Auctor circa rem epidemicam memoriae prodiderit, jam exponendum; in qua re ita versabimur, ut auctorem ducem secuti, primo loco, quae de biliosa febre notaverit, quoad ejus indolem, dominium, mutabile ingenium, aetates &c. simpliciter ac breviter exponamus iisque subjungamus, quae de ea, quae huic succcessit, phlogistica Constitutione memoraverit.

Non una est secundum STOLLII morborum biliosorum origo, vel enim a crudo ventriculi et intestinorum apparatu, sive biliosus, sive alius quicumque fuerit, quem communi nomine bilem vocavit, ob languentem ventriculi facultatem vario modo depravam suboriuntur (81), vel fiunt, ubi bilis elementa, seu humor biliformis in sanguine abundat, nata sic plethora biliosa, quae polycholia dicitur (82). Haec, nisi vel natura vel arte tollatur, copia, consistentia, acore vario, metastasi morbos infinitos facit, et ad speciem differentes, pro vitio nempe polycholiae vario et varia affectae partis natura, functione, atque saepe febre, salutari conamine, mota ad ventriculum et intestina deponitur. Multis videri posset haec Auctoris febris biliosae aetiologia humorum, quam odio habent, redolere Pathologiam, ast hanc litem, quam componere meum non est, misfam faciens, ut probem, non eam fuisse STOLLII sententiam, ut omnes hujus generis affectus a solis humoribus provocari crediderit, sequentem hunc locum attulisse liceat: „persecutanti singulorum hucusque narratorum rationes, et eorum, quae paulo post recensebimus, id fortasse satisfaciet, quod prava materies praecordiorum non eas solum partes, qui-
bus

(81) *Rat. Med. P. I. p. 22.* videtur igitur et febreem gastricam, quam vocant, huc retulisse.

(82) *Aph. 340. seqq.*

„bus circumferibitur, sed etiam remotius positas et consensu
 „quodam per observationes certo, etsi fors nondum satis expli-
 „cato, inter se communicantes afficiat; aut si hoc displicet, id
 „forte verosimile erit, particulas saburrae resorbidas partem, ad
 „quam delatae haeserint, vellicare et quacunq[ue] ratione male affi-
 „cere. Verum finita vomitorii actione effectus salutaris non raro
 „citius sequitur, quam ut alibi, praeterquam in ventriculo mali
 „fomitentem quaeras (83).” Quodsi verum est, uti est verissi-
 mum, aliam esse in alio homine corporis naturam, ita ut raro
 quisquam non aliquam partem corporis imbecillam habeat et vi-
 gentem aliquam ac praevalentem, unde temperamentorum idea
 nascitur, ecquid absurdum statuisse videbimur, si vario sub coelo
 eas et partium solidarum et humorum fieri mutationes credamus,
 quibus in *respondentem* huic diathesin inclinent, et consensus si-
 mul variarum partium aut praeter modum increseat, aut arctiori-
 bus, quam oportet, sinibus occludatur, ita ut tempore bilioso sys-
 temati hepatico et gastrico cum aliis quibusvis partibus summum
 sit commercium, phlogistico tempore systema sanguiferum praeva-
 leat ac facilius nocentis cujusvis rei vim experiatur &c.

In prima nunc STOLLII Constitutione febris biliosae et gastricae
 indolis regnum occupavit caeterisque omnibus morbis jura dedit.
 Et primo quidem, brumalis phlogoseos vi fracta, Martio mense
 pleuriticidis et peripneumoniae personam egit, sociis tamen gastricis
 symptomatibus veram indolem prodentibus. Haec emesi feliciter
 tentabatur, qua neglecta, siue detracto sanguine, vel aliis quibus-
 vis remedijs adhibitis, delirium aliaeque sympathicae affectiones
 su-

(83) *Ref. Med. P. I. p. 28.*

subortae sunt, et maligna facta visa est. Saepenumero huic se junxit phlogosis nondum ejecta, aut rheumatica quaedam subliu complicatio, auxiliis utrique malo idoneis profliganda. (84) Plurimi fuere, quibus intra catarrhum res consistit, qui a peripneumonia aut pleuritide sola mali vehementia differebat et hanc plerumque praecedebat. Eadem tempestate, frigore caloreque sese invicem excipientibus, hoc tamen praevalente, quum et rheumatismi inflammatorii grassabantur, rheumaticam indolem saepe mentita est biliosa febris, saepe quoque compositum inde morbi genus natum est. Etsi plerumque pectus afficiebatur, erant tamen aliqui, qui febre continua remittente laborabant. Haec plerumque ex bilioso et inflammatorio vitio coaluit, sed sic, ut pro corporum ratione modo illud dominium obtineret, modo hoc. Hinc varia quoque methodo pugnatum fuit, sive emesi, sive sanguinis missione, ita ut modo Emeticum venaesectioni, modo haec illi praemitteretur, pro ratione praevalentis vitii. Majus mensis intermittendum prae reliquis ferax fuit, quae plerumque tertianae fuere, solventibus et vomitu curatae. Fuere et continuae remittentes typi tertianarii et aliae, quarum exacerbatio nulla certa periodo rediit. Ejusdem omnes biliosae indolis eadem methodus sanavit. Quae autumnali tempore invasere febres, cum continuae remittentes, tum intermittentes, licet natura haud dissimiles, difficilioris tamen sanationis auxiliis validioribus indiguerunt. Observavit autem STOLLIVS, quartanas eas, quae aut remitterent citius faciliusque dicta ratione curari, quam illae, quae paroxysmos habuere breves, sed inviolabili lege modoque redeuntes, quaeve inter-

(84) R. M. P. I. p. 7. de hac constitutione cf. ejusdem Operis Pars I. et II.

termedio tempore aegro nil, aut parum incommodi reliquerunt. Videntur enim hae ad legitimarum naturam accessisse, Corticis Peruviani capacem. Eadem constitutio Augusto mense dysenteriam peperit, quae longe lateque grassata est. Nonnulli iisdem, quibus dysenterici solebant, symptomatibus affecti, oris amarorem, cardialgiam, ventris tormina, mictum difficilem, sed alvo, aut naturali, aut suppressa, querebantur. Colicam hanc biliosam, ejusdem cum dysenteria profapiae, jugis potus solvens datumque antimoniali Emetico cito et tuto absterfit. Declinante anno morborum biliosorum dominium contrahebatur, et rheumata et inflammationes complures nunc seorsim nunc junctis viribus affluerunt. Hanc vero per emeto-catharsin medendi methodum, qua hujus temporis stationarium aggressus est, in natura ipsa fundatam ab ipsis naturae observatione sidaeque interpretatione petiisse, probant, quae habet *Part. I. pag. 40*: „Lipyrîam febrem, quae ex bilio-
 „sarum familia est, non solvi nisi superveniente cholera, notavit
 „Hippocrates. Id, quod naturâ sui conservatrix salutari molî-
 „mine nonnunquam sola facit, medicamento nos practicimus ca-
 „thartico-emetico, cholera quasi artificiali cum bonis aegro-
 „tantium rebus excitata.” et quae leguntur *pag. 51. ibid.* in de-
 fensionem pleuritis biliosae ejusque curationis: „Cholera Bal-
 „lonio laudatam, tanquam veram pleuritis biliosae crisin, anti-
 „moniali Emetico ars naturae imitatrix movet.
 Eodem sensu et alio loco (*Part. III. p. 44.*) cholera Au-
 gusto natam Emeto-catharticum medicatricis naturae, morborum
 scilicet aestatis graviorum antidotum, vere non minus, quam inge-
 niose dixit (85).

In-

(85) Quam probe autem noverit hujus curationis limites et rationalem Emetico-
 TURC

Ineunte anno 1777 tempore frigido hyemali phlogosis late im-
peritabat (86). Phlebotomiae usus creberrimus hac tempestate,
at perquam rarus Emeticorum. Haec phlogistica diathesis incli-
nato Februario mense, post magnas frigoris calorisque vicissitu-
dines in catarrhalem abiit. Catarrhi hac tempestate a phlogistica
corporis totius, sed praeprimis pulmonum intemperie nascebantur,
erantque aut inflammatorii aut subinflammatorii. Verno tempore
rheuma invasit, originis gastricae. Casus et originem et mede-
lam detexit, cum in ischiade id genus, exhibito sulphure aura-
to alterandi scopo, multam bilem cum levamine evomuit aeger.
Pleuritica Januarii labes Februario mense in catarrhosam, mense
Martio in pituitosam pulmonum diathesin, quae simul in abdo-
men incubuit, desisse videbatur. Quemadmodum febris catarrha-
lis adultos viros praecipue exercuit, sic tussis convulsiva aetatem

te-

rum usum, ejus Recentiores se inventores jactant, testantur, quae *Part. II. p. 152.*
scripsit. » Id assero non propinandum Emeticum esse usque dum os non amplius
» amarefceret et lingua mandelur, nec ventriculus doleat. Haec enim symptomata
» sub initium morbi pravae illuviei debebantur, quae eliminatis licet fordibus nihilo-
» minus persistunt, non jam a malis contentis generata, sed a languidissimo ventriculo
» et ab introfusa verso humorum salivalem ac biliosorum nisu eorundemque secre-
» tione et excretionem ob pharmaci stimulum adactis. Po in casu firmare systema
» gastricum annisum sum et hiantia vasa adducere remediis amaricantibus et cortice
» imprimis Peruviano." et *Part. IV. pag. 35. seq.* » Vomituritio in initio febrium
» acutarum praecipue inflammatarum aequae male vomitorio curatur, ac diarrhoea
» purgente in acutorum principio. Quodsi materia non turgat, vomitus et vomitu-
» ritio vanaefecione aequae repetita tollitur, sicut diarrhoea symptomatice in acuto-
» rum initio, si primae viae non laborent saburra quadam, optime pariter per V. S.
» curatur. Ratio est, quia juxta phrasin Sydenhamianam radii inflammatorii ad in-
» testina, dicerem ego etiam ad ventriculum introvertuntur. Patet etiam, quare ve-
» naefecio in diarrhoea et dysenteria saepe eximiam opem praestet, rheo aliisque
» id genus frustra adhibitis, si scilicet diarrhoea illa aut dysenteria nil aliud sit,
» quam febris acuta inflammatoria." —

(86) *Cf. l. I. P. II. p. 1. seqq.*

teneram et irritabiles femellas, eandem, si rei caput species, medicinam haec tussis puerorum expetit, quam catarrhus adultorum, a quo; STOLLIO teste, accidentaria sola modificatione distaret. Eodem tempore inter feminas chloroticas febris lenta nervosa grasata est, in qua vomitionum spontaneorum magna fuit utilitas. Majo mense iterum caput extulit febris biliosa, ac pituitosae febri primo se junxit comitem, postea vero sola incescit. Aestate continuæ biliosae vulgares erant. Hae, praesertim Julio mense, variis symptomatibus ludere et varias in hominibus singulis partes afficere visae sunt. Hinc phrenitides, ophthalmiae, parotides, strumae, anginae, peripneumoniae, pleuritides, haemoptoe, dolores rheumatici, colicae, diarrhoeae, dysenteriae, urinae difficultates, febres continuæ remittentes, intermittentes, petechiales, militares urticae, scarlatinae et paroxysmi hysterici grasfabantur. Mirifica symptomatum varietas, sed ab una versipelli bile profecta (87). Morbilli inter adultos frequentes fuere atque in omnibus febri morbillosae, alia se sociam junxit, aestiva nempe, sive biliosa, quae variolas etiam a cursu asueto dimovit. Et colicas biliosas, fuisse refert Auctor et dysenterias omnes, ac puerperas quoque eadem febre correptas esse. Autumno vero popularis aestatis febris diuturna magis, lenta et tarda fieri coepit et sub falsa benignitatis specie aegrum diu affligere, sero tandem eidem valedicere, cum iudicium subiret laboriosum et tardum, non jam biliosa, sed bilioso pituitosa dicenda. Eadem medicina, quae simplici biliosae febri, ast tardior sanatio. Ejusdem originis fuere tussis sympathicae, quas stomachicas vocat Auctor. Appro-

(87) l. l. pag. 56.

propinquantē hyemē major identidem phlebotomiarum necessitas, phlogosi febris principi juncta (88).

Quae triennium regnarat biliosa constitutio, anno 1778 in regni societatem adiecit phlogosin, anno vero 1780 imperio abdicavit. En horum temporum brevem historiam (89).

Ultimis anni decedentis mensibus biliosa febris, quae per aestatem et partem quandam autumnū viguit, visa est. expirare. Nihilominus non ita emortua sub hujus anni initio, ut non aliquando vires colligeret quasi novas, atque aut sola, aut in consortio phlogoseos aliquando infileret. Nulla certe per haec tempora febris occurſabat, quam quis simplicem sinceramque inflammatoriam diceret et putrida biliosaque labe carensem. Morbi Januarii mense fuere pleuritides et peripneumoniae commixtae, sive bilioso-inflammatoriae, et egrotantium paulo major copia, quam sub anni elapsi exitu. Februarii mense multae pleuritides et peripneumoniae nothae, aut solae, aut superinducta phlogosi compositae. Veris initio morbi plures pituitosi generis, alii sed pauciores phlogistici, unde peripneumoniae et pleuritides nothae et rheumata gastricae originis; horum affectuum peripneumoniae nothae fuere epidemici principis satellites; uti et catharri asthmata et abortus; crebrae etiam haemorrhagiae uterinae, quae vel abortientibus acciderunt, vel tempore menstruae purgationis. Morbos hos, utut dissimili facie in publicum prodeuntes, eadem de stirpe sates, eodem quoque pabulo enutriti, communis therapeutica methodus pari eventu adhibita demonstravit. Profectiorum vere pleuritides plures bilioso-inflammatoriae his morbis se junxerunt.

Ac-

(88) I. L. pag. 231.

(89) P. III. pag. i. seqq.

Aestate febres intermittentes et remittentes pleraque solis solventibus et dein emessi curatae, morbilli passim, ob febrem aestatis complicatam, perrarae cholerae, sanatu facillimae, cum se ipsae ferme sanant; cholera enim plerorumque morborum aestivorum remedium. Autumnali tempore plurimae dysenteriae, quarum principia fuerunt sicca tormina, adolescentis morbi quasi conatus quidam. Rheumata plurima, vix ullae febres continuae haeque phlogisticiores.

Januario mense 1779, tempestate gelida, sicca, pleuritis inflammatoria et rheumatico-inflammatoria, praecipue inter feminas, febres inflammatoriae, saepius putridas mentitae, rheumata, defluxiones, febris rheumatica, quae subinde dysenteriam referebat, sananda, ut rheuma Intestinorum phlogisticum. Verno tempore a boreali frigore sicco multi pleuritici facti, frequens quoque fuit febris putrido-inflammatoria. Stimulantia quaevis male cesserunt, proficere vero antiphlogistica et alvus pronior, crebro enemate sollicitata. In incisis cadaveribus latentes in thorace vel abdomine inflammationes.

Aestatis initio frigidiori plures febres rheumaticae; adfuit una et bilis et phlogosis. Erysipelata phlegmonodea: Julio mense dysenteriae inflammatoriae plerumque et bilioso-inflammatoriae, quales et febres hac tempestate grassantes: colicae, defluxiones crebrae variaeque. Erant hi morbi fere omnes cognati et ejusdem materiae, sed forma diversi. Augusto mense dysenteriae plurimae rheumaticae, rheumatico-biliofa, pleuritides ejusdem generis, forma sola differebant: rheumata variorum partium. Dysenteritis et reliquis omnibus adhaerebat quid phlogistici, venaesectionem at parvorem postulantis. Dysenteriae autumno inflammatoriae et subinflammato-

riae, rheumate ejusdem indolis: haec sedem in thorace, collo et capite fixere itemque in artibus superioribus inferioribusque, raro autem in abdomine.

Autumni initia temperiem vernam aemulabantur eamque borealem, morbi quoque vernaes fuerunt. Constitutio fuit phlogistica, quam aestate praegressa aliisque tribus autumnis proxime elapsis. Octobri mense febres phlogisticae et lentae nervosae, cumque meridiana tempora multum incalefcerent, horis matutinis et vespertinis urente gaudioque vento perflatis, dysenteriae quasi postliminio recurrere videbantur, antiphlogisticis solum obtemperantes. Novembri febres rheumaticae primo phlogisticae, dein vero tempore pluvioso humido manifestiora illuviei biliosae signa, unde major iterum catheticorum usus fieri coepit. Exeunte anno, tempore state humida, tepida, arthritides et rheumatismi *interdum catarrhi*, quartanae pertinaces, atque ipsa scorbutica labes videbatur aliquantum epidemica esse, ob assiduam atmosphaerae humorem.

Exordium anni 1780 frigidum siccum fuit (90). Pleuritides multae, pravae, indomabiles; omnes morbi habuere quid pleuriticum. Phthisicorum complurium mortes, quas extispicia plenitricas et peripneumonicas declararunt. In plerisque morbis magna ubique intolerantia fuit remedium vel levisime stimulantium. Morbilli inflammatorii: etiam chronicis malis phlogisticum vulgare vitium se junxit. Verno tempore inflammationes thoracis, et simplices verae, et compositae rheumaticae, dysenteriae, rheumata, catarrhi inflammatorii generis. Morbi aetivi fere omnes fuerunt rheumatico-inflammatorii cum aliquo vicio bilioso. Varia fuit ejusdem

ma-

materiae morbificae sedes, plerumque tamen pectus occupabat, ut pleuropneumoniam rheumatico-inflammatoriam referret, aut febrem catarrhalem subinflammatoriam. Quibusdam altius ad intestina descendit, ubi aut colici dolores, aut dysenteriae, aut diarrhoeae leviter torminosae visae sunt. Autumno phlogosis major in dies, febres putrido-inflammatoriae venae sectionis et repetitae patientes, stimuli impatientes, dysenteriae magis inflammatoriae sola V. S. curandae: inflammationes viscerum cum lae biliosa: febres intermittentes; subinde inflammationibus thoracis junctae: febres continuae, aut remittentes, etsi ad speciem non raro saburrales aut putridae, re ipsa tamen inflammatoriae, imo quartanae subinde cum diathesi inflammatoria: ultimis anni temporibus inflammationes erant diuturniores et cum pituitoso vitio complicatae. Peripneumoniae nothae, quibus inflammatorii quid accessit. Intermittentes phlogosi experes cortice indigebant prae alio quocumque remedio: hoc tempore omnes febres pituitosae magis: multae hypochondriacorum querelae: chloroticarum plures febricitabant.

Anno 1781 hyemis frigora moderata fuere, subinde et humidus calor. Inter feminas pituitosae febres simplices, inter vetulas peripneumoniae nothae cum et sine phlogosi: paucissimae febres pituitosae inter viros, plures autem inflammatoriae aut mixtae: pituitosae pro putridis habitae et stimulantibus tentatae mali moris evasere et exhibuere petechias. Plures nervorum morbi, quam hac tempestate invadere solent: multae chloroticarum querelae: epilepsiae habituales nunc difficiliiores et crebriores: feminae aegrotae multo plures, quam viri: convalescentiae tardae, tumores pedum oedematosi, diuturni, post leves morbos, maxime post rheumata: phthisici et haemoptoici ex inflammatoria pulmonum dia-

theſi pituitoſa haec tempora optime tulerunt. Peripneumoniam notham hoc tempore interdum pituitoſa ſive notha phthiſis excepiſt. Plures morbi et plures affectiones morboſae, languores, apeſſiae, bradypeſſiae, laſtitudines inter feminas, quam inter viros: vere ineunte ſynochi imputres. Quae autem autumnino praeterito regnabat febris annua pituitoſa, per hyemem totam protenſa ver attingit primum, quo tempore inflammatoria hinc inde diatheſis ſuborta eſt. Hae nova diatheſis in viris in morbum erupit inflammatorium ſimplicem, antiphlogiſtice curandum, idem feminis illis accidit, quae habitu propius ad viros accederent; in mollioribus vero, chloroticis, pauperibus deleta nondum pituita fuit, cum aliquid inflammatorii naſceretur, hinc morbus compoſitus ortus eſt, inflammatorio-pituitoſus, nempe ex annua nova inflammatoria febre et ex pituitoſa, quae priori autumnino annua fuit, tandemque ſuperata hyeme ſtationaria facta eſt in ſexu ſaltem ſeniori. At vero, cum inflammatio antiphlogiſtica poſceret auxilia, pituitoſa radices altiores egit, in lentam nervoſam atiens, ſubinde miliaribus ſtipatam.

Aeſtas praecalida ſicca febrī pituitoſae ſtationariae biliōſi quid adjuñxit, cui, quum et inflammatoria primi veris hucusque producta acceſſiſſet, febres omnes compoſitae ſunt ex ſtationaria pituitoſa et duplici annua, inflammatoria nempe et biliōſa. Frequens febrilium in intermittentes mutatio, quarum indolis hyleſtica paſſio quoque particeps fuit. Auguſto menſe, poſt magnos aeſtus ſine vento febres putridae ſubortae ſunt, quae primo tertianae aut quotidianae videbantur, mox autem continuae.

Autumno febris ſtationaria pituitoſa in veram putridam mutatā,
de.

deinde biliosa remittens atque intermittens tertiana facta est. Frigido humido adulto autumno dominante, ex intermittente febricitantes cujusvis aetatis fere in mala hydropica lapsi sunt. Asthmata multa, melancholiae, febris pituitosa et peripneumonia notha frequens, puellae multae chloroticae factae sunt.

Duae solum hujus anni fuere conditiones, pars prior scilicet in autumnum usque calida valde et sicca fuit, altera vero frigida simul et humida. Ubique universalis atonia fuit. Accedente tempore frigido et humido febres putridae saburrales ubique grassabantur, ubi primaria fuit indicatio per epicrasin blande purgandi et eccoprotice, ac simul restaurandi lentioribus tonicis.

Initio Anni 1782 praevaluit frigus humidum. Nulla hucusque fuerat determinata formataque aut stationaria aut annua, sed compositum quoddam compositumque genus febrium invadebat. Fuit enim quid pituitosi, inflammatorii, catharrhalis, rheumatici: hinc methodus varia, composita, indirecta, aut symptomatica. Haec composita febris Februario mense post gelu magnum et siccum frigus exspiravit. Hac tempestate inflammationes plures, autumnales morbi sanati sunt.

Ver primum frigidum serenum ut plurimum, febres intermittentes vix ullae: a Februario inde febris quaedam in primo stadio inflammatoria; in secundo biliosa-saburralis increbuit, *febris verina depuratoria* Auctori dicta, cui saepe inflammatio hepatis; aut peripneumonia, aut pleuritis accessit. In primo stadio antiphlogistica profuere, in altero alvi ductio per eccoprotica. Mense Februario stadium inflammatorium erat gravius diutiusque altero, at, circa Martium mensem medium, stadium saburrale eminebat, contrahebatur inflammatorium. Frequentes erant obstrukciones lentae systematis hepatici.

Num-

Nunquam tot visae sunt tam chronicae, quam acutae hepaticae aegritudines (91).

Ingrato labore has ex Auctore excerptimus breves annorum historias, ut sic, quasi ob oculos posita, delineata ab ipso suae doctrinae imagine, intellectu facilius nobis esset, quanta hic in re praefiterit Stollus, quantopere nos auxerit, ea, quae circa Epidemicam hanc Constitutionem versatur, scientia.

Neque profecto magis epidemicae hujus legis vis elucet, quam ex egregia illa Stollus aestivae febris descriptione. „ In hac „ enim videmus, ut hujus verbis utar, febrem aestivam mille „ formas ludentem, et apoplexias, et phrenitides, et ophthalmias, „ parotides, anginas, et pulmonum affectus graves, et rheumata, et „ colicas, convulsiones, et paroxysmos hystericos, et efflorescentias, „ tanquam ejusdem fontis in diversa delapsos rivos, nunquam sic „ candos, nisi ipsa scaturigine rescicata. Chamaeleon hic versipellis, aestiva bilis, multifariam imponere iis solet, qui annuum illum febrium circuitum et epidemiarum indolem semper eandem ad ipsos aegrotantium lectulos non penitissime fuerint edocti” (92).

Quicumque egregiam hanc Stollianam morborum activorum historiam didicerit, morborum omnium aestatum notitiam habebit, in quibus, si qua fuerit diversitas, haec accidentaria tantum, aut ad formam pertinebit, ad decursum, typum, partem affectam, efflorescentias, crises, complicationes, discrimen, aut ad numerum, praematurum aut tardiozem instante aestate ingressum, seu fugam sub autumnum hyememque citiorem, magisque diversis aestatibus

(91) I. I. P. VII. pag. 28.

(92) I. I. P. II. pag. 125.

dilatam, ipsa morbi natura non mutata. Hanc popularium per aetatem morborum similitudinem vel ipsa Hippocratica pestilentis epidemiae descriptione probari scripsit STOLIUS, remotissimo licet sub coelo facta et quamplurimos ante annos (93). „ Etenim „ et ignes sacri quam plurimi numerantur et faucium dolores et „ oris fervida ulcera, lippitudines humidae, longae, diuturnae „ cum doloribus, febres ardentes, soporosae, anxiae, horridae, „ per vices exacerbatae, phreniticae cum alvo turbata fecesibus cru- „ dis, tenuibus, multis, tubercula foris, intus, circa inguina, „ carbunculi per aetatem multi &c. Circa alvum multis multa „ et nociva acciderunt, tenesmi, lienteriae, dysenteriae, fecesfus „ biliosi, pingues, tenues, aquosi, tormina et volvuli maligni. „ Multa praeterea alia febrium genera grassata sunt, tertianae, „ nocturnae, continuae, longae, erronae, anxiae, inconstantes, „ ubi alvus plurimis turbabatur.” Sed et aegrorum historias, quae descriptae epidemiae subnexae leguntur, eandem ad amus- sim imaginem sistere, quam ipsi obtulit febris aestiva, biliosa, pituitosa, putrida malignaque sive suapte ingenio, sive ob reme- diorum neglectum, vel sinistrum eorumdem usum, contem- dit (94).

De summa Constitutionis Epidemicae in caeteros quoscun- que morbos potestate, quae docuerit SYDENHAMUS, supra vidi- mus. Nemo vero, nostro quidem iudicio, de hujus in ipsos quo- que sporadicos morbos imperio tam egregie scripsit, quam STOL-

LIUS,

(93) Hujus tamen constitutionis morbi magis putridi generis fuisse videntur, quos biliosis ordine distare quidem, familiae vero ejusdem esse asserit STOLIUS *Stat. Med. T. III. pag. 64.*

(94) *l. l. pag. 127. seq.*

LIUS, imprimis illo loco, ubi de febris aestivae complicatione cum aliis morbis egit, quare inde quaedam hisce subjungamus.
 „ Epidemicum morbum aegritudinum, inquit, ferme quorumcum-
 „ que, quae per id tempus sporadice occurrant, utut toto coelo
 „ ab se invicem et a communi illa temporis labe differentes com-
 „ militonem agere atque eas efficere multum anomalas et non
 „ raro mortiferas, quae solae absque epidemici consortio fuissent
 „ perbenignae, argumentis demonstrare innumeris possum, cum
 „ lata quotidie observatione collectis.

„ Cum epidemica constitutio quoscunque alios morbos suum:
 „ quasi sub jugum cogat, suaeque illis jura distet, contingit, ut,
 „ quem morbum hoc tempore hac methodo sanaveris, alio sanes
 „ longe alia. Et si enim aegritudo obveniens quavis anni tempe-
 „ state atque omnibus annis et ubique locorum omnino eadem
 „ sit atque eandem etiam, si sola esset, medendi rationem depos-
 „ ceret, tamen, cum saepenumero periculi plus ab epidemico,
 „ temporis vitio, quod aliud atque aliud esse solet, quam ab
 „ ipsa hac sporadica affectione nascatur, alia erit atque alia eadem
 „ effectui ratione medicandum. Ea labis epidemicae scientia alios
 „ insuper usus habet eosque communi opinione multo majores.
 „ Prima enim nascentium morborum exordia nondum forte spe-
 „ cificis notis insignita, atque adhuc ambigua ex anni nota con-
 „ stitutione fortunato augurio praecipimus, et imminentis periculi
 „ vim occupamus. Multi per eos menses, quos bilis praeerat,
 „ aut vulnerati, aut contusi, aut ulcerati, aut artibus contractis
 „ nostrae curae concredebantur. Cum omnia, quae utilia esse
 „ noveramus, secundum artis praecepta et sollicitè fierent, et
 „ sanatio pulcre procederet, en repente febriculam identidem
 „ gran-

„ grandescens, typo vario, et, si ad omnia animum advertaris,
 „ aestivae febris, cujus indolem luxuriantem supra recensui, om-
 „ nino simillimam. Interea quae pure bono et carne laeta huc-
 „ usque florere vulnera, ichore tenui, cinereo, flavo viridique
 „ madescere, carnibus pallidis, livescentibus, nigris. Artus ip-
 „ sos tumor ardens cum pallidiusculo rubore prehenderat, late
 „ diffusus et vesiculis, qualis ignis admotus facit, stipatus. Ve-
 „ rum nemo inde gravius mulctabatur, cum medicinam mox ipsi
 „ principi febris promptam opponeremus et efficacem. — Quos lap-
 „ sus ab alto, aut vis externa laeserat, hi et eo laboraverant
 „ affectu, qui illatae injuriae debebatur, et paucos post dies vel
 „ inflammatione, si ea forte tempestate inflammationum imperium
 „ viguit, vel vero ex febre biliosa aegrotabant temporibus huius
 „ morbo obnoxii. Ea commixtio morborum me diutius latuit
 „ consiliique subinde inopem fecit, cum quae uno tempore mul-
 „ tum profuerunt, alio incassum adplicari, imo etiam nocere vi-
 „ derem in morbo, ut rei inscius tunc arbitrabar, ad amussim
 „ eodem (95).”

Cum sub Constitutione aestiva systema digestionis et imprimis
 stomachus et hepar viderentur pati, atque sensu praeter sanitatis
 modum aucto, arctiori quasi consuetudinis vinculo cum reliquis
 corporis partibus tenerentur, ut inde multiplices affectiones sym-
 pathicae et fallax nasceretur morbi facies et varia forma, sub al-
 tera, quae sanguinem vehunt vasa morborum vim experta sunt
 totumque corpus in suas partes abduxerunt. Hujus nec minor
 facitiles, nec formae mutatio rarior, nec major faciei fides. Jam
 cu-

cujuscunque validioris medicinae summa intolerantia, quaeque antea, altera vigente constitutione, ne vel minimam sanguinis iacturam ferebant, multiplices morborum formae, sive pleuritides, catarrhi, rheumata, colicae, dysenteriae, sive febres cujuscunque typi, certo ac tuto emessi aut catharsi sanandae, nunc, licet subinde putridam indolem mentitae, nonnisi antiphlogisticis cesserunt auxiliis. Quid quod et in frigidissimo hydropes et ictero et consummata phthisi non rara venae sectionis necessitas, ac vel in scorbutico corpore crusta pleuritica.

Non tamen subito, sed per gradus quasi haec mutatio facta est, ita ut primo mixtum quoddam febrium genus exortum sit, utriusque et gastricae et phlogisticae naturae particeps, quod quidem plerumque fieri solet, vel et ambae simul solitariae inceserunt. Verum hic imprimis summum requiritur artificis iudicium et plurimus rerum usus, cum morbum alterum ab altero distinxisse saepe sit difficillimum, et ob mutabile ac fraudulentum morborum ingenium, et ob prosperos subinde in uno alterove casu cujusdam medelae eventus. Atque haec sunt illa tempora, quibus cunctatorum agere medicum iussit SYDENHAMUS. Hujus rei exemplum nobis offert historia anni 1778, quo, subrepente phlogistica labe, necdum ejecto penitus morbo bilioso, nullam febrem occurrassee refert Auctor, quam quis simplicem sinceramque inflammatoriam diceret ac putrida biliosaque labe carentem, pleuritides etiam et peripneumonias fuisse commistas, bilioso-inflammatorias (96). Ita etiam de anno 1782 legitur, nullam hucusque determinatam formatamque fuisse aut stationariam aut annuam, sed commixtum quoddam febri-

bri-

britum genus invasisse, fuisse biliosi aliquid, pituitosi, inflammatorii, catarrhalis, rheumatici, atque methodum hinc variam, compositam, indirectam; aut symptomaticam (97).

Neque hac lege solum quae stationem habent febres, verum et annuae sibi succedunt invicem. „Hinc temporibus, inquit stot-
 „LUS, inter binas Constitutiones intermediis, peculiarius attender-
 „dum, agendum majori cautela, subinde cunctandum, neque ad
 „heroica et decisiva remedia facile confugiendum, nisi res aperta
 „ejusmodi auxilia petat. —

„Cavendum est saepenumero a se ipso, ne fortunatae videlicet
 „celeriterque hucusque peractae curationes et quaedam in diju-
 „dicando promptitudo, feliei artis exercitio comparata, in eo an-
 „cipiti Constitutionum transitu nos decipiat, ne quid aequo pro-
 „perantius, aut tumultuosius moliamur.

„Aegrum amisi ex febre bilioso-inflammatoria decumbentem,
 „quem, si plures praemissem sanguinis missiones (ternas in-
 „stitui) et serius propinassem emeticum, fors conservassem. Ve-
 „rum prosperi eventus antibiliosae methodus me aut minus at-
 „tentum fecerant ad inflammationem commixtam, aut, utut at-
 „tentum, nihilominus deceperunt. Adeo oculatum oportet esse
 „et contra se ipsum et contra faustas curationes. Qui praxin
 „medicam alicubi orditur, hos Constitutionum fines contiguos
 „transitusve prudens vitabit, suaeque famae magis consulat, si
 „tempus anni feligat, quod morbos profert sinceros effictosque
 „atque indaginis hoc ipso minus tortuosae (98).”

FI.

(97) L. I. P. VII. pag. 22.

(98) P. II. pag. 236. Huc etiam referenda puta, quae circa morbos anni 1750
 molavit NUXHAMUS. Regnaverant nempe post tempus Januarii boreale Februario men-

Fiunt autem hae annuarum successiones constanti quadam lege et ordine, si nempe anni tempora naturae suae repondeant. Ita vere exacto sub exordium aestatis morbos inflammatorias sensim pedes quotannis retrahere, desertamque ab iis stationem biliosos occupare, atque eo tempore, quod utramque hanc anni partem, ver scilicet et aestatem neccit, saepe mixtum quoddam morborum genus dominari, ex verna phlogosi et aestiva bile compositum, docemur *Rat. Med. P. I. pag. 71. P. II. pag. 129.* Hisce et alia febris se jungere solet *pituitosa* STOLLIO dicta, sexui sequiori imprimis infesta, et illis viris, quorum corpora feminei quid habent, quae nunc ad catarrhalem indolem, nunc vero ad nervosam magis accedere videtur (99.) Plerumque nervosae hae febres inter constitutionem aestivam et hyemalem, dummodo suum haec tempora tenorem servant, intermediae jacent, ut uno extremo biliosos aestatis morbos contingant, altero hyemis inflammatorios (100.) Hinc nova saepe febrium complicatio. Ita enim *pituitosa* haec fe-

bris

se pleuritides et peripneumoniae verae inflammatoriae ejusdemque familiae colici morbi, quibus misio sanguinis profuit maxime. Peripneumoniae elapso sequinodis versali affectibus nervosis supatae sunt. Febres nervosae, remittentes, intermittentes, levi saepe delirio accedente frequentes, simul vero tussis, peripneumoniae et verae et nothae. Majo autem mense, observavit (*Opp. V. I. pag. 46.*) Auctor, febres intermittentes et remittentes cum profusis sudoribus grassari, quae vel ex levi errore in continuas malignas nervosas transibant, crebras quoque suis febres rheumaticas, pleuriticis, peripneumonias, facile spolia flavis subrubicundis judicatas, adeo ut, nisi ipso morbi aestio, venesecutionem, saltem repelitam haud desiderarent; aestate austina, humida, vacuere febres *cruciales*, multas inter omnes de languore virium quereles ac plerimes hystericos et hypochondriacos paroxysmos. *I. I. pag. 42. seqq.* Illae flux-hamianae observationes praeclearo exemplo hanc constitutionum successione docere mihi videntur. In hisce enim videmus nervosam diathesin et brausalem phlogosin veris tempore sequis viribus pugnantes, hanc vero aestate devictam penitus.

(99) Peculiare tamen febrium genus constituit, de quo vid. SELLE in *Pyretologia*. 4:00) *L. L. P. III. pag. 96.*

bris ab autumnō anni 1780 ad finem usque aestatis proximae, cum sub forma peripneumoniae nothae, subinde sinistro fato in phthisin pituitosam mutatae, primas ageret, verno tempore inflammationem diathesin sociam habuit, sub aestatis vero fervido coelo, accedente etiam bilioso vitio, febres subortae sunt compositae ex stationaria pituitosa et ex duplici annua, inflammatoria nempe et biliosa (101).

Egregiam lentae hujus, quae mutata tempora sequitur, morborum vicissitudinis observationem Anni 1777 historia exhibet. Erat Januario mense tempore sicco egelido diathesis summe phlogistica, frequens pleuritis, maxima morborum acuties, phlebotomiae et totius antiphlogistici apparatus usus creberrimus. Februarii vernali ac mutabili coelo pleuritides illae et pleuritica febris cicuratae quasi ac mitigatae in pulmonum catarrhos et febrim catarrhalem subinflammatoriam migrarunt, atque hi tandem mense proxime sequenti in pituitosam pulmonum diathesin conversi sunt (102).

Nec tamen, quod summus jam docuit HIPPOCRATES, omnibus aequae nocent omnia tempora, quin immo saepe medicati quid iis inesse deprehenditur. Probant, quae de phthisi et haemoptoë inflammatoria ab Auctore memorata legimus: „Vigente pituitosa
„Constitutione pauciores phthisici observabantur et quidam aut
„curabantur, quos ex aliorum annorum observationibus habebamus
„deploratos conclamatosque praeter omnem spem, vel vero, ut
„annosum malum fuerat, ita levabatur, ut fungi suis laboribus
„potuerint et ad sanitatem propius accesserint. —
„Qui aliis annis mense plerumque Januario haemoptoë inflamma-

„ 10

(101) *l. l. P. VII. pag. 1. segg.*

(102) *l. l. P. II. pag. 1. segg. cf. etiam pag. 236 l. 2.*

„ toria tentabantur, hac hyeme ab eo malo immunes vivere (103).”

Hinc, uti corporum naturae differunt, ita nec idem causae epidemicae in singulis hominibus effectus, nec eadem omnibus morbi facies. Sic de syncho imputri, quae Martio mense A°. 1781 popularis facta est, refert Auctor (*l. l. P. VII. p. 6.*), primum illius stadium in viris fuisse magis inflammatorium, minoremque universim pituitae colluviem in stadio altero, in feminis vero aliquam in principio inflammationem, crustam magis discolorem, item brevius stadium inflammatorium, subinde nullum, at vero copiosiore et magis amaram pituitam, majorem in viris morbi acutiem, longiorem vero in feminis durationem cum intensione majore: et *pag. 11, de eadem febre*, feminas plures aegrotasse, minus diu inflammatorium stadium durasse, at eo diutius stadium putridum, inter feminas plerasque recidivas et difficiliore, viros autem solis fere antiphlogisticis sanatos esse. Eadem docent, quae de febre, quam depuratoriam vocavit, leguntur: *l. l. p. 11.* „ Regnabat „ autumno praeterito febris annua pituitosa, ea per hyemem totam „ protensa ver attigit primum, donec primo vere inflammatoria hinc „ inde diathesis suboriretur. In viris haec nata nova diathesis inflam- „ matoria in morbum erupit inflammatorium simplicemque, qui solis „ antiphlogisticis debebat sanari, idem quoque contigit in feminis „ illis, quae quoad habitum propius accedunt ad viros. At vero in „ mollioribus, chloroticis, pauperioribus nondum deleta, nondum „ subacta penitus pituita fuit, cum aliquid inflammatorii nasceretur.” Huc etiam pertinet frequentia febris pituitosae in feminis, in quibus stationariam eam factam esse scripsit Auctor *l. l. P. VII. p. 12.*

Et

Et hanc quidem morbi epidemici cognitionem optimam ducem
 habuit STOLLIIUS ad praxin certiorē et magis compendiosā. Sed
 ipsum audiamus hujus studii defensorē: „Certe se ipsum et
 „artem et aegrum ludit, qui febrilium morborum curationes ag-
 „greditur, non manu identidem quasi ductus hac fida itineris du-
 „ce; temporis nempe peruestigata conditione. Hac temporum
 „scientia destitutum mille formae ejusdem causae *παθόντων*, milleve
 „lusus ludificabunt. Nemo nec exercitui aegrotanti, nec nume-
 „rosae in nosocomiis urbanae plebi consulēt, qui hac magistra
 „caruerit, constitutionum notitia. Versatilem, certe, nullive in-
 „nixam fundamento medicinam appellabo, inutilemque et nugae-
 „toriam, dummodo nihil momentosum aut heroicum molietur:
 „quae vero aequae infirmo insitens calo, sed magnis et valenti-
 „tibus remediis abutitur, inter infamia venificia reponam, vel
 „ipsa deterrima epidemia magis devastatricem.

„Qui naturam epidemiarum peruestigavit nullaque accidentali
 „varietate distractus causam arripit oppugnatque pandemon, quot
 „quaeso mortalium erit sospitator et genius tutelaris (104).”

A STOLLII aetate multos in Rempubicam Medicam motus in-
 tulere BROWNIUS ille et recentior Chemicorum gens, qui novas
 sententias ferre, acriter propugnare, antiqua quaecumque contemnere,
 ac despiciere et naturae quasi alias leges scribere, abrogatis iis,
 quas veterum observatio cognoverat (105). Inde novae usque,
 concitatae turbae, nunc his nunc illis rerum potitis, ac proscrip-
 tionum numero in dies aucto. Ecquid mirum, neglectum interim

fuis-

(104) *L. I. P. III. pag. 25. seq.*

(105) Cf. *HECKER Geneeskundige Theorien en Sielfels* §. 87. *seqq. pag. 187. seqq.*
 et §. 98. *seqq. pag. 204. seqq.*

fuisse et veterum et naturae studium. Interea tamen alii fuere, pauci illi fateor, qui nec antiqua omnia contemnenda, nec nova quaeque avide arripienda duxere, sed ad sola naturae judicia medicorum lites componere conati sunt. In eorum numero fuere imprimis RICHTERUS et HUFELANDUS, uterque et ingenio et doctrinae laude multoque artis usu insignis. Hi, ut erant, longa experientia docti, ita et hoc Constitutionis Epidemicæ studium de meliori nota commendarunt (106).

Simpliciter jam enarravimus præcipuas Auctorum de re epidemica sententias, in quibus exponendis illud imprimis egimus, ut, variis invicem collatis locis, Auctores ex semet ipsis interpretemur, quo major scilicet esset iis, quæ scripsimus, fides. Vidimus itaque, cuique tempori suos esse morbos, hos autem mutatis temporibus mutari et ipsos, varias esse et temporum et morborum condiciones, ex quibus rite perspectis Constitutionis Epidemicæ notio profisciscitur; vidimus, annuas esse constitutiones, quæ anni tempora sequuntur et tempestates ærisque proprietates sensibiles, quas optime docuit HIPPOCRATIS et HUXHAMII observatio, esse et stationarias hisce et longiores et potentiores, alteras obscuræ originis, neque ab annuis æris vicibus pendentes, quarum SYDENHAMO debemus notitiam, alteras ab annuis protractis natas, quas ex Stolliana doctrina præcipue didicimus, utrasque autem vel conspirare, vel secum pugnare invicem, aliasque alias sequi, vel simplex morbi genus inducentes, vel compositum variumque. Vidimus denique, epidemicis morbis aliisque, qui in eandem

ci-

(106) Cf. RICHTER *Spec. Therap.* I. Band. pag. 9, 36, 55, etc. et HUFELAND *Waarnemingen over de Zenuwkoortsen*, vertaalt door A. HUMAN *Amst.* 1808. pag. 1. segg. HUFELAND *über die Kriegspest etc.* Berlin 1814. pag. 83. segg.

cidant constitutionem, quaecunque sit facierum diversitas, parem subesse naturam, quique facie sub varia constitutione conveniunt, natura differre quammaxime; hanc igitur observationem medico artifice minime esse negligendam. Jam videndum, num hae, quas exposuimus doctrinae, Hippocratica scilicet, Sydenhamiana et Stolliana aliquam tum a veritate, tum ab utilitate habeant commendationem. Ac de veritate quidem in sequenti capite, de utilitate vero in capite tertio nobis disferendum est.

CAPUT SECUNDUM.

DE DOCTRINAE VERITATĀ

Ea quidem est disciplinae medicae ratio, ut sola evidentia morali nitatur, quae probabili utitur ratiocinio, neque demonstrationis capax sit, quae jure suo ad alteram mathematicam illam evidentiam pertinet. Quorum illa hac dignitate inferior quidem, majoris vero ad vitam communem usus. Cujus moralis evidentiae vim, cum non omnes aequè teneant, quam plurimis erroribus patet. Observatio male facta, conclusio falsa, infida testimonia, analogici ratiocinii abusus tot sunt errorum fontes, a quibus innumera mala in artem derivarunt. Hinc prudentissimos nos esse oportet, ut in ipsa empirica, quae dicitur medicina (rationalem volo) de vero ac falso certo pronuntiare possimus; neque ideo inane aut inutilem duxi de hujus, quam exposuimus, doctrinae veritate disputationem. Quae, ut ordine fiat, praecipuis, quibus instruitur evidentia moralis, auxiliis adhibitis, primo loco testimonii fide, tum analogico ratiocinio, ac tandem experientia hodierna rem probare conabimur. Quoniam vero plerumque rerum quasdam imagines potius, quam res ipsas percipiunt homines, non ego, qua sum mentis imbecillitate, vera me dicturum confido, ast, quae mihi veriora videntur et quare videantur ita, referam.

Primo itaque nobis dicenda causa est summorum in arte viro-
rum,

rum, quorum memoriam, quamdiu salutiferae huic arti suus habeatur honos, nulla umquam delebit oblivio. Quodsi dulce quid habeat cogitatio, eorum, quos magni facimus ac diligimus, defensorem agere, ego tamen non ejus sum adrogantiae, ut tanto muneri parem me existimem, verum illud tantum agam, ut, quas potissimum ob causas, illorum mihi verior videatur doctrina, ostendam, qua in re, sicubi minus bene me gesserim, hoc mihi, non causae tribuendum est.

De HIPPOCRATE autem, an ipsi fides habenda sit, quis dubitat? Peritiam testantur scripta, in quibus summum se naturae probavit interpretem. Sive enim variam morborum faciem et mutatas formas exitumque, et naturae artem facientis opera cognoscere cupias, quid accuratius, quid melius umquam scriptum fuit, quam illi, quos reliquit, Epidemiorum libri; sive quanam sint valetudinis instantis, aut praesentis signa, quid bonum aut malum portendat, quanam mortis indicia, discere velis, Praenotionum pervolvat et Aphorismorum libros, cum in hisce explicandis tantopere excellit HIPPOCRATES, ut CELSO teste, quamvis in curationibus mutarint recentiores medici, haec tamen cum optime praefagis se fateantur; sive denique naturae seferis aut observationis aut imitationis optima praecepta, hunc ducem sequaris, quo nec meliorem inveneris, nec magis fidum. Praeterea instructus fuit HIPPOCRATES uberrima observationum copia, quas collegerat Asclepiadae per ingentem amorum numerum (1).

Veritatis amantissimum eum fuisse probant scribendi generis, quo usus est, simplicitas, medicina a Philosophia illa, quae sola

(1) LE CLERC *Histoire de la Médecine* p. I. l. 2. c. 2. p. 80. K. SPRENGEL *Apologie*. I. p. 53.

ratione utitur, ab ipso separata et ad experientiam revocata, summa in ratiocinando moderatio, infelicium denique curationum quam plurimae historiae, optima fide in Epidemiorum libris traditae, quae cum a multis viris eruditis pridem jam collecta sunt hujus rei argumenta, non est, quod hic diutius immoremur (2).

Ast, inquis, quamvis lubenter concedam, fidum esse immortalis Cui testimonium, observationum tamen, quas in Graecia ante multa secula fecit, nullam esse apud nos hoc, quod vivimus, tempore utilitatem, merito contendere licet. Nec nova haec, neque inaudita vox est, quam ex veterum Empiricorum schola profectam esse docet CELSUS, qui differre contendunt pro natura locorum genera medicinae et aliud opus esse Romae, aliud in Aegypto, aliud in Gallia (3). Hinc et Lentilius iste, dolendum esse scripsit, juvenes medicos saepe artem doceri in Academiis ab urbe, in qua praxin exercebunt, remotis, unde sit, ut sinistro eventu eam medendi methodum sequantur, quam a praeceptoribus acceperint. Itaque, qui prosperam medicinam facere cupiunt, huic proximam scholam adirent, monuit. Quodsi quid ego sentiam, candide fateri fas sit, hoc errore nihil perniciosius censeo, insanius nihil. At natura credo, quae suas quibuscunque rebus dixit leges non violandas, in solo homine adeo prorsus sui moris oblita fuisset, ut in eo nihil certi, aut constantis reperias. Quid? num igitur cum et animalium et vegetabilium genera sibi semper et ubique aequalia deprehendantur, homines tantopere differant, ut aliud prorsus animantium genus sint homines Itali, aliud Galli, imo ut vicinarum urbium incolae sui plane sint dissimiles? Igitur nec di-

vi-

(2) Cf. SPRENGEL *Apol.* p. 60. l. l.

(3) CELSUS *Med. Praef.* p. 8. Ed. HALLERI.

vinus ille cortex sub Americano coelo natus intermittentes nostras fanabit, nec venaesectio, qua miraculi ad instar saevam pleuritidem fugabant Graeci veteres, hic quoque morbi vim franget; nec, quae summi quondam naturae interpretes, vel laeti morborum eventus, vel sinistri fati cognorint indicia, eorum et nobis erit aequa significatio? Falsa igitur locutus est bonus ille HIPPOCRATES, in quo tantus semper fuit veritatis amor, quum, quae observaverat, et in Libya, et in Delo, et in Scythia vera comprobari affirmarit (4). Sunt utique cuique regioni propria quaedam, a vario coelo, incolarum vivendi more &c. repetenda, quae homines mutant quidem, non vero humanam naturam delent. Sua ergo ubivis ac semper manebit naturae legum auctoritas et medicinae fides. Haec enim vera illa, quaeque naturae nictur judiciis, omnium temporum est atque locorum, nec nisi cum natura ipsa peribit umquam. Praeterea, uti optimo jure animadvertit HUXHAMUS, in Praefatione ad *Observ.* Vol. II. Pag. 17. etiamsi Graeciae regiones coelo magis clementi gaudeant, quam multae aliae Europae partes, haud levibus tamen aëris mutationibus subjectae sunt frequenter, imo in ipsis constitutionibus ab HIPPOCRATE descriptis, leguntur subinde πολλά, ἀνχυροί, χειμῶνες μεγάλοι, χιόνες μεγάλας etc.; quin ejusdem plane generis febres populares apud HIPPOCRATEM passim occurrunt, quibus et Britannia subinde plectitur; quod etiam de nostra regione verum esse, duae illae constitutiones, quarum in priorē hujus Disertationis capite mentionem fecimus, manifesto declarant (5).

SYDENHAMO non ea quae HIPPOCRATI contigit felicitas, quippe
qui

(4) *Prognost.* sub *finem.*

(5) Vide supra c. 1. pag. 10. *segg.* et p. 15. *segg.*

qui nullos quo vixit tempore adversarios habens, securam vitam in artis salutiferae exercitio transegit, SYDENHAMUS vero, cum vanam omnem artem hypotheticam pronuntiaret et a Chemicorum ac Sophistarum ineptiis esset alienior, plerisque aetatis suae medicis in odio fuit. Praecipuum autem adversarium MORTONUM nactus est, celebrem sui temporis medicum, qui, ut esset, Chemicorum causae addictior et methodus alexipharmacae fautor, ita Sydenhamianam refrigerantem medicinam damnavit (6) et aliam dedit constitutionum, quas SYDENHAMUS descripserat, historiam. Quae, cum SPRENGELIO verior videatur (7), de hac paucis videbimus.

Quinque observasse SYDENHAMUM constitutiones et tot febres stationarias supra notavimus (8). Hoc autem tempore, si pestilentem illam constitutionem exceperis, unica tantum morbi species grassari visa est MORTONO, febris videlicet *συνεχης*, sive continua remittens, quae sive diarrhoeae, dysenteriae, sive cholerae, sive vomitionis, rheumatismi verfatilis, pleuritidis, seu colicae induxisset speciem, unico tantum remedio Peruviano cortice erat profliganda, cui in dysenteriis opium junxit. Haec jam febris *συνεχης*, ipso teste, in eo tantum a peste differt, ut, cum utrisque venenatum fermentum subsit, in hac venenum illud in gradum magis deleterium provehatur; nec mirum, cum omnibus acutis morbis talia fermenta subesse crederet, ipsum specifica semper magis fecisse, quae hisce venenis specificis delendis apta essent. Ingenue fateor mihi hujus febris *συνεχης* notionem distinctam min-

(6) *Opp. pag. 56. seq.*

(7) K. SPRENGEL, *Pragm. Gesch. Tom. V. pag. 463. seq.*

(8) Cf. *Cap. 1. p. 43*

alme videri aut determinatam; quodsi eam hujus typi febrem innue-
rit Auctor, quae ex intermittentium legitimarum est familia, quarum
in cortice certum ac numquam fallens habemus remedium, non vi-
deo, quare, cum haud verosimile dixit SPRENGELIUS, per tot an-
nos phlogisticam fuisse morborum diathesin, ad quam omnis SY-
DENHAMI methodus adcommodata est, verosimilior nobis videretur
MORTONI opinio, regnasse videlicet per quatuor lustra unicum
februm intermittentium epidemiam, cortice febrifugo curan-
dam (9). Praeterea, si, monente SYDENHAMO, non tantum
morbos sanare, sed ita sanare oportet, ut nulla naturae vi illata
sponte quasi cessasse videantur, magnam reperio inter utriusque
medendi methodum differentiam, ac vereor quam maxime, ne ma-
lignitas illa et prava symptomata, quorum frequens apud MORTO-
NUM mentionio, medelae magis quam morbi effectus fuerit.

Quod autem ad curam attinet febris illius variolosae 1667-1669
et dysentericae febris anni 1670-1672, qua sibi non constitisse
SPRENGELIO dicitur SYDENHAMUS, cum in priore sudores colliquati-
vos sistendos, in altera evacuationem alvinam promovendam esse
censuerit, hic, ni graviter fallor, errore abductus est SPRENGELIUS.
Epidemiam enim dysentericam a variolosa fuisse diversam, anomalum
variolarum genus docet, a regularibus prioris Constitutionis vario-
lis plane distinctum (10). Quid quod, quanta constantia ac
fir-

(9) MORTON *Pyretol.* pag. 163.

(10) SPRENGEL *I. I. T. V.* pag. 467 seq. cf. SYDENHAM *Opp. Sed. III, et IV*.
Porro sudores illi symptomatici fuisse, cum in ipso morbi principio cruda existente
materia adparuerint, neque ullum levamen adferrent; sequentis vero constitutionis
diarrhoea criticam rationem habuisse, dysenteriae, colicae aliique horum temporum
morbi, in quibus omnibus materiae acris biliosae fuerant indicia, nec non alii lo-
mum et purgantium summa ac crebra utilitas manifestarunt.

firmitate ejusdem Constitutionis morbis medicinam fecerit, restatur diarrhoeae, quæ hac stationaria jamjam provecta invasit, diarrhoeæ curatio, quæ, licet ad aliam novam Constitutionem pertinere videretur, revera eadem fuit cum regnante febre variolosa, ac in qua igitur solis refrigerantibus usus est, ne lenitivis, quidem catharticis adhibitis (11). Et hac in re imprimis magnum fuisse SYDENHAMUM: cenſeo, quod, auctore HIPPOCRATE, tanti habueris observasse, quomodo et quam via morbos pellat natura; neque enim parum interest, num per sudores, qui sæpe calidioribus remediis provocantur, an per alvum evacuetur; atque his etiam aliisque vere practicis fundamentis Sydenhamiana nicitur Constitutionum divisio. Etenim ad hanc normam omnem praxin direxit SYDENHAMUS, ut naturæ vocibus obtemperaret, hujus ministrum agens. Quare, si sanguis nimis aestuaret, venæsectionem, si debilior febrilis commotio, cardiaca adhibuit, si vero in vomitum pronior natura, emetica danda esse monuit, cum ab hisce neglectis sæpe in morbi fine diarrhoeam ortam vidit molestam et sanationem retardatam. Falſitur ergo SPRENGELIUS, qui hunc ea methodo usum esse contendit, qua sui temporis Iatrochemici usi sunt (12), qui omni ope id solum agerent, ut alexipharmacis venenata fermenta, quæ causas morborum habebant, deleterent, aut urgerent per cutis spiracula ac in ipſo quoque morbi initio foras truderent, nulla sive coctionis, seu erisicos ratione habita. Nec profecto eandem quam vulgus medicorum medicinam fecisse SYDENHAMUM, quoniam eadem subinde adhibuerit remedia cum SPRENGELIO crederem. His enim nec multis,

nec

(11) SYDENHAM *Opp. Sect. III. c. III. p. 269. seq.*

(12) *l. l. pag. 466.*

nec valde compositis opus est artis magistris. Quae de medicinae convenientia ut obfolvatur quaestio, et utendi tempus et modus notari debent, cum nullum se cognovisse remedium, quin tempestivo usu tale fieret, summus BOERHAVIUS merito adserit, quod quis, cum tempestivum usum noverit SYDENHAMUS quaerat, is ea animo perlegat, quae de febris depuratoriae curatione scripsit (13). Praeterea nec eadem remedia adhibuisse SYDENHAMUM probat antiphlogisticorum frequens usus, quibus rarissime, si umquam, utantur illius adversarii.

Culpatur ab HUXHAMO, quod pestem ipsam ut febrem mere inflammatoriam tractaverit (14). Hac autem culpa ut SYDENHAMUM liberem, animadvertisse liceat, non omnem pestem eandem esse; ac, quod de varioloso et morbilloso contagio tam egregie probavit STOLLUS, illud per se mixte esse, constitutionis vero vi exacerbari imo malignum saepe fieri, de pestilenti etiam contagio affirmari potest. Sic de peste Masiliensi relatum legimus, multos aegros hoc morbo leviter adeo afflictos fuisse, ut absque damno in viis publicis obambulant (15). Jam vero post praegressam hyemem frigidissimam et secco gelu in veris usque tempora perdurante, cum ex improviso solveretur, sine scilicet Martii mensis anno 1665, peripneumonias, pleuritides magnam repente stragem edidisse eoque ipso tempore pestem ortam fuisse legimus (16). Ecquid mirum, hanc phlogisticam summe diathesis pestis contagio se junxisse sociam, quodsi in sanguine hoc contagio affec-

tit

(13) *Opp. pag. 53. seqq.*

(14) *Cap. VII. de febribus.*

(15) CRICQVINEAU *Traité sur la Peste Sp. IV. p. 41.*

(16) SYDENHAM *Opp. Med. II. c. 1. pag. 113.*

tis utiles saepe fuerint venaesectiones (17), nonne et hic utiles fuisse, communi quasi ab anni tempore inducra sanguinea tem-
perie, concludere licet. Quid quod vel ipse HUXHAMUS alio loco, in *Dissert. de Variolis Lib. de Febris* pag. 121. Symptom-
atibus vere inflammatoriis praesentibus ipsa in peste aut quocun-
que alio morbo sanguinem se detracturum monet, ne periculum
a sanguinis diathesi inflammatoria, nulla contagii habita ratione,
oriatur maximum. Ita etiam Ccl. FRANCK in *Epitome de Cur-
randis Hominum Morbis, Tom. I. pag. 136*; „Pestis ipsa nonnun-
quam venaesectionibus cessit feliciter, et tum sanguinis crasis
manifeste inflammatoria, tum pulsuum aliorumque symptomatum,
praecipue vero doloris circa ventriculum fixi ratio et levamen mis-
sum cruorem mox insequens, sat satis huic operationi favent.”

Quis vero SYDENHAMO testi fidem habendam esse negat.
At credo non peritus fuit, qui egregie adeo morborum deli-
neavit imagines ut, ipsis aegrotis asserere et quid in quoque na-
tura indicet, intueri nobis videretur, qui illustrem LOCKIUM ami-
cum habuit et suae methodo suffragantem (18); qui denique
apud optimos quosque medicos in summo honore fuit. At non
fuit candidus, qui nulli theorinae addictus totum se naturam ob-
servando tradidit, nec famam sibi quaerens, solam veritatem, quam
prae omnibus rebus amabat, secutus est, quem ab hac vindican-
da quam praesentiret fors non terruit. „Malum enim, inquit
in *praefat. pag. 8*. hujus seculi genium satis habeo perspectum,
„ ut

(17) SAMOILOWITZ *Lettre sur les expériences des frictions glaciales pour la guérison de la peste, Paris 1781. pag. 17 et 18.*

(18) SYDENHAM in *Ep. Dedicat. p. 8.* LOCKE sur l'Entendement humain, in *opuscules pag. 51. seq. Amst. 1735.*

„ ut non aliam ex hac semine quam convitiis atque contu-
 „ meliarum messem expectem neque famae meae longe melius
 „ consuluisse, si inanem aliquam atque inutilem speculationem
 „ commentatus fueram. Hoc vero mihi perinde est, mercedem
 „ aliunde praestolor. Si quis objiciat alios atque in hac arte
 „ versatos non idem mecum de his rebus sentire, meum non est,
 „ quid sentiant alii disquirere, sed meis observationibus adstruere
 „ fidem, quod ut faciam, lectoris patientiam desidero tantum,
 „ non favorem. Res ipsa etenim brevi loquetur, an fideliter et
 „ sincero animo hic egerim, an e contra adinstar sceleratissimi ho-
 „ minis morumque profligatissimorum, homicidam me praestiterim
 „ vel in terra defossus.” Et pag. 365. ubi de variarum reg-
 „ gimine antiphlogistica loquitur: „ Non sum usque adeo delirus
 „ atque inops mentis, ut famam mihi quaeram ab exagitata at-
 „ que explosa eorum opinione, qui, si plausum venarer, omni
 „ obsequio mihi ambiendi erant, neque malitiae tam deploratae
 „ cuiquam videri possum, ut hominibus, etiam scetulis aliquam multis
 „ post mea fata nascituris, ex mea si quae erit illa auctoritate
 „ insidias struam, et vel mortuus, quod horreo referens, perin-
 „ de ac vivus illos occidam.”

Superest ut de STOLLIO teste videamus, qui quidem rara felici-
 tate doctrina pariter ac ingenio et naturae studio excelluit, ita ut
 haud facile dictu sit, num bonarum disciplinarum peritia, an sum-
 mo rerum usu major exstiterit. Non tantum enim optimos quos-
 que rei medicae Scriptores pervolverat, sed multas eorum senten-
 tias egregie adeo interpretatus est, ut vel hac re summam laudem
 adeptus sit. Probant, quae passim in scriptis inveniuntur, Hippo-
 cratis, Ballonii, Baglivii, Sydenhami, Huxhami illustrata loca,

Probant Aphorismi Boerhaviani, ab ipso summa cura dento exarati atque emendati. Interim quam plurimorum aegrotantium tum in Nosocomio, cui praeerat, cum extra illud curam suscepit, in qua quidem re, quam praecellare se gesferit, docent morborum quas consignavit historiae, ita ut summum in arte magistrum illum habeam, cujus ad exemplum ut omnes sese componant medici in vocis est. Nec, ut hanc sententiam mutem, SPRENGELII me movent rationes, qui eum suae scholae suiue seculi praepudicatis opinionibus deceptum de stationaria quadam Constitutione somniasse ait, omni tempore morborum moderatrice, hinc in multos errores delapsum esse, nunc quibusvis morbis biliosam originem adtingentem, nunc omnibus occultas subesse inflammationes suspicantem, debilitantibus remediis sedandas (19). Igitur egregia illa Epidemiae in novas usque formas mutatae imago et ejusque formae vel minima lineamenta tam accurate depicta ac curationum consilii sagacitate non minus, quam prosperitate eventus insignium narrationes tot sunt opinionis falsae commenta. Igitur nec polycholia, a qua febrem biliosam crebro oriundam dixit STOLLIIUS, quamque SPRENGELIUS ipse cholericis a praecalida tempestate induci pluribusque simul potentiae Epidemicae vi suboriri posse haud negat, eadem manente conditione, epidemica fieri posset et febrem inferre biliosam stationariam (20).

Quod

(19) L. I. pag. 489. seq.

(20) SPRENGEL *Handbuch der Pathologie* Th. I. §. 526. seqq. Cf. L. I. Th. II. §. 109. de febribus remittentibus Symptomaticis: ubi adparet divisionem ipsas febrium Rheumaticarum et Asthenicarum, a characteribus dynamicis petitam maximam huius difficultatis, quippe quae nec naturalis est, nec practica, unde tertium genus constituit oportuit, febrium Symptomaticarum, inter quas gastricam febrem collocavit et alias. Ipsum audi: » febris Symptomatica per se nec Rheumatica est, nec Asthenica, licet quaedam sint species, quae plerumque alterum dynamicum characterem habere solent."

Quod autem nusquam frequentior fiat mentio biliosi vitii et gastricae complicationis, quam in Epidemiarum seculi decimi octavi Historiis, num hoc a communi Scholae errore, uti SPRENGELIO placuit (21), an vero ex eo sit interpretandum, quod revera crebrior fuerit hiis temporibus biliosa Constitutio, penes peritiores, quam me novi, viros iudicium esto. Mihi quidem et SWIETENIUM et HUXHAMUM et LENTINUM et GRANTIUM summos naturae interpretes imperitiae, aut erroris nomine damnare temerarium videretur et iniquum. Ast fortasse famam sibi quaesivit novarum rerum inventionem? Verum nec novae res erant, nec invenit STOLLIIUS; ac vereor quammaxime, ne ex ficta morbi genesi artem si fecisset, atque in ipsis genuinis inflammationibus propinasset emetica, non idae fama incrementa cepisset, sed quammaxime fuisset periclitata. Si vero quae sentiam dicere fas est, non videtur bona fide neque cum STOLLIO, neque cum SYDENHAMO egisse SPRENGELIUS, qui Dynamicorum causae cum faveret (22), non aequo atque integro animo, quo scriptorem oportet historicum, de hisce iudicavit. Quoniam autem jure Epidemias stationarias negaverit (23), haud teneo, neque argumenta reperio, quibus hanc suam sententiam firmaverit. De opinionum commentis arbitria agere licet, res vero factas ex opinione aestimare non licet, quod si liceret, omnem de vero aut falso in naturae scientia quaestionem vanam ac inutilem duxerim. Neque tantum apud me valet auctoritas SPRENGELII, quantum SYDENHAMAE auctoritas et STOLLII et HUFELANDI et RICHTERI. Accedit, quod non ratiocinio quodam, sed natura duce ad hanc praxin pervenerit STOLLIIUS, magno a spontaneo

VO-

(21) *Gesch. T. V. pag. 430. seq.*(22) *L. I. T. V. Praef. pag. 4.*(23) *L. I. pag. 422.*

vomitum levamine veram medelam monstrante, dum alia quævis adhibita remedia malum exasperarent, in quibus adhibendis et se errasse exemplo petito ab aliorum et propria valetudine docuit, ingenue suos errores confessus (24). Dicitis præterea fidem faciunt extispicia, quæ veram mali sedem manifestarunt (25). In altera illa Constitutione, vigente phlogosi, refrigerante methodo eam ob causam plerumque usus est, quod evacuantium et stimulantium noxas haud semel expertus suorat (26). Nec intelligo, cur, etiamsi occultæ sæpe fuerint inflammationes, aliam methodum refragante natura adhibere debulsset. Non tamen omnes occultæ fure inflammationes, nec hæc necessario antiphlogisticae oppositam medicinam postulant.

Itaque, cur HIPPOCRATIS, SYDENHAMI AC STOLLII testimonio fidem, habeam dixi, nunc videndum de testimoniorum consensione.

HIPPOCRATES, qui sub miti Græciæ coelo et anni tempora et morbos constanti quadam lege sese excipientes vidit, cum naturæ suæ responderent ac vix anomalias paterentur, imprimis annuis morbis iisque, qui ab aëris temperie oriuntur, observandis studuit, morborumque et anni tempestatum affinitatem diligenter adeo persecutus est, ut in hoc doctrinæ capite illustrando eum quasi exemplar quoddam ad imitandum sibi proposuerint, quicumque hoc studium co-

luc-

(24) *Nat. Med. P. II. c. 2. p. 7. seqq.* (25) *I. I. P. I. pag. 67. seqq.*

(26) Ita fatetur, se pravam medicinam fecisse puellæ dysenterico morbo sublatæ, quem infansito eventu cuncto catharsi depellere conatus fuerat. » Hic, inquit, oportuisset summe antiphlogisticam curam instituere, et curatū a Tindira Rhei apud male est inchoata, male datum Emeticon. Insidum erat levamen; sed decepti corporis habitus, verminosa dispositio, ipsique vermes excreti, sed maxime deceptæ sunt aliae aliorum angorum dysenteriae eadem methodo feliciter curatæ. » Cadaveris sectione patuit, vincta albus intestina inflammatione haud levi correpta fuisse. *Nat. Med. P. III. pag. 255.*

luerunt posterius, in qua quidem re inter omnes excelluit HUXHAMUS. Quos observaverat Causae anni temporum morbos, eosdem vidit SYDENHAMUS atque Intercurrentium nomine insignivit, vidit et alios, quos Epidemicos principes dixit, seu stationarios. Qui cum, quae fuit sagacitate, aliquot annos continuos pari modo ac via horum principum Epidemicorum judicationes fieri cognoverit, natura medelam indicante, ab hisce crisis et stationariae febris notionem et praxin rationalem ex observatione ductam petendam esse judicavit. Quas crises, cum tam in intermittentium, quam in exanthematum essentialium genere sitque, quibus contagiosi quid subest, manifestiores et magis fidas reperisset, neque praecipuos hos Epidemicos morbos ex apertis aeris vitii intelligi posse perspexisset, occultas horum causas in atmosphaera latitantes accusavit. Tum Hippocraticam doctrinam, tum Sydenhamianam sua experientia firmavit STOLLIUS. Illic tamen in Epidemiis investigandis alia quadam ratione usus est ac SYDENHAMUS. Namque non omnes stationarias ex abditis causis oriundas esse, verum etiam ab annuis protractis, quadam anni tempestate suos limites egresae, fieri intellexit, in quam sententiam praecipue biliosa illa suo tempore vigente constitutione ductus est. Haec quoniam et exanthemata et alios quosvis morbos sub potestatem suam redegit, omnes communi auxilio fugavit. Neque hanc rem SYDENHAMUM latuisse, creberrimus phlebotomiarum usus indicat, quibus sub imperio Phlogoseos in variolis et ipsa peste sanguinis impetum sedavit.

Quae cum ita sint, quin fida sint hujus rei testimonia dubitari nequit. Sequitur, ut inquiremus, num ex cognitis aliis phaenomenis, de quibus inter omnes constat, analogice quoque rem probare possimus.

N

Bre-

Brevissima vita nostra foret, nisi et aër et cibus ipsi continuo alimenta subministrarent. Uti autem, quibus corpora aluntur, res alio et alio modo adfectae sunt, ita haec vario mutari necesse est. Illae vero plurimas subeunt mutationes. Namque et aëris multae et magnae sunt vicissitudines, et ciborum, quibus utimur, varia genera, nec par omnibus vivendi ratio. Et aër quidem commune vitae pabulum et secundae et adversae valetudinis uberrimus fons est.

In aëre calido debilitantur solida, ob relaxatam partium cohaesionem, vis vitalis sensilior quidem, at robore, tenacitate, hinc duratione minor, facilius in suis motibus turbanda, brevi fervore torpens, deficiens (27). Humorum motus augetur, acuitur nervorum sensus, cutis magis perspirat, bilis majori copia secernitur, at facile depravatur; minori vero humores intestinales et urina, languet ciborum concoctio (28).

In aëre frigido tonus solidorum auctus, vitae vis non ita sensilis, nec mobilis, sed tenacior, neque tam facile turbanda: tardior humorum circuitus: obtusus nervorum sensus: imminuta perspiratio cutanea, auctae vero et intestinorum et renum secretiones, mueta et mucii secretio, appetitus vegetus, concoctio facilis (29). Aër frigidus, si et humiditate peccat, omnes partes debilitat, pulmonum ac cutis perspirationem impedit; vasis lymphaticis et glandulis imprimis infestus hydropes et scrophulas et atoniam et rachitidem producit. Praeterea, cum tonum laxet, frigoris vim noxiam

eo

(27) GAUBII, *Instit. Pathol. Medic.* §. 424.

(28) BAUR, *über den Einfluss der äusseren Wärme und Kälte auf den lebenden menschlichen Körper*, Marburg 1804. pag. 54. *segg.* pag. 55. 99. *segg.*

(29) GAUBII *l. l.* §. 427. BAUR *p.* 55. *segg.* 90. *etc.*, qui hoc caput de caloria et frigoris potentia inter omnes optime illustravit.

eo magis experitur genus nervosum, quo faciliores ipsi in corpus aditus. Hinc febris lenta nervosa, febris pituitosa, verminosa hac tempestate frequens, ut et scorbutus, morbi omnes a labefactatis viribus et torpentibus corporis functionibus oriundi (30).

Aëre calido et humido solvitur magis sanguis, ac in corruptio- nem pronus fit, haud tamen valide adeo adficitur genus nervosum. Summa solidis inducitur laxitas, aperiuntur pori, attrahuntur humores, attenuantur, in aliena vascula admittuntur, qua data porta erumpunt, aut recenti celerrime ad putredinem disponuntur, unde habitus externi distensio, sudatio enormis, interiorum inanitio, virium lapsus, morbi putridi, contagiosi, pestilentes (31).

Quoad aëris gravitatem, alta barometri statio respirationi favet, nocet aër levis pulmonicis et asthmaticis, quam mutationem, vix sensibilem licet, percipere corpus humanum docent majorum vulnerum cicatrices, clavi, fonticuli, instante tempestatis vice dolentes et arthriticorum dolores aucti, docent homines nervosi ac sensilioris temperamenti, qui saepe multos dies ante mutatam aëris temperiem vel in calefactis cubiculis hanc praesentunt. „ Observavi semper, „ inquit Cel. HUFELANDUS, barometri stationi naturae humanae „ conditionem exacte respondentem. Simul enim atque hae sensationes percipiuntur, mutatur et barometer, prius quam ulla in „ aëre mutatio percipi potuerit. Notavi etiam, diurnam, humilem barometri stationem nervosam sequi diathesin, altam vero „ phlogisticam (32).” Et HUXHAMUS *l. l. Vol. II. Praef. p. 7* : „ Numquam profecto citius, neque felicius restituuntur aegrotan-

tes,

(30) BAUR pag. 165. seqq. (31) BAUR pag. 169. GAUB. §. 430. 8.

(32) *Daam, over de Zenuwk*, pag. 5. seq.

„tes, quam sudo effulgente coelo alteque in baroscopio stante
 „mercurio, lentissime contra convalescunt, dum nubilus perflrat
 „ac pluviosus auster.” Praeterea uti aër gravis solidorum co-
 haesionem et robur auget, ita levis aër solida laxat, vasa dilatat,
 debilitat, hinc, pressione externa imminuta, tumores, eruptiones,
 aberrationes humorum producit et multiplices haemorrhagias, circu-
 lationem infirmat, vires ad motu manivalem prostermit (33); quae il-
 lis praefertim qui montes adscenderunt itineratoribus accidisse legimus.

Ad haec autem praeter variarum rerum exhalationes, quas in
 finum recipit atmosphaera, et electrici fluidi varia ratio vel salu-
 briorem, vel minus salubrem efficit aërem, quod hyeme rura gela
 claudente augeri observatum est (34). De his tamen adhucdum
 parum certi constat.

Ventorum etiam vires attendendae sunt, quae differunt pro lo-
 corum, quae peragrant, ratione (35). Uti longa aëris quies va-
 letudini infesta esse solet, ac pestilentes morbos saepenumero
 infert, ita in atmosphaerae motibus, ventis scilicet et procellis, fir-
 missimum est morbis praesidium; sic HUXHAMUS *l. l. V. l. p. 5*:
 „Haud raro notavi, post procellas gravesque pluvias febres epi-
 „demicas multum fuisse imminutas et vi et numero; effluviis nem-
 „pe contagiosis et morbificis atmosphaerae conspirationibus hoc
 „modo dispersis. Ideo forte divus Augustus, cum in Gallia mo-
 „raretur, templum et vovit et fecit circio, vento vehementissimo;
 „eisque Turbini etsi aedificia saepe diruenti gratias publicas agebat
 „gens Gallica olim, referente Seneca, utpote cui salubritatem
 „coeli sui deberet.” „Coe-

(33) GAUVE, *l. l. §. 434. seq.*

(34) SAUSSURE, *Voyage dans les Alpes T. III. Chap. 28.*

(35) De hisce cf. BAUR *p. 152.* et BOERHAVIUS *Instit. Medic. §. 753.*

„ Coelum denique, inquit summus BOERHAVIUS, anni tempestas,
 „ solum, mare, montes, lacus, paludes, flumina, vapores, exha-
 „ lationes, metecora aërem ita permutant, ut creet varios morbos
 „ non pendentes adeo ex ipsa aëris indole ejusve dotibus quali-
 „ tatibusque, quam quidem ex natura et efficacia *admisti*: unde
 „ etiam inquiri atque intelligi debent (36). Et ex hac admisti
 natura et efficacia, ex qua, suo jure monente immortali BOERHA-
 vio nostro, epidemicorum explicatio saepe petenda est, parer ra-
 tio cur ut hi intelligantur, non semper sufficiat, sensibiles aëris
 proprietates indagasse, verum simul hujus compositi vis notari de-
 beat.

Jam si cogitemus, has aëris dotes sua singulas agendi potestate
 praeditas suaeque morborum genera inducentes per vices praevale-
 re, ita ut haec tum sensibiles, tum occultae aëris qualitates, pro
 anni tempore mutato, mutantur et ipsae, inde Constitutionis an-
 nuæ ejusque perfectissimæ nobis nascitur notio, qua aequali tenore
 epidemiae quovis anno sese mutuo subsequuntur, quem si non
 „ servant, anomala erit annua Constitutio, nec statò tempore redi-
 bunt epidemiae, sed novus, quò sibi succedant, nascetur ordo.
 Sic frigidum siccum hyemale phlogosin inducet, aucto fibrarum
 tono et validiori vi vitae majori energie in potentias irritantes
 agente. Vernali calore augebitur usque nervorum imperium, ce-
 lerior humorum cursus, qui ad superficiem feruntur, hinc aucta
 cutis functio cumque ea et aucta ejusdem aegrotandi facultas, un-
 de multiplex efflorescentiae genus; quin etiam criticae evacuatio-
 nes, quae plerumque frigida tempestate per intestina et renes fieri

so-

(36) l. I. §. 752.

solent, jam cutis viam legunt. Calidum siccum aestivi temporis febrem biliosam et gastricam, affectiones generis nervosi et morbos cutaneos profert, calori vero humiditas si jungatur, pessimum invadet epidemicorum genus, putridae, perniciosissimae indolis, vitae omnium infestissimae. Humidum et frigidum autumnale coelum et catarrhalis febris et lentae nervosae et mucosae et verminosae parens, pertinacisque quartanae, et malorum taediosae ac refractariae indolis, quae chronica dicuntur. Quodsi autem cum his ab aëre communi omnium pabulo subortis causis et vitae genus aliaeque causae communes conspirent, novis acceptis viribus, majorem miserae mortalium genti cladem inferet hostis epidemicus, et cruentam reportabit victoriam.

Luculentissimum cujusque coeli potestatis exemplum vivis coloribus exprescit natura in morbis illis, qui, ut singuli ad certas regiones pertinent, endemici nuncupantur. Lubet hujus imaginis primas lineas ducere, ut vel hinc ea, de quibus jam instituimus quaestionem, sensu quasi percipi possint, atque oculis lustrari. Differre naturam locorum, ita ut alia sint maxime salubria, alia vero insalubria inter omnes constat. Saluberrimi loci exemplum ad naturae veritatem delineavit HIPPOCRATES, in egregio illo *de aëre aquis et locis* libro, ubi Asiae historiam tradidit (37). „ Mea quidem sententia Asia plurimum Europae praestat, cum „ eorum omnium natura, quae e terrae producuntur, tum ho- „ minum. Longe enim pulciora et majora omnia in Asia gignuntur regioque ipsa hac nostra mitior et hominum mores humaniores et benigniores. Quorum quidem causa est tempesta-

„ tum

(37) *Opp. T. I. pag. 288. Ed. VOES.* Praecipue hic describitur Jonia Asiae Minoris pars, sive regio inter Hellespontum et Halicarnasum cf. SPRENGEL *Apolog. T. II. pag. 579.*

„ tum anni temperatio, cum in medio solis exortu ad auroram
 „ sit exposita, a frigore longe procul remota. Incrementum au-
 „ tem et moderationem omnium maxime praebet, cum nihil sit,
 „ quod per vim superet, sed omnium sit aequabilis potestas.
 „ Neque tamen ubique per totam Asiam ad eundem modum se
 „ habent omnia. Sed, quae quidem regio in medio calidi et
 „ frigidi posita est, ea certe feracissima est et arboribus maxi-
 „ me confita et blandissima, aquisque praecipue fruitur coeles-
 „ tibus et ex terra provenientiibus. Neque enim calore admo-
 „ dum exurit, neque squaloribus et aquarum penuria resicca-
 „ tur, neque frigore violatur, sed, austro objecta, imbribus
 „ multis et nive perfunditur, multaue illic sua tempestivitate
 „ nasci par est, quae ex feminibus quaeque ex terrae plantis
 „ proveniunt, quorum fructibus homines fruuntur ex agrestibus
 „ domesticos faciendo et in usum suum transferendo. Pecora-
 „ que illic abundare aequum est crebriusque parere et optime
 „ educare. Hominesque habitiores esse formaque praestantes et
 „ magnitudinis eximiae, formaque et corporum proceritate non
 „ admodum inter se dissimiles. Hanc regionem ad anni tempo-
 „ rum naturam et moderationem proxime accedere, consentaneum
 „ est. Virilis autem animus, aerumnarum et laborum tolerantia
 „ atque audacia in huiusmodi naturis innasci nequit. Neque
 „ ejusdem generis aut diversi (38) conjunctione ducuntur, verum
 „ in ipsis libidinem dominari necesse est. Ideoque multiformes
 „ in feris partus gignuntur.”

Par salubritatis ratio in Brasilia esse videtur, quae regio, Pi-
 so-

(38) SPRENGELIUS hic το αὐτὸν in το ἀλλὰ mutandum esse scripsit *Apol.* II. p. 562ff.

sone teste, nullas habet Epidemias, sporadicos vero morbos ejus constantiae ac tenoris, quem in antiquissimorum scriptorum monumentis consignatum reperies. Quae vero in Europa periculosa sunt aegritudines, ibi mites evadunt atque innocuae (39).

In iis locis, quae ab hisce salubritate proxime distant, morbi reperiuntur constantes et certa lege sua stadia percurrentes crisisque manifestis et perfectis flato tempore judicati. In his porro summa fide anni tempestatum morbi revertuntur.

Fervida, quae dicitur telluris plaga, ubi ingentes aestus omnia torrent, morborum nervosi generis putridique et exanthematum feracissima est. Increvit enim cum solis imperio sentiendi vis et ingenii mobilitas. Oriens sol hominum genus lustrat ingenio celeriter, acuto, ad fingendum facili, poeseos amantissimum, animo in suscipiendos quosvis motus prono et in gravissima quacunque pathemata proclivi. Meridiano sole tenfa nimis haec sentiendi vis saepe abnormes motus concitat. Haec nimia sensibilitatis contentio in ignaviam et languorem solvitur; unde laborum impatientia, animi vigor nullus, in libidinem et melancholiam propensio in illis hominibus observari solent (40). Ipsi Europaeis in Java insula mentis acumen obtunditur hique inertes fiunt (41). Convul-

(39) PRIOVIS de *Indiæ utriusque re naturali et medica* Lib. XIV. *Amst.* 1658.

(40) Ita multos reperiri inter Aegyptios melancholicos, qui vitam agere a peccatis immanem profitentur, sanctitatemque habere existimantur atque vivunt in locis asperis, Deo servientes, morisque Heremitarum, prodidit PROSPER ALPENS. *Divitias speculant et mundi voluptates ac commoda fugiunt, abhorrentes vitam inhonestam coelestemque amplectentes. Humanissime cum omnibus cujusvis religionis se gerunt, errores omnes acriter accusantes, mundumque homini esse miseriam praedicant. Moesti semper existunt a Deo multa supplicia ob mortalium flagitia expetentes. Habent corpora nigra, squalida, gracillima, tumiarum arcuatis corporibus omnino similia. F. ALPINI de *Medicina Aegyptiorum* l. I. c. XIV.*

(41) Illis et pallidus sit faciei color a male ciborum concoctione et mala haematopoeia. SPRENGEL *Pathol.* l. 5. §. 774.

vulsiones, chorea Sancti Viti quam Beriberii Indi vocant, epilepsiae, spasmi ibi frequentissimi, ita ut vel a levisimo vulnere dirus oria-
 tur tetanus (42).¹ Febres putridi generis plurimos exercent, quae eo periculosiores, quo propius ad Aequatorem accesseris, dum in terris polaribus plane sint incognitae (43). Summa est plerorumque morborum ad putridam diathesin proclivitas, qui et facile contagiosam naturam induunt. Ipsi vero contagiis haec putrida diathesis se jungere solet. Unde et morborum pestilentium et petechiarum aliorumque cujusvis generis exanthematum frequentia. Multa a turbata digestionem mala ac plures systematis gastrici et hepatici affectiones tam febriles, quam febre expertes. Cujus generis quoque esse videtur febris flava inter tropicos endemica, summa digestionis organorum irritabilitate notata ac hepatis aegritudine, saepius illius phlogosi, atque iætero symptomatice nigroque vomitu comitata (44). Omnes morbi celeriter decurrunt, celerrime vero acuti (45). Febres intermittentes typi in India Orientali rarissimae (46). Continuae vero febres ingenti adeo impetu invadunt, ut plerumque ab ipso morbi principio delirent aegri, paucissimisque diebus, imo horis tollantur e medio. Vel sanorum corpora post motus quosvis sudoribus disfluunt, ita ut referat Bernierius, quam primum in itinere, ut ardentem vix-que tolerandam sitim expleret, aquam bibisset, hanc roris ad
 in-

(42) SPRENGEL, *Gesch. T. V. pag. 523. seqq.* et ZIMMERMANN, *Ueber die Erfahrung pag. 341.* Sic BONTIUS, *de Medicina Indorum l. 3. c. 2.* „ Qui apud nos „ in Hollandia rarus est spasmus, hic in Indiis tam familiaris est affectus, ut ne- „ rito inter endemios ac populares morbos numeretur. ” De morbo Beriberii In-
 dico cf. Idem *l. l. c. 1.*

(43) BAUR *l. l. pag. 157.*

(44) SPRENGEL *Path. II. §. 97. seq.*

(45) SPRENGEL *l. l. l. §. 773.*

(46) ZIMMERMANN *l. l. pag. 341.*

instar ex summis digitis quasi effluxisse, toto habitu paene infecto (47). Cutis enim prae aliis partibus ardoris vim funestam experitur. Hinc facilis explicatio crebri exanthematis, diversissimae ac horrendae faciei. Namque Zona torrida et leprae, et elephantiasis, et duplicis illius generis efflorescentiae (Yaws et Pians Indis dicitur) in quibus omnis perit humana facies, quaeque in miseros Aethyopes quam maxime saeviunt, natale solum (48).

In insula Java sub fervido udoque aestatis coelo quaecumque vel levisima aegritudo quin et simplex catarrhus refractarii ac maligni quid habet. Morborum gravissimorum vis ingens incolas aggreditur et magnas quotannis strages edit. Aestate quaevis adversa valendo discriminis plena. Cholera intra paucas horas leto dat multos. Dysenteria plurimorum funerum causa. In Jamaica Americae insula, pari praevalente tempestate, colicae et acutae febres vulgares sunt morbi. Hae brevissimo tempore inferunt perniciem, illae post summos dolorum cruciatus in mortem desinunt, vel in membrorum resolutiones. Quot homines simul ibi degunt, tot fertur septennio quovis perire, ita ut, nisi novi usque coloni adveharentur, brevi tota popularetur Insula (49).

Ad utrumque polum ingenii igniculos frigus extinguere videtur, corpora constringere gelu, vitae torporem inferre, quae nonnisi duro labore contra vim aëris defendi ac muniri potest. Nervorum

(47) CL. ZIMMERMANN *l. l.* pag. 316.

(48) SPRENGEL *l. l.* III. §. 841. *segg. et §. 847 segg.* Gravissima etiam et maxime contagiosa exanthemata ab Orientalibus terris accepimus uti variolas, morbillos, pestem, lepram &c. BAUR *l. l.* pag. 167.

(49) ZIMMERMANN *l. l.* pag. 318.

rum imminuta sensilitas, validissimis stimulis vix excitanda ac movenda (50). In terris borealibus, siccis, pleuritides et febres inflammatoriae endemiae sunt, phlogisticum morborum genus, rae nervorum affectiones et febres putridae, vix ulla exanthemata, aut cutis morbi, rara etiam contagiosa morborum indoles, quin et contagia aliunde adveſta tarde admodum propagari ac cito opprimi ſolent. Regiones frigidae et humidae febrium intermittentium, praecipue quartanarum pertinacium et malorum chronicorum patria. Inter haec hydropes, asthmata, arthritis, rheumata et lymphatici generis vitia, scrophulae, atrophiae et rachitis praecipue numeranda sunt. Quae autem ad has regiones pertinent febres imprimis sunt lentae nervosae, pituitosae, verminosae (51). Ad littora maris et in solo paludoso putrida accedit diathesis, quae tamen a frigore chronicam indolem retinere consuevit. Haec enim dum in calidis regionibus in febrim putridam erumpit eamque acutissimam, sub frigido udoque coelo in lentum scorbutum prorepit, quem haud immerito morbum putridum chronicum vocaveris, quique in Dania, Norvegia, Anglia, Scotia et Belgio endemius est. Catarrhales tandem morbi endemii sunt, ubicunque ingens et crebra tempestatum aërisque vicissitudo. Ibi magnus quoque affectionum gastricarum proventus, nec rae, quae intermittunt febres (52). Quae quidem tempestatum morborumque in nostris terris et in Anglia est ratio.

Si nunc annuam epidemiarum vicem contemplemur, unamquamque videmus endemicam constitutionem suo tempore invadentem, ita ut hyems morbos inferat terrae borealis endemios, aestas vero

re-

(50) BAUR pag. 55. seqq.

(51) BAUR l. l. pag. 165.

(52) SPRENGEL Pathol. II. §. 45. RICHTER Spec. Therap. I. pag. 38.

regionum calidarum, ver denique et autumnus aegritudines endemicis eorum locorum maxime respondentes, ad quorum temperiem praevalens horum temporum diathesis quam proxime accedat; in quibus itaque vernalis ac autumnalis coeli inconstantia regnat. Borealis igitur tempestas hyeme praevalens, boreales inducit inflammationes in virilia imprimis corpora robusta, plethorica. Quae quidem phlogistica conditio, licet in aliis corporum generibus haud ita conspicua fuerit, semper tamen hoc tempore in morbis observabitur sanguinis imperium et antiphlogistici regiminis necessitas utilitasque. Haec sub veris mutabili coelo in catarrhalem abit constitutionem, pristinae tamen phlogoseos participem. Quae post aequinoctium vernale enascuntur tertianarii typi intermittentes, aequam virium oppositarum declarant potestatem et aequilibrium quoddam, etiamsi adhucdum phlogistica plerumque constitutio praevaleat. Videlicet, ut procellae magnam quamque temporum vicissitudinem praecedere solent, ita a febrilibus his turbis nova nuspicator rerum epidemicarum conditio. Hisce autem motibus id agit natura, ut aliam in corpore producat temperiem, mutatae temporum rationi adcommodatam, sive, ut immortalis SYDENHAMI verbis utar, „febrili hac commotione sanguis novum statum et „conditionem adipisci gestit, qualem mutatus aër aut victus possit, tulaverint (53).” Igitur intermittentes illae naturae sunt mo-

li-

(53) Adfinitur RUFELANDUS, qui anno 1808 et 1809 intermittentium Epidemiam phlogisticam diathesis praenuntiasse memoriae prodidit. „Etwas ähnliches finden wir im Leben des Individuums. So wie dort die Gattung, so kann hier das Individuum lange an Kränklichkeit, Schwäche und nervösen Zustand leiten, bis endlich die bisher unbestimmte Kränklichkeit sich in die bestimmte Form eines Wechselfiebers concentrirt. Dies wird der Wendepunkt, bewirkt eine völlige Metamorphose im Organismus, und nach seiner Endigung fühlt sich der Mensch wie neugeboren, und das ganze organische Leben hat einen neu belebten Charakter.“ *Ueber die Kriegerpest* pag. 51.

limina, suam salutem propugnantis, docente observatione, ab Epidemia immunes vixisse, qui intermittentem praegressam passi fuerant. Atque ita adolescente anno sensim sensimque incallescens tempus oppositam invehit diathesin, quam nervosam vocant, in qua, sanguinis vi fracta, nervorum summa potestas. Testantur hanc potestatem malorum nervosi generis aestate vis et multitudo, maniacorum aëstivis mensibus auctus furor et phrenitis, delirium, hydrophobia eo tempore provocata. Praeter hos orientalium et calidarum regionum morbos, adultae aëstatis fervens coelum, imprimis si humidum pariter fuerit, putridam constitutionem generat, unde febres putridae et exanthemata affectusque eorum similes, qui in fervida telluris plaga nascuntur. Hinc venaesectionis noxae summusque antisepticorum usus et eorum remedium, quae volatili stimulo armata sunt. Decrescente post elapsum autumnale aequinoctium aëstivo aëstu, quum diurnum calorem frigus nocturnum excipiat, multoque humore madescat coelum, vi frigoris inde nocentior facta, intermittentes iterum revertuntur, aut alius prorsus ac vernaes indolis, biliosi, aut nervosi generis, inconstantes, pertinaces, saepe quartanarium habentes typum, quas plurima mala chronica insequi solent. Hae, vernalium instar, virium et conditionum oppositarum aequilibrium denotant, ac saepenumero grassantur, donec phlogistica hyemalis diathesis rerum potiat (54). Hoc anni tempus plerumque febres remittentes gastricae, biliosae, catarrhales ac rheumaticae et multiplex affectio chronica infestant, qui omnes autumnii morbi, nisi temporum anomalia contingat, vitae torporem et debilitatem habent sociam atque a phlogistica conditione sunt remotiores.

Quan-

(54) Cf. BAUR I. I. pag. 155. *segg.*

Quantum autem valeat aëris *catarrhicus* in morbis mutandis, optime docent illae Epidemiae, quae, a contagio, seu miasmate quodam ortae, multas regiones eodem tempore infestant. Exempli loco sit Catarrhus ille epidemicus, sive Influenza Anni 1782, Catarrhi Rusfici nomine celebris, quem A°. 1781 in Indiis Orientalibus ortum esse ferunt, quique sequenti anno 1782 primo Moscoviam et Petropolin petiit, deinde Borussiae et omnes Europae oras ad Italiam et Hispaniam usque pervasit. In salubrioribus locis huius morbi mite adeo ingenium, ut vix a vulgari catarrho distingui potuerit. In terris vero altioribus et montosis tum narium haemorrhagiae criticae aliaeque symptomata, tum antiphlogisticae medicinae prosper eventus inflammatoriam indolem declararunt. In depressis denique locis et humidis in spurium peripneumoniam vertit, ac sinistra in omnibus fuit exhaustae vis vitae significatio (55). Vidit et HUXHAMUS febrem catarrhalem epidemicam pleuro-peripneumoniae naturam induisse per loca montosa et algida, dum in humilioribus ad lentam, seu nervosam, quae dicitur, febrem proxime accederet (56).

Quodsi praeter has tum sensibiles, tum occultas atmosphaerae proprietates cogitemus, quam differat vario tempore multarum rerum, quae ad communem vitae usum pertinent, ratio, quarum singulis magna corpora mutandi vis est, quot et quantas vicissitu-

di-

(55) SPRENGEL *Gesch. T. V. pag. 495. seqq. et Pathol. §. 42.*

(56) I. I. V. II. *praef. pag. 9.* Eodem rem confirmat HUFELANDI *Observatio de Epidemia pestilenti, quae Ao. 1815 in Germania grassata est.* „Nicht bloß die individuelle Verschiedenheit eines schon vorher sehr geschwachten oder nervösen Körpers, sondern auch der Endemischen Charakter machte hierin einen auffällenden Unterschied. In Breslau, bei Torgau, waren die Anzeigen zum Aderlaß sehr selten, und es würde nur wenig gebraucht; da hingegen in Berlin es offenbar viel häufiger angezeigt war, und mit Nutzen angewendet wurde.“ *Über die Kriegspest p. 69. seq.*

dines subeat altera illa melioris nostri partis vita, cum sui sint cuique aetati mores, si ad ingentes illas rerum conversiones in hac terrarum orbe saepenumero factas attendamus, si denique reliquas omnes potentias computemus, quas nocentes vocant Pathologi, non est quod miremur, magnas fieri naturae organicæ mutationes, pluribusque ex his conspirantibus, communem quandam nasci ipsius conditionem, quae manebit, donec novus oriatur rerum ordo.

Multam videmus vegetabilium gentis varietatem, cum pro loco-rum tum pro temporum natura, videmus et multam animalium. Cuique enim regioni suae sunt plantae, sua animalia incolae. Plantas nonnumquam videmus per plures annos continuos lacte crescentes et florentes, vitam degentes vere vitalem perfectamque, per alios vero languidam vitam trahentes ac quasi valetudinariam. Quae cum in plantis observemus omni sensu expertibus (57) an
in

(57) Non illam sensilitatem hic volumus, quam organicam dixit acutissimus BICHAT, qua sola intelligi potest stimulorum cum quibusvis corporis vivi partibus nexus, sed sensum alterum illum, conscientiam iunctam habentem, naturae animali magis adfinem. Neque enim nobis placet DARWINI hypothesi, qui poeta magis, quam physiologus plantis et sensus nostris similes et commune sensorium et voluntatem et verum amorem aliosque animi motus adfinxit. In qua quidem hypothesi analogico ratiocinio abusus esse videtur DARWINUS. Observavit quippe animalia, ut sibi prospiciant, motus quosdam pericere, hosce vero a certis quibusdam sensationibus regi atque moderari, quibus evitent noxia quaecumque, salubria vero appetant. in similes motus licet et numero et vi minores fieri quandoque vegetabilia, ergo et hic analogum quid animalium sensationibus horum motuum causa quin haberi debeat, non dubitavit. Sed rogatum hunc velim, num ad ratiocinium analogicum una alterave similitudo sufficiat, an nulla structurae vegetabilis simplicitatis habenda est ratio? An distinctos sensus sintusque, cum ne vel minimum sive singularis, sive communis organi sensorii reperiri vegetigium? An consensuale illud commercium adeste dicam, ubi nullas nervos invenio, ubi quamque fere partem suo more viventem ac laesam imo sublatam video, atque ut vegetabile corpus quid inde capiat detrimenti? Au ego mihi persuadeam, Dionaeae, quam vocant, muscipulae motus ex distincta stimulorum perceptione proficisci, cum eodem modo eadem vi claudatur, si ipsi digitum admoveam, qui insensum nocivum interfecit? Sane si haec sit vera inductionis ratio, nonne eodem jure et plantis mentem eamque rationalem tribuere possemus?

in homine ejus tanta est sensilitas haec fieri negabimus. Multum inter hominum temperamenta, quin intersit, dubitat nemo, quid quod et gentes hac ratione differre inter omnes constat, an igitur absurdum videri possit, idem de temporibus ac generis humani aetatibus affirmasse, cum et in hisce earum rerum, unde haec proficisci creduntur, dispar sit ratio. Nonne et statui posset ad harum rerum modum quovis tempore commune quoddam fieri temperamentum, communem quandam diathesin vel et feminium, ac proinde commune quovis tempore morborum genus. Nascitur sic vulgaris et epidemica, ut ita dicam, corporum temperies stationaria, a diuturna quadam aëris caeterarumque rerum communium affectione inducitur, qua ad certos modos componuntur corporum vires variaeque partes, et partium consensus, ita ut eosdem quasi sonos edant, dum par sit rerum irritantium perceptio. Atque inde et certa humorum suboritur crasis et ad certam valetudinem proclivitas. Phlogisticis temporibus irritabilitati robore juncto circulationis vigore notatis sanguinea temperies responderet, biliosis temperamentum cholericum, nervosis nervosum et melancholicum nervum, pituitosis denique et autumnalibus phlegmaticum et melancholicum ab aegrotante abdomine et turbata circulatione abdominali epidemicum fieri solet.

Multis tamen videri posset huic, qua usi sumus argumentationi, erroris quid subesse, cum endemicum illud, quod et corporum naturas et temperies et valetudinem determinare diximus, epidemicae illi morborum varietati repugnare videretur. Verum, si rem accuratius perpendamus, haud parvam reperiemus inesse utrique notioni similitudinem. Nam eadem et Epidemicae et Endemicae Constitutionis origo. Quod autem haec regioni cuidam peculiaris sit,

fit, id quidem idoneam ex communium rerum juncta vi atque potestate interpretationem habet. Ab iisdem epidemicis causis continuo agentibus Endemica oritur Constitutio, quae nihil aliud est, nisi ipsa Epidemica Constitutio, quaecunque illa fuerit, in plures annos protracta tandemque certo cuidam loco propria ac peculiaris facta. Illud itaque morborum genus, quod regionem prae reliquis exercet, indigenum seu endemicum dicitur. Quod tamen non ita intelligi debet, ac si numquam aliud ibi populariter grassaretur, quin saepenumero accidit, ut mutata hac endemica conditione alius nascatur rerum facies, quae si brevior mutatio et breve erit peregrini morbi dominium, non ita diu post pristino rerum statu restituto; et inde quidem facile perspicitur, quo pacto in regione quadam vel Endemica Constitutio mutari, vel Epidemica quaedam suboriri possit, quae tamdiu praevalebit, quamdiu Endemicam vi superet. Constitutionis Endemicae mutationem in dubium vocabit nemo, qui vel antiquam illam Germaniam cogitaverit, de qua haec scripsit summus HALLERUS: „Rhenus olim „frequentissimo gelu coibat, ut Galli limitaneum flumen etiam „hostiis exorarent, ne patiens dorsum praerberet transiuris in mitiores terras, ferocibus Germaniae populis. Omnis aberat a „Germania vitium laetitia, et Alces denique, ultimi nunc fere „septentrionis incolae, saltus tunc incolebant Rheno finitimos. „Excisus inde vastissimis sylvis promotus est nivium defluxus, „diminuta vaporum ex terra halantium copia et ipsum coelum „ita siccatum atque mitigatum, ut non copiosae solum vites, „sed generosae sint apud Germanos omniumque frugum se ea „regio patientem praebat. Quidni vero morbi genium deslece- „rant, si ipse denique aer et coelum et anni tempestates mu-

P

„tan-

„tantur (58)?” Epidemicæ Constitutionis in Endemicum omne ac vel in ipsos mores potestatem et multa alia probant, et illud, quod de nostratibus scripsit HUXHAMUS in *Proleg. ad Observationes suas de Aëre et Morbis Epidemicis pag. 12*: „Nec incitat aliquid magis grave Belgarum vulgus, quam rigi- „dum diuque durans gelu, tunc temporis enim vel cum lepidis- „simis Gallis festiuitate concertant.” Nec rara est medicorum observatio, endemicum illud, unde nostris tot chronica mala evenire solent, hyberno tempore ab epidemica diathesi ita vinci, ut et hydropes illi et phthises pituitosæ et scorbutus vel sanentur cito, vel saltem, cado ingenio posito, acutam formam adsciscant.

¶ Nec in hisce suis umquam discipulos fallit Natura, optima rerum magistra, quum pari fide, qua arbores fronde ornantur et suo tempore fructus ferant, et morbi sunt et lætæ sanationes. In his enim nihil incompositi, nihil vagi reperies. Siquidem quæque aëris diathesis ubique terrarum similes eosque constantes sortitur effectus. Ubivis siccae frigidaque tempestati, aut aëri elastico, electrico fluido gravi tonica et adstringens virtus. Ubivis siccum calidum vim habet stimulantem, nervos moventem, atque diaphoreticam. Sua semper frigido humido laxandi et debilitandi facultas, qua et perspiratio impeditur et patiuntur digestionis organa. Ubivis calida undaque tempestas veneni septici adinstat agit: et pestilens morborum mater est. Ubivis denique mutabilis et inconstans temperies respiratoriis instrumentis noxia et membranæ mucosæ et musculis catarrhalem ac rheumaticam morborum indolem gignit.

De

(58) *Præfationia ad Historiam Morborum Uraliæviensium pag. 5, et 6. Laus. à Genèv. 1746.*

De electricitate autem idem adfirmari potest. Etenim recentiorum diligentia, quibus omnem hanc cognitionem debemus, compertum est, nihil fere in rerum natura inveniri, quod tantam habeat cum illo, quod vitae principium dicimus cognationem, unde multi utriusque identitatem, an jure quidem, haud ego dixerim, probare conati sunt. Id vero negari nequit, vix ullum esse efficaciorum vitae stimulum, certa lege omnes vitales motus incitantem augentemque. Testis est Cel. HUFELANDUS: „ Insignis „ praesertim efficaciae est electricitas, quae; quo major in corpore „ reperiatur, eo major est vis vitae, stimuli recipiendi capacitas „ et reactio, quo minore vero corpus electricitate praeditum „ est, eo debilior est vitae operatio, eo magis putridis et nervosis morbis obnoxium est. Haec autem praecipua est ratio, „ quare continuo siccus idio-electricus aër (qui electricitatem „ non abducit, sed humano corpori firmiorem substantiam tribuit) „ semper ad morbos inflammatorios, continuo vero humidus aër „ (qui semper loco conductoris agit et electricitatem corpori „ nostro subducit) ad morbos putridos ex debilitate corpus nostrum disponit. Ideoque etiam sola electricitatis in humano corpore diversa conditio particulares morbos, vel et quando caussae generalius agunt, morbos epidemicos producere potest (59).” Atque ex cognitis hisce, si ad incognita valeat conclusio, verosimillimum est, et ei, quicquid occultarum causarum sit, eandem subesse certitudinem, ulteriori forsan posterorum experientia vindicandam.

Quo magis haec naturae virtus eluceat, collatis iis, quae antea

(59) *Pathogeniae pag. 87. seq. Ed. Lat. L. B. 1800.*

tea ex observatorum scriptis notavimus, nonnullas leges indagavimus, quas in epidemicis vitae principium sequitur.

Vitae motus cieri novimus, tum a viribus, quae in corpore insunt, tum ab externis rebus, quae huic admoventur, quasque stimulos vocant. Ut autem horum cum internis viribus nexus rite intelligatur, percipiendi quandam facultatem in corpore statuere oportet. Quoniam vero hi stimuli dissimiles saepe sortiantur effectus, quin dispar sit perceptionis ratio dubitari nequit. Nimirum pendet haec ab ipsius vitae conditione, quae a multis rebus affici potest. Haec autem vitae conditionis, quaeque hanc sequitur stimulorum perceptionis diversitas; vitae motus nunc cohibet nimis, nunc vero praeter sanitatis modum incitat, quae, si ad singulos homines restricta sit, *sporadica* erit, si vero ad plures simul pertineat, a communium rerum concursu nata, *epidémica* fiet: unde et certus orietur reactionis, quae dicitur, ad stimulos modus, pluribus communis, *epidémicus*. Itaque ubi aer frigidus, siccus, elasticus, eléctrico fluido gravis, verbo, ubi phlogistica fuerit atmosphaerae *katàstasis*, haec tonica sua adstringente virtute, imprimis si et res caeterae conspirent, reactionem provocabit, validam, aequalem, tenacem, unde praesertim in his, qui natura sua in hanc diathesin proniores sunt, phlogistica nascetur constitutio, morbos inflammatorios producens, in quibus multa et aequae fida critica molimina. Illi vero quibus infirmior est partium compages optime degunt, quique laxitate et morbis ex torpenti vi vitae laborant, multo melius habent, nec raro sanitatem recuperant. Calido vero et sicco coelo vim vitae stimulante, morbi sunt acuti quidem, sed in quibus nec illa vitalis tenacitas, nec robur ille, aut virium vigor, nec tandem illa reactionis constan-

stantia et crīsum fides, quippe quae coeli temperies non aliam forsitur effectum, quam illa, quae incitantia dicuntur remedia, quae vitae vim valide quidem, nec tamen diu incitent, quaeque et hinc recte volatiles stimulos nuncupant. Aër humidus, levis, non electricus, vi debilitante, relaxato habitu et imminuto vitae vigore, debilem reactionem movebit et anomalam, multas in organismo turbas concitantem. Humiditati calor si accesserit, humorum compagem destruit, solidis summam inducit laxitatem, ac sepsin promovet viresque exhaurit. Reactio inordinata maxime, motus vitae celeres saepe ab adjuncto calore, sed incompressi, vagi, neque ullius tenoris, hinc vel in ipso morborum principio magna virium jactura, quam mox triste fatum sequitur. Humidum frigidum nervorum sensum sopit, opprimit, solidorum tonum frangit. Hinc circulationis et omnium motuum torpor, stimulos percipiendi facultas labefactata, reactio vix excitanda, tarda, debilis, morborum ingenium lentum, pertinax, naturae vis medicatrix minima, crises nullae fere aut imperfectae oppressa sensibilitate, mobilitate vero languida, irritabilitate infesta.

Haec jam, pauca licet, quae longa experientia fida atque constantia comprobavit, spem injiciunt, fore ut olim hae leges penitus cognoscantur et ex naturae judiciis interpretari possint. Quae, ut jure exspectemus, haud intermissum requiritur medicorum in omnibus telluris locis rei epidemicae studium ac plurimorum annorum fida experientia. Non enim nisi ex ingenti observationum sylva tantum opus perfici poterit. Sed illud, pro dolor! artis nostrae fatum esse videtur, ut, cum magni illi opinatores haud desint, raros invenias observandi studii cultores, qui, *BACONEM* illum Verulamium ducem secuti, veram naturae scientiae rationem per-

speciem habeant. Quippe plurimi fabulas quasdam componere atque ornare malunt, lepidas illas fortasse, sed parum utiles, ut aliis ingenium probent, quam labore improbo omne studium in observatione collocare et ipsi sua conferre, ut in summum generis humani emolumentum naturae historia in dies evadat perfectior, atque sic tandem absolvatur opus illud immortale, quod non ab unius ingenio aut laboribus, sed ab omnium aetatum conatibus expectandum est. „ Longe enim aliter, uti recte Cl. GREGORY, „ res se habet in naturae scientia, aut in arte medica, cum ista „ scientia adeo conjuncta, quam in artibus elegantioribus, in quibus „ bus singulare ingenium, rarum illud naturae donum, tantum „ valet, ut in multis prorsus necessarium sit, et saepe, quamvis „ parum cultum, fere sufficiat et felices illos, quibus conceditur, „ ad miram excellentiam summosque in arte, sua honores „ perducatur. Ut sileam Homerum, qui solo forsitan ingenio numquam „ aliis dato summam in poësi perfectionem summosque honores „ attingit, liceat Raphaëlis exemplum proferre, qui felicissimo a natura ingenio donatus, quod multo studio et indefesso „ labore colere et exercere curavit, picturam si quis alius „ ad summam perfectionem perduxit. Tantam vero in illa arte „ excellentiam, neque posterius aemulari potuerunt, neque ipse aut „ praeceptis docere, aut proprio suo exemplo discipulis suis impartiri „ potuit. Unusquisque vero scientiae cupidus seculorum „ praeteritorum praeceptis et inventis et doctrina numquam perituri „ exiguo labore potiri et frui potest eademque nihil immutata „ aut corrupta et saepe multis novis adjectis inventis locupletiores „ posteris tradere, ut quisque discipulus magistros suos „ et quodque seculum (nisi res adversae ceciderint) superiora „ om-

„ omnia vera scientia superare debeat. Sacrum scientiae flumen,
 „ quod nunc mirum et pene immensum contemplamur et vene-
 „ ramur, ex parvo et ignoto fonte derivatum labitur atque labe-
 „ tur per omne aevum, primo exiguus rivus, incrementis, quae
 „ plurima, quamvis lenta, accipit, crescit paulatim in amplis-
 „ simum amnem, confluentibus nimirum undique innumeris rivu-
 „ lis, quorum singuli, cum tanta mole comparati, nihil fere ad
 „ ejus magnitudinem conferre videntur; omnes vero omnibus con-
 „ gestis aquis flumen tandem efficiunt, qualem jam spectamus,
 „ vastum, amocnum, felicia, quae praeterfluit arva irrigans at-
 „ que foecundans. Et profecto, si hominibus umquam licet glo-
 „ riari, certe de hoc maxime gloriandum, tantum scilicet pro-
 „ fecisse genus suum et tam praeclare tamque perenne existere inge-
 „ nli humani monumentum. Tantam vero scientiae humanae magni-
 „ tudinem, quicumque rite contemplatus fuerit, is certe et ad
 „ magna natam esse mentem humanam agnoscet et plura et ma-
 „ jora adhuc ab ea expectanda esse fatebitur, et simul tali no-
 „ titia imbutus, neque propria scientia, quam exiguum esse sen-
 „ tiet, neque aut veterum aut magnorum Auctorum opinionibus
 „ ultra modum addictus, neque novarum rerum nimis cupidus,
 „ neque novis opinionibus nimis credulus erit, scilicet qui bene
 „ noverit, longe alia ratione, quam aut veterum auctoritate, aut
 „ novorum scriptorum opinionibus et conjecturis promovendam
 „ esse scientiam (60).”

Nec solis medicorum laboribus naturae legum in morbis epidemi-
 cis cognitio absolvi poterit, verum etiam physicorum junctam ope-

1811

tam postulat. Quamdiu enim atmosphaerae, quam dixit HUYGENIUS, historiam generalem ac perfectam desideremus, quamdiu meteorologica illa scientia adeo manca sit atque incerta et dubia, nulla spes affulget, fore ut haec Constitutionis Epidemicæ doctrina talis existat, qualem cupimus. Igitur optandum foret, ut et hoc meteorologicum studium pro dignitate coleretur, ut tandem ex junctis physicorum et medicorum laboribus, morbis cum aëris constitutionibus comparatis cujuscunque constitutionis et morbi cognatio penitus cognosci posset, et, qua lege haec omnia fiant, indagari, cujus cognitionis, quanta foret utilitas, nemo non intelligit.

Tandem in doctrinae defensionem etiam nostrae aetatis experientiam protulisse liceat. Testis est HUFELANDUS, cui nemo, qui egregia ejus scripta perlegerit, fidem habendam esse negabit. Haec autem hac de re prodidit (61): „ Ea est rerum quas
 „ animatas et organicas dicunt ratio, ut continuas subeant mutationes atque alio tempore vitalem magis vitam degant,
 „ alio quasi langueant ac torpeant, id est, ut nunc phlogistica
 „ praevaleat corporum conditio, nunc vero asthenica, quae in
 „ omnibus morbis cum hominum, tum animalium sese manifestat, eosque multimodis mutat. Diligens quisque observator, qui aliquamdiu medicinam fecit, de hac re non dubitabit, quam summi in arte viri omni tempore confirmatam viderunt. Negandae sunt illi, quicunque hanc neget, primae vitae leges, quaeque ad hanc requiruntur conditiones. Nonne enim id, quod vitam dicimus, continuas ab externis

„ re-

(61) *Ueber die Kriegsepest*, pag. 85. seqq.

„ rebus innuméris patitur mutationes? Nonne adinstar flammæ,
 „ quæ in aëre corrupto opprimitur, in puro vero aëre insurgit
 „ altius, variam quoque experietur atmosphaeræ conditionem,
 „ nunc lacte ardens, nunc paene extincta? Pervolvamus magnæ
 „ rum virorum, qui hæc observarunt, scripta. Quænam res hos
 „ permovit, ut, quam multos annos salutarem experti fuerant,
 „ methodum mutarent? Non profecto huc ducti sunt, ut seculi
 „ mori obtemperarent, aut hypothesei cuidam. Ab ipsis accipite,
 „ quam perculit eos remedium, quæ in similibus morbis huc-
 „ usque feliciter adhibuerant, experta vis noxia. Quis nostrum
 „ non eadem confirmata vidit? Quis non, ut unum hoc memo-
 „ rem, venæsectionem, quam antea in acutis crebro et utiliter
 „ instituerat, postea minus profuisse, imo nocuisse observavit?
 „ Videlicet dissimilis est vario tempore atmosphaeræ conditio
 „ mixtionis, elasticitatis, electricitatis et caeterarum rerum ratio-
 „ ne, quæ vitæ organicæ modum determinant. Id autem,
 „ quo vita ne minimum temporis articulum carere potest, hanc
 „ inflectat necesse est. Præterea huc quoque faciunt victus, an-
 „ nonæ caritas, communia animi pathemata, uti terror, anxietas,
 „ gaudium, seculi mores &c. Igitur observatio regnantis ejusmodi
 „ Constitutionis in dubium vocari nequit. Hæc vero Constitu-
 „ tio, sive certa lege anni tempora sequitur, *annua* dicta,
 „ sive per aliquot annos eadem est morborum diathesis, quam
 „ *stationariam* vocant. Neque vel hoc mirum nobis videri po-
 „ test, qui vitam telluris, aëris tempestatem ac fertilitatem simi-
 „ lia pati novimus. Videmus sæpe per annorum seriem vel sic-
 „ cum, vel humidum, vel frigidum, vel calidum prævalere, un-
 „ de annorum *fertilium* vel *non fertilium* series. Similiter subti-

Q

„ lio-

„ liores quaedam in tellure atque atmosphaera fieri possunt mu-
 „ tationes, quas nec aëris temperies, nec fertilitas, verum vitae
 „ animalis conditio declarabit. Id quidem ultimis his viginti annis
 „ observare licuit. Postquam aliquot annos gastrica Constitutio
 „ regnaverat, cum bello, sub finem praecedentis seculi, exorta est
 „ diathesis nervosa asthenica, qua methodus evacuans abolevit,
 „ increbuit vero remediorum incitantium roborantium usus. Ner-
 „ vosa haec diathesis, quum anno 1806 et 1807 ad statum perve-
 „ nisset, per communem illam annorum 1808 et 1809 intermit-
 „ tentium Epidemiam in inflammatoriam abiit, quae sensim viri-
 „ bus aucta atque adulta anno 1811 praecipue vixit ac longe la-
 „ teque populata ad antiphlogisticam medicinam coëgit vel eos,
 „ qui ab hac alieniores fuerant. Ecquid mirum videbitur, ob
 „ eandem rationem, ob quam bellica pestis anno 1807 nervosam
 „ summe indolem adscivit, anno 1812 phlogisticam factam fuisse.
 „ Pestis enim bellica organismi humani productum est, quod cor-
 „ pora contagio suo adscit ac certam quandam morbi formam
 „ provocat. Hinc non est, quod miremur, reactionem inde ex-
 „ citatam peculiari cujusque hominis temperie, vel communi na-
 „ turae organicæ conditione determinari, atque alias nervosi quid
 „ prae se ferre, alias quid phlogistici. Par est aliorum conditionis
 „ morbosae productorum ratio. Febris scarlatina, morbilli, febris
 „ flava similia sunt meteora temporanea, quae organismi conditione
 „ individua vel communi modificantur. Quamobrem hos quoque
 „ mutat Epidemica Constitutio, atque Epidemiae scarlatinosae; mor-
 „ billosae, dysentericae quin et pestilentes observantur, nervosae, pu-
 „ tridae, aut inflammatoriae indolis.” Ita et alio loco optimo suo ju-
 „ re idem ille Auctor: „ex hisce jam Constitutionum vicibus, inquit,
 „ de-

„ derivat thesis practica momentosissima simul et verissima; esse
 „ nempe stationarias *medendi methodos*, uti stationariae sunt mor-
 „ borum Constitutiones, atque hinc per plures subinde annos con-
 „ tinuos antiphlogisticis, per alios irritantibus roborantibusque,
 „ per alios denique evacuantibus praecipue utendum esse. Erra-
 „ ret, quisquis variam illam artis faciendae rationem huic vitio
 „ vertere vellet, quae quidem hac sua sese ad variam naturae con-
 „ ditionem accommodandi facultate probatur quammaxime. Nec
 „ majori jure culpantur artifices, quod et magno STOLLIO conti-
 „ git; quicumque enim aliquamdiu artem exercuerit, hunc pro-
 „ fecto non latebit, alio tempore aliam medicinam aptiorem esse
 „ magisque communis usus (62).”

Alter, quo teste utor, RICHTERUS est, qui refert, sub finem
 elapsi seculi per tres annos continuos febres Gottingae in putri-
 dam diathesin proclives fuisse ac saepe apparuisse petechias (63).

Vera igitur mihi videtur haec doctrina, quod fido nitatur tes-
 timonio, quod nullis aliis phaenomenis, quae vera comprobata sunt
 repugnet, imo quibusdam eorum analogici ratiocinii ope intelligi
 possit atque interpretari, quod aeternis illis legibus, quas corpori
 humano statuit natura, respondeat, ac tandem, quod confir-
 metur aetatis nostrae observatione atque experientia.

Meliori, sentio, haec causa digna fuisset defensore. Ast spero
 fore ut, quos haec mea defensio non movit, ut veritatem doctri-
 nae propositae agnoscant, HIPPOCRATIS auctoritas moveat et SYDEN-
 HAMI et STOLLII et HUFELANDI et RICHTERI, moveant denique
 ipsa naturae judicia, quorum hi fidi interpretes.

CA.

(62) *Overs de Zenuw.* pag. 7. (63) *L. I. Vol. I. pag. 35.*

CAPUT TERTIUM.

DE DOCTRINAE USU.

Optimo suo jure Cous ille artem longam, judicium difficile dixit. Quae, cum tot ac tantarum rerum complectitur notitiam, quarum et singularum rationem habere et conjunctarum summam colligere oportet, non injustae prorsus videri possunt medicorum de vitae brevitate querelae. Sed et alia artifici nascitur difficultas, quippe cui plerumque de rebus a sensu remotis judicium ferendum, non nisi mentis oculis capiendis. Nec vero alia re melius ingenium probant summi quique artis magistri; quibus tamen cum haud eadem omnibus sit mentis acies; inde maximae de morborum natura et remediorum usu inter eos subortae sunt controversiae ac labefactata est medicinae fides. Tanto malo non aliunde, quam a ratione medela peti potuit, qua auctore ex ingenti observationum et experimentorum sylva, quae certiora reperta fuerant, colligi, ac inde universalia condi coeperunt theoremata medicinalia. Atque haec quidem universalis illius Pathologiae ac Therapeutices origo, quarum illa circa communes corporis humani affectus sive morbos simplices versatur, sive partes firmas spectent, sive fluidas, seu denique ipsam vim vitae, haec vero communia horum affectionum agitat auxilia, commodeque describi posset scientia communibus artis auxiliis rite utendi. Utriusque vero tum Pathologiae uni-

universalis, tum Therapeutices (quae ab intellectu inter artis theorematum et remedia nexu curationes morborum docet) magna est cum disciplina nostra cognatio (1). Nam optime docuit Constitutionis Epidemicæ observatio, quid morbis commune, quid proprium, quamque egregie falluntur illi, qui morborum symptomatum non causae remedia quaerunt ac quodvis symptoma morbum dicentes huic sua specifica adaptant. Neque aliunde, quam ex utraque hac, quam memoravimus disciplina, vera ac philosophica peti poterit morborum notitia, nec melius quam hisce componi innumerae medicorum lites. Scilicet nihil medicis saepius imponit, quam fallax morborum facies, cum alius prorsus naturae morbi eandem faepe mentiantur indolem, quorumque dissimilis est facies, haud raro ab eodem vitio nati reperiuntur. Ea nimirum est omnium corporis humani partium conspiratio, ut quamprimum pars quaedam morbi vim experiatur, omnes opem ferant ac communem salutem propugnent, unde, in quem locum hostis impetum fecerit, facpennmero determinari vix potest, siquidem haud raro in loco a morbi sede quam remotissimo majores turbae fiant. Adparet igitur, quam facilis hic sit error, a quo quidem haud certius cavebimus, quam Therapeutices illius universalis studio et diligenti Epidemicæ Constitutionis observatione.

Quae monuimus, catarrhi exemplum illustrabit. Hic certe, si quis alius, vulgaris morbus omnibusque, ut videtur, notissimus, cujus vel mulierculae nostrae fidam medicinam norunt, hic morbus, inquam, utut similis facie, natura tantopere differt, ut quibus remediis in alio homine, alio tempore catarrhum cito ac tu-

(1) De hujus Therapeutices universalis usu cf. egregia immortalis PARADISI Oratio in Opusc. Acad. pag. 37. seqq.

to sanaveris, certissimum in alio ac letalem induces phthisin. En, quae de hoc morbo egregia quondam scripsit stollus:
 „ Multa ab iis peccari video in cura catarrhorum, qui externa
 „ solummodo morbi facie, semper eadem, contenti, etsi toto
 „ coelo differens aegritudo sub eadem catarrhi larva delitescat,
 „ rei viscera non rimantur. Hinc tusim vesperi maxime nocturne
 „ pulmones ita quatientem, ut praeter hanc nullum aliud memo-
 „ rabile symptoma hominis artem ignorantem attentionem in se
 „ convertat, catarrhum dicunt, praepriis si assidua faucium
 „ irritatio addit et acris materiae in eadem depluentis sensus.
 „ Quas viderim sanaverimve diversis temporibus catarrhi species
 „ et quibus notis singulas discriminaverim, paucis exponam. Ca-
 „ tarrhum benignum ortamque febrem catarrhalem benignam, co-
 „ ryza, gravedine, raucedine et ophthalmia serosa stipatam ea
 „ plerumque tempestate frequentem habuimus, qua aer multum
 „ incaluit, corporave in sudores dissolvit, aurae ab Aëre acu-
 „ tius spirantis flamine identidem compressos. Manna, nitrum,
 „ althaea, opium hic requirebantur et fere sola sufficiebant.
 „ Aliam catarrhi speciem inflammatoriam adpellavi eamque pleu-
 „ ritidis aut peripneumoniae rudimentum et quoddam alterutrum ini-
 „ tium arbitrabar. Catarrhi hi inflammatorii Epidemiam verarum
 „ thoracis inflammationum praecedunt, et, antequam hae ingruant,
 „ quibusdam quasi velitationibus imminenti populari stragi prae-
 „ ludunt. Sed etiam tum, cum Epidemiae vis jam elanguescit,
 „ catarrhus adhuc aliquamdiu viger atque omnium ultimo re-
 „ ceptui canet. In ipsa ἀκμή Constitutionis pleuriticae quidam
 „ aut fanissimi degunt, aut nonnisi catarrho vellicantur, ii vide-
 „ licet, quos minus idoneos offendit popularis labes. His aequè
 ac

„ ac pleuriticis methodus antiphlogistica opiculatur. Peripneu-
 „ moniae nothae superius descriptae praecursor plerumque aut
 „ comes aut pedisequus catarrhus est, quem malignitatis crimi-
 „ nantur, quod benigni catarrhi curationem, mannâ, nitrum,
 „ emollientia et anodynâ vespertina omnino respuat et phleboto-
 „ miis iteratis praecipue in febrem abeat malignam; at oportet;
 „ rat catarrhum hunc ab ipsa peripneumonia notha non distinxisse,
 „ cujus is inferior solum gradus est, eandemque utrique medicinam
 „ opposuisse. Febris biliosa subinde thoracem invadit et pleuri-
 „ tidem aut peripneumoniam in quibusdam prae se fert, in aliis
 „ vero mitior febris minoraque thoracis incommoda sunt, ut
 „ aegri se solo catarrho vexari credant. Qui curam hujusmodi
 „ catarrhorum suscipit, turpissime labitur, ni eorundem originem
 „ gastricam perspectam habeat nesciarve eos esse quaedam cona-
 „ mina aut veluti praeludia peripneumoniae pleuritidisve biliosae,
 „ aut febris biliosae mitificatae modificationem solum quandam ac-
 „ lufum. Biliosis id genus catarrhis antibiliosa sit medicatio,
 „ cujus praecipuam partem vomitio constituit, arte concitata.
 „ Gravisante epidemico sive adutorum sive infantum catarrho, in
 „ naturam atque indolem febris acutae tunc temporis praedomi-
 „ nantis inquisivi. Catarrhi enim, cujuscunque originis sunt, ple-
 „ rumque nullos specificae suae indolis certos characteres, sed
 „ ambiguos atque omnibus et diversissimis catarrhis communes ha-
 „ bent atque aegritudines sunt adpellandae inchoatae solum et
 „ nondum ita effectae, ut semper ac tuto a se invicem digno-
 „ scantur. At vero imperitans acuta febris, sub qua catarrhalis
 „ constitutio militat, luculentioribus plerumque et minime dubiis
 „ notis instructa, morbificas causas causarumque sedes et aptam
 „ me-

„ medendi rationem docet, atque ita, suam ipsius indolem pro-
 „ dendo, de natura congeneris catarrhi ambigere non sinit. Id
 „ etiam investigare solebam, quamnam in febrem acutam popu-
 „ laris catarrhus abeat, aut suapte nonnumquam, aut sinistra me-
 „ dicatione irritatus. Catarrhos enim inflammatorios in veras us-
 „ que pulmonum inflammationes intendi vidi, biliosas vero in
 „ peripneumonias pleuriticidesque spurias biliosas. Perspecta catar-
 „ rhi, de cujus natura et medendi modo mecum ipse discepta-
 „ bam, in morbum quemdam acutum mihi aliunde cognitum
 „ promptitudine atque sic agnita utriusque cognatione, et ipsum
 „ catarrhum et ejus sanandi rationem assequabar” (2).

Quam falsa autem sit symptomatica, quain dicunt, morborum dis-
 tinctio, ipsa natura docemur, quae, cum sub una praevalente
 Constitutione quamplurimos dissimilimae formae affectus redege-
 rit, ejusdem naturae ac pari modo curandos, vel hoc ipso quasi
 monuisse videtur, non ab externo habitu aut forma petendam esse
 morborum analogiam, verum ab interiore indole ac communi,
 quod subest, vitio. Cujus analogiae rationem tenebimus, quam-
 primum regnantis epidemicae febris habuerimus notitiam, ad cu-
 jus normam omnes sese componunt, et cum qua, tanquam exemplari
 perfecto atque absoluto, caeteri omnes comparari debent, ut de
 morborum convenientia aut dissimilitudine tuto judicari possit.

Atque hinc intelligitur, quantis difficultatibus prematur methodus
 in hac distinctione fundata, qua secundum symptomatica morbi
 disponuntur, quae, uti falsam inducit notionem, ac si symptomatica
 haec vera essent morborum principia, hi vero nil nisi symptoma-

tum

(2) *Rat. Med. Part. III. pag. 27. seqq.*

tum congeries, ita etiam nullum habet in praxi usum, imo Empiricorum errori favet, qui, si cuivis symptomati peculiare remedium opposuerint, rem a semet ipsis optime gestam esse credunt. Mihil saltem parum profecto artificialis haec methodus naturae iudiciis respondere videtur. (3.)

Sed, quo magis, quae de hisce scripsimus, intelligantur, et doctrinae nostrae vis eluceat, singula perlegamus, ac primo de febribus, dein de aliis morbis pauca videamus. Magnam febrium gentem tres familiae constituunt; continuæ, remittentes atque intermittentes. Hæc autem nec indole sibi semper respondent, nec ab invicem ita sunt distinctæ, ut non sæpe simillimæ reperiantur, imo idem prorsus morborum genus se esse declarent. Continuis namque an eandem medicinam feceris, sive phlogistico maxime tempore germana pleuritide ac peripneumonia fociis mortales exerçant, sive sub ardente æstivo sole, bile regnante, invadant, sive tandem, pestilenti Constitutione imperante, petechiis multisque aliis disoluti sanguinis indicia notatae faciant. Remittentes autem nonne aliis auxiliis curabis, si sub catarrhalis benignæ aut nervosæ aut gastricæ febris forma prodeant, quam, si frequenter in veras intermittentes eodem tempore regnantes conversione, ex legitimarum intermittentium familia se profiteantur, fidum antidotorum postulantes. Ipsas denique intermittentes, sive vernalium benignam iadolem, sive autumnalium pertinax ingenium habeant, sive phlogoseos, aut biliosæ putridæve conditionis partici-

pes,

(3) Exempli loco sit Ordo IV. Cl. I. divisionis Mackbridgianæ, ubi sub communi dolorum titulo arthritis, rheumatismus, osteocopus, capitis dolor, odontalgia, otalgia, pleurodyne, ventriculi dolor, colica, lithiasis, sive renum calculus, Helminthia, proctalgia reperiuntur. Cf. MACKBRIDE *Introd. in Theor. et Prax. Medic.* P. I. pag. 205. seqq. Ed. Latinae.

pes, five tandem simplices ac purae fuerint, num ubivis et omni tempore tentabis divino illo cortice. Profecto aut totus fallor, aut summum est ad hos morbos, nomine tenus similes, natura vero diversissimos distinguendos et curandos, nostrae diatheseos illius epidemicae doctrinae emolumentum. Quod variam intermittentium indolem spectat, ea, quae Cel. PARADISIUS vir facundia et arte insignis quondam praedicaverit, mea facio. „ Non est, opti-
 „ nor, aliud medicamentum in quod specifici remedii nomen con-
 „ veniat, si in corticem Peruvianum non convenit. Neque aliud est
 „ morborum genus, quod communi et sensui et iudicio aequè
 „ pateat ac febrium intermittentium genus, et tamen vix aliud
 „ invenies in medicina locum tanta disensionum contentione agi-
 „ tatum. Hic enim alii ad usum ~~amidi~~ ~~decurrunt~~ quam copi-
 „ disime, timide alii et pedetentim eo descendunt, illis in fe-
 „ bre nil nisi morbum, his morbi quoque remedium spectantibus.
 „ Horum rursus alii, quae suppressi debeant, febres nulla prius
 „ universali eneratione egere putant, alii absque hac res aegri non
 „ satis tutas habent. Ex his porro iterum alii, siquid moveri
 „ debeat, mox simul ac semel moveri debere, alii, digeri prius
 „ et commodae ac partitae excretioni idoneam reddi debere fe-
 „ brilem materiam. Denique alii, praecipuam solius febris ra-
 „ tionem habendam, alii ad ea quoque, quae praeter febrem corpori
 „ subsunt mala, respiciendum esse. Hic qui medicinam rationalem
 „ colit; quod in plurimis contentionibus deprehendere licet
 „ sine ambitione verum scrutantibus, idem in hac ipsa reperiet,
 „ mediam inter contrarias sententiâs verò proximam esse: non
 „ semper enim securas neque beneficas esse intermittentes, neque
 „ tamen pertimescendas ubique: esse non raro impuris corpori-
 „ bus,

„ bus, sub denso coelo, crasso victu pro remedio: neque semper
 „ periculo vacare, si in ipso mox ingressu sine causa graviore
 „ supprimantur; esse ubi sola antidoti virtus materiem morbi, si
 „ quae subtilior subest, penitus subigat; quam materiem copio-
 „ sorem, crassioremque alias depelli prius corpore debere; jam, si
 „ febris fisti debuerit, accidere, ubi cum magno aegri commodò
 „ febris speretur roditus, cujus ope morbi fomes, visceribus
 „ altius insidens, extricetur eoque certiori antidoti efficaciae per-
 „ domanda obijciatur: denique ad Epidemicum febris ingenium
 „ respiciendum esse, videndumque, si forte una cum febre alia cor-
 „ pus teneat affectio, haec ad febrem, an illa ad hanc referri
 „ debeat, an vero ab aliena prorsus causa pendeat. Quae qui
 „ observaverit, non ille, aut timido aut sero usu longe maximi,
 „ quo Deus mortales beavit remedii, quem servare potuerat
 „ aegrum febris jugulandum permiserit: non ille quartanam salu-
 „ tarem, quo non aliud majus ad mutandum corpus instrumen-
 „ tum natura habet, fugaverit imprudens: non in hemitritaeo solam
 „ respexerit febrem, neglecta, quae intus subest, viscerum inflam-
 „ matione: non vernalis tertianae salutares in obnoxio distillatio-
 „ nibus corpore vires intempestive turbando, phthisin induxerit
 „ immedicabilem, aut vano putridam intermittentem, a tecto ul-
 „ cere natam, tollendi molimine fatum aegro maturaverit" (4).

Nullum vero februm genus est, quod his, quae vivimus,
 temporibus tantam celebritatem nactum est, quantam illud, quod
 nervosum dicitur. Fraudulentum, si quid aliud, morbi genus ac
 mutabile, quod nunc malo dolo artificii falsa benignitatis specie
 im-

(4) L. I. pag. 48. seqq.

imponit, clam insidias struens, nunc magno impetu facto verae
inflammatoriae febris imitatur vim atque candorem. In locis pa-
ludosis, sive autumnali tempore, saepe intermittentem adsciscit ty-
pum, alias, contagiosa, facta, pestilentis Epidemiae more coeco
furore saevit ac longe lateque popularur. Num igitur, quaecun-
que communi nomine nervosae vulgo adpellantur, affectiones, eo-
dem vicio natae, iisdem remediis cedunt? Ad haec respondentem
STOLIUM audias. „ In curando hoc morbo, (febri videlicet ae-
„ siva paroxysmo hysterico stipata) qui peculiari ratione attinere
„ ad nervos affectos videbatur, eos ego medendi canones secutus
„ sum, quos ex innumeris iisque quammaxime abs se invicem
„ diversis nervorum, ut appellant, morbis, aut lectione acceperis,
„ aut ipsa praxi proprios in usus confeci. Ubiqueque adverteram,
„ morbum convulsi quid habere, vim quidem irritabilem, quae
„ fibris muscularibus inhaeret, quodam in praesentiarum excessu
„ peccare existimabam eamque vividorem, ac par est, esse, et
„ stimulo obedire non suo, attramen ab eodem nimium irritabiles
„ fibras justo potentius sollicitari et in motus agi aut violentio-
„ res, aut alienos. Qui curationis initium a roborandis, aut so-
„ piendis, aut stupefaciendis, aut relaxandis, ut variis varie loqui
„ amant, nervis faciunt, et ad amatum sibi nervinum remedium
„ recurrunt, nae ii quam longissime aberrant a morborum nervo-
„ rum practica cognitione! Hinc omnem operam ea in re con-
„ sumendam arbitrabar, ut, quis *simulus* fibras irriteret, motuum
„ quae anomalias causet, et quo positus loco is sit, quae ratio
„ ne auferendus investigarem. Exterminato enim seditionis auctore,
„ quidquid antea turbatum nervos commoverat, totum suapte jam
„ conquiescit, aut facili modo, atque ipso tempore demittitur.

„ Non

„ Non unius generis stimulum vidi systematis nervi turbatorem :
 „ varius is esse solet, variaeque in sede locatus. Cum omnis ser-
 „ me nervosorum morborum curatio in auferendo hoc stimulo tam-
 „ vario consistat, ratio patet cur *eadem* nervorum affectio in di-
 „ versis hominibus non *eandem* saepenumero sanationem admittat,
 „ sed in aliis aliam, et subinde oppositam, ut quae alteri proficit,
 „ evidenter, alterum laedar indubitato. Nempe affectus *apparenter*
 „ *eosdem* non *eadem* ubique causa gignit. Pauca in hanc sententiam
 „ exempla recensebo. Tribus abhinc annis puellam biennem sa-
 „ navi per vices graviter convulsam, atque extra convulsionum
 „ tempora liventem facie, tusculosam et cum sono strepente re-
 „ spirantem. Cum minutulas et pinguedine obvolutas venulas,
 „ qui vocabatur chirurgus phlebotomo assequi haud posset,
 „ hirudinibus applicatis, sanguinem eduximus. Convelli, vivere
 „ mox desit et paucos intra dies etiam tusitare, et sonore respi-
 „ rare. En hic stimulum nervos irritantem sanguinis nimiam re-
 „ dundantiam intra thoracem praecipue, et humorum circumeun-
 „ tium quemdam quasi ob corundem turgescientiam strangularum.
 „ Ad aliam postea sexennem puellam vocabar, insultibus epilep-
 „ ticis a biduo correptam aliquoties, et latere more pleuritico
 „ dolentem. Misus semel et iterato e brachio sanguis corio phlo-
 „ gistico reclusus atque alia remedia pleuridici dicata mox convul-
 „ siones, dein et ipsum morbum sustulerunt. En iterum, quis sti-
 „ mulus fuerit nervis applicatus, thoracis videlicet phlogosis, et
 „ remedium nervinum in simplici antiphlogistica methodo repertum.
 „ Feminam novi hystericotaten, desidiosam, opipare viventem,
 „ et bonis succis submersam. Quaecunque nervis opitulari dican-
 „ tur, incassum et cum aegritudinis incremento adhibuit. In-

„ verso consilio venam secuit, et aliquid laetitiarum subtrahere sibi
 „ ausa est, et iners pondus corporis movere. Tolerabilius inde
 „ habuit multo, atque melius habitura, si vitae rationem inire
 „ licuisset, necessitatibus naturae adcuratius respondentem. Ali-
 „ am biliosissimam feminam, et ferme istericia a pueris facie,
 „ vertiginosam, morsu oris ventriculi, ructibus rancidis, globa
 „ hysterico, leipothymiis multum vexatam, urinas mingentem, crys-
 „ tallinas saepenumero, spasticasque, leviter artubus non raro
 „ convulsam, remedia salina, acescentia, alvum blande ducentia
 „ mirum juverunt. Cacoehylia rancida, et systematis biliferi infarc-
 „ tus, et multorum aliorum symptomatum, et motuum praecipue
 „ irregularium causa fuit. Nervina hic fuerunt, quae solverunt,
 „ et inciderunt, immutarunt, et alvum alias morosam expedive-
 „ runt. Nuperrime juvenem e Nosocomio demissi, ab epilepsia,
 „ qua ab aliquot jam annis et hoc ultimo frequentius validiusque
 „ prehendebatur, liberatum. Multa incassum tentata, cum stimuli
 „ et naturam et sedem ignoraremus, donec eundem in systemate gas-
 „ trico repertum vomitorii repetitis ejeceramus. Inde nervorum
 „ quies et nulla a longo jam tempore foedisimi mali reversio. —
 „ Spasmodum ventriculi gravem in viro robusto, plenoque,
 „ et quotidie per multos annos a pastu recurrentem, striclori
 „ diaeta et abstinentia a vino ac calefacientibus quibusvis et san-
 „ guinis missione largiori incantamenti adinstar consopivi.” —
 „ Pistoris historiam habeo, qui superata maligna febre in
 „ hydropem incidit inter cutem. Variam ipsi medicinam feci,
 „ nec tamen in pejus ruere, nec frangi vires magis videban-
 „ tur. Appetit, obambulavit et aegritudinem, rebellem licet,
 „ facile tulit. Scrotum et penis mirum tuebant tumore vago.
 „ fac-

„ saepe evanido et mox recurrente. Cum alvum fluidissimam red-
 „ derem, ex improvise validissimo tremore totus, et per aliquot
 „ horas, concutitur, dein convellitur epileptice tandemque ster-
 „ torose, mentis impos, tardissime respirans et sublimi pulsus per
 „ intervalla dire convulsus cubat, nec acerrimos stimulos sentiens.
 „ Maxillae tetanus. Raso capiti cucupham ex emplastro vesicante
 „ confectam nuchae simul et artubus alia vesicantia adplicui. Cum
 „ loca vesicantibus erosa multo sero madere ineeperant, convul-
 „ siones desiere et mens rediit, tandem et perfecta sanitas. Hic
 „ nervos stimulari ab acri sero ad encephalum ex improvise re-
 „ currente existimabam, quo vesicantibus evocato, motus epilep-
 „ tici componebantur. Vim ergo nervinam hocce in casu can-
 „ tharides exerebant. Symptomata morborum nervosa dicta non
 „ tam facile nobis imposuerunt, ut statim ad eam remedium clas-
 „ sem confugerimus, quam per eminentiam *nervinam* adpellant.
 „ Vix ullum remedium est, quod non aliquando nobis *nervinum*
 „ fuerit. Ablatis aut reclusis nervorum stimulis, morbus utpluri-
 „ mum suapte silet, nisi is forsan instabilitatis excessus fuerit
 „ eaque inducta nervis consuetudo, ut, remotis licet omnibus sti-
 „ mulantibus causis, nervosa affectio nihilominus recurat. Tunc
 „ vero nimium irritabiles nervos cortex Peruvianus emendat et
 „ Ipsum tempus desuefacit (5).” Ergo nec in naturae observa-
 „ tione fundata est haec morborum nervosi generis distinctio? Est
 „ utique, licet immerito quaeque febris nervosis symptomatibus sti-
 „ pata nervosa appellari soleat. Haec enim haud raro biliosis fe-
 „ bribus se jungunt et aliis, ubi adversae valetudinis causa longe ali-
 „ bi

(5) Rat. Med. P. II. pag. 103. seqq.

bi, quam in nervorum systemate est quaerenda. His verbis in *Pyretologia* sua febrem nervosam definivit SELLIVS: „Magna at-
 „que praeternaturalis partium irritabilitas et sensibilitas. Febris
 „inordinata nec continens, neque regulariter remittens. Sympto-
 „mata nervosa nec inter se, neque causis manifestis respondentia.”
 Si itaque affecti systematis nervosi indicia ab ipso febris principio
 adfuerint, haec autem a nulla evidenti causa profisciscantur,
 eaque sit nervorum mobilitas, ut vel a levissimis causis maximae
 turbae fiant inque motus enormes erumpant, febris nervosa vere
 dicitur.

Ex hisce facile intelligitur, quanti et ad nervorum affectionis
 diagnofin interfit, Epidemicam Constitutionem rite observasse,
 que duce non facile, biliosa febre regnante symptomatibus, nervosis
 deceptus quis benignum morbi genus in periculosum converteret,
 neque, quam uno emetico tuto sanare potuisset febrem, stimulan-
 tibus nervinis temere exacerbabit.

Neque etiam in veris febribus nervosis haec Epidemicae diathesis
 observatio tuto negligitur. Quod quidem docent illae nervosae
 febres, quarum historiam conscripsit Cel. HUFELANDUS.

A biennio in Germania ac vicinis regionibus stationem habue-
 rat nervosa Constitutio (6). Fuit autem autumnus anni 1796
 febris nervosa Epidemicus princeps, intercurrentes vero praecipui
 variolae spuriae, morbus hypochondriacus et hystericus, convulsio-
 nes, ipsaque chorea Sancti Viti, „quae, inquit HUFELANDUS, in
 „nostris regionibus alias vix observari solet,” omnes ejusdem indo-
 lis participes. Haec febris, cujus naturam et symptomata et mor-

(6) *Haarlemingen omtrent de Zenuwkoorfen*, pag. 8.

morbi intercurrentes manifesto satis declarabant, vel simplex fuit, vel cum aliis morbis complicata. Complicationum quatuor vidit HUFELANDUS, rheumaticam sive catarrhalem, gastricam, inflammatoriam et putridam, quibus singulis sua methodo medendum. Et quamvis nervosa febris natura sua parum cum phlogistica conditione convenire videatur, ea tamen annuae constitutionis in stationariam vis fuit, ut tempestate sicca, rigida, gelidaque, flante Borea, pulmones vera quandoque inflammatio corripere, quae non topicas tantum, veram etiam universalem subinde sanguinis detractiones postula-
ret (7). Major etiam universalis sanguinis missionis fuit necessitas, ubi corpus universalem conceperat inflammationem, quod iis accidit, quibus suppressae fuerant solitae sanguinis evacuationes, vel sicubi in plethoricum corpus incidisset contagio, nec non ab intempestivo irritantium medicaminum usu factum esse legitis. Neque id mirum videbitur illi, qui, naturae legum peritus noverit, licet amica sit omnium in corpore conspiratio, suam tamen quamque partem vitam vivere, neque omnibus aequam esse principii vitalis efficaciam, aliis vividiores, torpentem aliis. Atque hoc quoque tempore, quid intersit inter veros illos medicos philosophos, naturae interpretes atque ministros et sophistarum gentem, qui

(7) HUFELANDUS adfertur FRANKIUS in *Epi. de Cur. hom. morb. T. I. p. 135. fq.*
 » Itaque V. S. in nervosa febre instituisse, quod in hac, ut tali nunquam
 » conveniat non facta est mentio. A paucis interdum sanguine detracto fatalis mox
 » virium insequitur prostratio cordisque vis non in totum sufflaminatur potentia.
 » Sed ob solum putridae nominis innumeri errores a medicorum vulgo hac in febre
 » commisi faciunt: cum, titulo magis hypothetico quam ratione et experientia ad-
 » ducti, V. S. in quavis nervosa omnem abhorreant. Saepius certe, quam multi
 » contendant, sub coelo etiam calidiori, inflammatoria constitutio cum nervosae mi-
 » tur contagio et neglecta sub ipso morbi initio V. S. quaecunque inanem reddere
 » potest medelam."

qui neglecta masculo illo naturam observandi studio hujus se magistros jactant, palam factum est. Increbuit nimirum eo tempore Browniana ista medicina, cujus Auctor, cum omnes febres id generis asthenicas, id est ejusmodi, quae vim vitae labefactam junctam habeant, esse decrevisset, venam incidere in tali virium debilitate summum nefas putabatur. Sedulo itaque opium et stimulantia quaevis aegris data sunt, quo factum est, ut simplicissimae febres mala arte in nervosas converterentur, ex nervosis vero febres putridae fierent. Postea mutata rerum facie, cum phlogistica magis fieri coepit morborum constitutio, ipsa naturae vox medicos in viam revocavit, calidorum remediorum noxis omnium jam in oculos incurrentibus, atque in typho ipso et quibuscumque nervosi generis affectibus suis fuit antiphlogisticae medicinae locus (8).

Est quoddam febrium genus (contagiosas vocant) quod non, aliarum more, ab evidenti quadam causa nascitur, suo tempore adolescit, moritur, prae caeteris praedisposita corpora invadens, sed uno impetu facta sanissimos quosque, quasi Jovis igne tactos, prostermit, morbi veneno de uno homine in alium translato. De his autem febribus a longo jam tempore magnae fuere inter medicos controversiae. Alii enim, omnes fere febres vulgares veneno contagioso propagari ac cuivis veneno specifica remedia opposui debere contendunt, alii vero plurimas ad aëris communes proprietates aliasve evidentes causas referendas censent, paucissimas vero a contagii veneno pendere arbitrantur. Ex his iterum alii, plures, quae in cute prodeunt efflorescentias, non morbi vi emis-

(8) HUFELAND über die Kriegerpest pag. 23. seq.

emissas, sed prava medicorum cura, igne subdito, protrusas fuisse, alii et has naturae, non artis esse perhibent. Optime autem has lites composuit diligens Epidemiarum studium. Namque inde novimus et his suas esse aetates, suo tempore nasci, adolescere, senescere, mori, cuivis aetati suam esse formam suosque mores. Scilicet varias in hoc vitae curriculo patiuntur metamorphoses, ita ut adultum morbum totum mutatum ab illo videas, qui fuerat, cum primum oriretur, et omni venenati ingenii culpa liber cum esset, nunc, contagiosa facta, ingentes per omnes strages edat (9). Hanc rem illustrare liceat exemplo a sporadicis morbis petito. Ponamus quemdam hominem vivere corpore debili, scorbutico, in putridam diathesin propo, qui neque sanus dici potest, nec tamen aegrotat, sed in limine quasi morbi ac sanitatis positus est. A pravo victu ac aëre in scorbutum incidat. Jam in verum morbum erupit seminum, nec tamen periculosum valde, aut venenatum. Accedat denique calida humida tempestas, jamque acuta specie induto morbo, putrida febris orietur, quae omnem corporis compagem solvet et aegrum certo exitio dabit, dum in summa hac morbi vi venenum parabit corpus, aliis infestum, quo latius et latius serpente malo, epidemica febris fiet, putrida et contagiosa, faevissima futura, si anni tempestas caeteraque faveant. Atque in multis epidemicis, licet natura sua haud contagiosis, tres illae, quas memoravimus aetates notari possunt. Dysenteria ex communis circumfusi aëris vicio nascitur, primo diarrhoeae, colicae et similes affectiones epidemicae regnant, morbi futuri necdum formati

(9) HUTELAND 2. l. pag. 100. seqq.

initia. Haec postea in voram dysenteriam adolescunt, quae in aetatis vigore propagandi acquirit facultatem (10). Nec dispar est scarlatinae et febris flavae ratio. Quinetiam catarrhi exemplares probari potest. Primo enim in atmosphaera nascitur catarrhalis constitutio, cujus vi hominum corpora ad fuscipiendas catarrhales affectiones opportuna sunt. His jam epidemicis factis in ipso corpore contagium evolvitur, quo catarrhus ad caeteros omnes permanat vel prospere valentes. Nec dissimilis et eorum morborum origo fuisse videtur, qui κατ' ἐξοχὴν contagiosi dicuntur, nato nimirum a multarum rerum conspirantium, vi novo contagio novaque et incognita morbi contagiosi forma, quae, novae vegetationis instar, varias aetates agit, germinat, efflorescit, moritur. Ast veluti plantae aliae brevi pereunt, aliae annuae sunt, perennes aliae, ita et novam hoc contagium vel brevis aevi est definitque, ubi desiere, quibus natum fuit, conditionibus, uti in plerisque epidemicis fieri observamus, vel perennat, nullis externarum rerum mutationibus delendum, quales perennes et alios contagiosos videmus et imprimis variolas morbillosque et luem venereum (11).

De hac disciplinae nostrae parte, quae circa Epidemiarum contagiosi generis versatur cognitionem, magna sunt SYDENHAMI me-

ri-

(10) Contagiosam esse hujus morbi indolem negant STOLLIUS et alii, multi adfirmant, ab utrisque observationes et experimenta multa adferuntur. Mihi videntur et hi et illi vera scripsisse. Scilicet si dysenteria, ut SYDENHAMUS vidit, ipsa febris fuerit introverta et visceribus incumbens, hujus naturae particeps erit, quae si putrida contagiosa, contagium quoque habebit dysenteria, quo carebit, si febris fuerit inflammatoria legitima. Ipse intestinorum catarrhus, germana dysenteria STOLLIO dida, quin aucta morbi potestate et facilius contagiosus subinde fieri possit, jure dubitari nequit.

(11) HUFELAND l. l. pag. 106.

rica; qui, cum in hisce observandis imprimis omne studium collocaverit, earum pleniorum multo reliquit historiam, quam antea fuerat, docuitque, quo pacto et cum cæteris morbis et cum Epidemica Constitutione cohaereant. Quum enim suo tempore medici in eam lapsi essent opinionem, validissimis alexipharmacis contagii vim obtundi debere, aut stimulantibus diaphoreticis per cutem expelli venenum, quibus, si augeretur morbus, malignitatem accusabant, ipse, quoties hujus praejudicatae opinionis aegrotantes poenas luerent, sentiens, vigente inflammatione et variolas et morbillos et pestem ipsam antiphlogisticis auxillis tentavit, eventu consilium probante. Ergo immortalis huic viro acceptam referimus meliorem, quam habemus, contagiosae labis noticiam, atque hoc auctore HUXHAMUS, STOLLUS aliique observando didicere, quid inter cujusque temporis febrilia exanthemata, quidque vel inter pestem ipsam intersit. Novimus inde, non alias his leges dixisse naturam, quas cæteris quibusvis dixerit. Nam et ipsa exanthemata cum communis epidemicae, tum propriae uniuscujusque hominis conditionis rationem sequuntur. Itaque, si variolosum contagium corpus offendat plethoricum, robustum, aut inflammatoria fuerit atmosphaerae constitutio, inflammatoriam concitabit febrem, atque omnibus ad naturae modum se habentibus aptaque medicina facta magnus erit exstantium pustularum lacteque rubentium proventus, suo tempore multam laudabilis puris copiam seccernentium. Quodsi febris lenta nervosa huic comes se junxerit, et tarda erit et malae variolosa secretio, pustulae pallidae, crudae, depressoae in cute delitescunt quasi, vixque maturescunt; non sano pure, sed crudochore plenae. Si denique contagium in putridam incidit diarrheam, pustularum habitus gangraenofus erit, niger atque cruentus.

febris autem petechialis, haemorrhagiis, quas vocant passivis et maculis lividis veram indolem prodens; non aliter ac plantas in salubri aëre locoque fertili laete crescentes videmus, pulcherrima florum prole ornatas, quae in arida siccaeque terra sub coelo frigido, ingrato languent et vix efflorescunt, ut, quae ejusdem sunt speciei, penitus diversas crederes, ita et exanthematum pro varia corporum conditione coeloque vario dissimilis facies, eodem licet semine nata (12).

Neque aliunde peti debet epidemicorum exanthematum saevitiae et malignitatis ratio, quam ex pravo hoc popularis morbi confortio. Quodcunque enim, quin ipsum pestis contagium ejusdem semper benignae est naturae, nec mortiferae. Hoc etenim, si sporadice tantum unum alterumve hominem inficiat, mite reperiri solet et facile expellendum, si vero a favente epidemico vitio moveatur ac propagetur, anomala, saepe multaque prava adfiscit symptomata aegris perniciem inferentia, quo epidemico vitio idoneis auxiliis sublato et anomalia ista et omne a morbo discrimen tollitur; quapropter jure suo STOLLIIUS in variolis morbillisque anomalis solam febrem epidemicam curandam esse monuit. „ Nempe videram, inquit, et leviculum vulnus et non magni momenti ulcus

„ mo

(12) Epidemici studii neglectus CULLENUM in errorem duxisse videtur, de quo in praefatis suis lectionibus haec monere solebat acutissimus PARADISTUS. » Quoad variolam decursum errare videtur CULLENUS, qui in Nosologiae duos tantum singulis morbi scenis dies assignavit, cum febris variolosa simplicissima et perfectissima suo decursu spatium duodecim dierum absolvit, intra quos peragitur febris, inflammatio, suppuratio, exsiccatio; ita ut tres dies unicuique horum processus parti assignari debeant. Talis autem, qualem CULLENUS memorat decursus minime naturalis est et tunc praecipue observatur, quando regnans Constitutio Epidemica intermittens tertianaria characterem suum morbo varioloso imprimat, id quod nec ignorabat SYDENHAMUS.

„mores pravos inducere atque ob febris popularis societatem be-
 „nignae indolis prorsus oblivisci, neque alia ratione res posse in-
 „integrum restitui, nisi eo confortio diremto et epidemico vicio
 „sublato, quidni eandem quoque vim variolosis ulcusculis Epi-
 „demia intenter? Quidni intemperatam arceamus eodem modo, et illa-
 „tam propulsemus? Quae animo conceperam effeci, et nulla aut
 „vix ulla variolarum ipsarum aut morbillorum ratione habita, totus
 „quantus in eo eram, ut in febre[m] popularem inquirerem, si
 „complicationem ejusdem ex signis superius recensitis conje[ct]arem
 „etque mederer non per anibages, sed e directo. Hinc phleboto-
 „miarum, purgationum, vomitoriorum, vesicantium, antiphlogis-
 „ticorum, antisepticorum, opiatorum &c. is mihi usus in variolis
 „et morbillis fuit, quem ipse epidemici morbi genius eo in ho-
 „mine sibi poposcisset, si nullae aut variolae, aut morbilli suis-
 „sent complicati (13).

Liquet inde, quid de celebri illa a SYDENHAMI inprimis tem-
 poribus mora quaestione tenendum, utrum videlicet calidum an
 frigidum regimen in variolis prosit. „Interdum enim, ut HUX-
 „HAMI verbis utar, SYDENHAMI, interdum MORTONI convenire pot-
 „est methodus. Breviter quilibet casus singularis singularem re-
 „quirit methodum atque medici attenti est, ut ejus judicium justa
 „harum rerum dispositione declarec.”

Nec minor doctrinae nostrae in inflammationum diagnosi et cura
 utilitas. Pleuritides reputemus. Quanta morborum diversitas com-
 muni hoc nomine dicta. Protopathicum thoracis vitium a sym-
 pathico ex gastrica labe quam differt, et ipsa primaria pleurae:
 pul-

(13) *Rat. Med. P. II. pag. 149 seq.*

pulmonumve affectio, quot varias causas habere potest. Ecquid spasmicum nervosi generis vitium cum vera vasorum phlogosi, aut catarrhalis stimulus cum utrisque commune habet? Nec tamen semper in morbi principio facilis tam varii mali distinctio. Saepe enim pleuritis ex gastrico fomite suborta inflammatorium imitatur vigorem, saepe quam ex dejecta virium conditione a nervosa causa. natam augurares, summam inflammationem junctam habet, sanguinis mole vim vitae opprimente, in saevissimam inflammatoriam febrem eruptura, quam primum vasa, onere venaesectione adlevato, omnem vim suam exferere poterunt (14). Incipientis morbi natura ex perspecto epidemico vitio haud raro intelligi potest, quam rite cognovisse, quanti artificis intersit, ille noverit, qui ratione et experientia opportunam sanguinis detractionem summum esse in vera inflammatoria pleuritide curanda remedium didicerit, cujus suo tempore neglecti sero medicum poeniteret, quo vero intempestive adhibito, gastrici, aut nervosi generis vitium certo nugebitur, augebitur etiam rheumaticum, nisi phlogistica conditio accesserit, solo cantharidum stimulo expellendum (15). Neque certam semper esse encephali phlogoscos diagnosi docet, quae nec a biliosa phrenitide abest delirii ferocia, docent et alia symptomata similia. Quicumque vero et communis et propriae constitutionis habuerit rationem, et anni tempus cum morbis ipsis comparaverit, is profecto haud imparatus ad artem accersurus videtur. Legat, qui dubitat, ipsam haemoptoem sub

ac.

(14) Hujus rei egregium exemplum refert SYDENHAM *Opp.* I. pag. 571.

(15) Cf. BURSEUTUS in *Instit. Med. Pract.* F. IV. c. IV. §. 130. pag. 129. et *ANQUAM Opp.* F. II. pag. 189. Ed. REHNEL. Et opiatorum summus est in pleuritide usus, imprimis, si a stimulo quodam specifico oriatur, cujus originis illa fuisse videtur, quam describit SARCON in *Historia morborum qui Neapoli grassati sunt*, Tom. I. pag. 151. f. 77.

æstivæ febris regno, sanguine ex pulmonibus profiliante, a sagacissimo stollio prudenti audacia emetico quam felicissime sanata. „ Laetus recorder, inquit, juvenis quondam Turcæ, nunc „ sacris Christianis initiati, qui mense Julio anni 1776 ex febre „ biliosa et largo sanguinis sputo decubuit. Cum homini fluxum „ sanguinis ex pulmonibus actu patienti emeticum præscriberem, „ idque in præsentiarum facto opus esse adfererem, qui mecum „ fuerant, me quasi aliena loquentem intuebantur et quis rerum „ foret exitus clam avidentissime expectabant, haud clementius „ forte actum iri cum aegro rati, quam ut purpuream una cum „ bile animam evomat. Sed en, evomuit aeger ἀπορρυῖ multam „ et sanguinis ne stria comparuit, jugulata febre. Vulgatior post- „ modum observatio admiratione carebat” (16).

Inter Epidemias magnam malignitatis famam acquisivit dysenteria, de cujus natura et sanandi ratione tam parum inter medicos convenit, ut tot fere contrarias reperias sententias, quot scriptores de hoc morbo pervolveris; tantum vero remedium dissimilium prorsus numerum, quorum quodque splendido antidyenterici specifici nomine ab inventore fuit celebratum, ut auxiliorum non inopia, verum abundantia artificem de consilio capiendi incertum faciat, quod nisi ex epidemico studio neglecto explicari nequit, sin nullam Auctoribus gravissimis fidem habendam esse statuamus. Biliosam dysenteriam evacuanti medicina optime sanaveris, inflammatoriam antiphlogistica, rheumaticam opio et leni diaphorefi. Parum accuratam igitur hujus morbi notionem habere videntur, qui, cum ejus naturam in tenesmodeo illo cruento, aut mucofo

al-

(16) Rat. Med. P. II. c. X. pag. 78. seq.

alvi fluxu ponant, hunc quam citissime sistendum esse opinantur, quod, si validissimis adstringentibus sedulo perfecerint, se morbum ipsum sanasse existimant; ast moenibus inclusus hostis eo certius parabit exitium. Nec tamen dysenteriae vaga notio. Etenim germanam hanc intestinorum catarrhum dixit STOLLIIUS. Utriusque affectionis analogiam docuit anni temporis observatio, quo pari passu incedebant ac mutata saepius facie altera alteram referebat, vel et hujus et illius conjunctas habebant notas (17). Neque etiam aliis auxiliis dysenteriae expellebantur, quam iis quae catarrhali febre essent idonea, quae ipsa, cum non semper secum consentiat, sed nunc phlogisticam, nunc nervosam, aut gastricam complicationem habeat, pro hisce differat oportet curandi methodus. Ab his complicationibus, praesertim si et mala curatio accedat, frequens morbi discrimen repetendum est, qui natura sua benignus, nec pertimescendus. In simplici morbo prae aliis opium juvisse legimus, quo stimulus catarrhalis obtundi ac vasorum strictura spastica, omni vitali motu suffocato, intestinorum mortem provocatura, solvi videtur. Haec qui tenuerit, neque vernalem dysenteriam, inflammationem catarrho intestina petente, opio in gangraenam mutatam lugebit, nec biliosa materiei autumnii tempore, sub Epidemici aestivi protractio imperio, neglecta; male sano adstringentium usu spuriam eamque pessimam inducet phlogosin. Confirmant variam morbi indolem observationes, quas collegit Doct. OSTRYD, in egregia sua Dissertatione Inaugurali *de morte et varia moriendi ratione*, pag. 212. „Dysenteria, quae Anno 1762 in Angliā epidemice „fuit grasata, erat bilioso-inflammatoria, illa tamen, si satis
„ci-

(17) STOLL *Rat. Med.* P. III. pag. 187.

„ cito justa adhiberetur medela, paucis fuit funesta: dysenteria
 „ biliosa, quae Anno 1776 Viennae regnavit, nisi cito caveretur,
 „ transitum in putridam amabat: hujus loci videtur quoque esse
 „ illa dysenteria, quae Anno 1783 in Gelria aliisque hujus Rei-
 „ publicae provinciis saeviit, dum et ista ad putridam diathesin
 „ vergebat: dysenteria, quae Anno 1777 in Austria grassata
 „ fuit, demum erat inflammatoria putrida, illa multis praecipue
 „ debilibus et cachecticis fuit lethalis, quum neque antiphlogi-
 „ stica cura, neque emeto-catharsis, neque involventia malum
 „ sanare, aut temperare valeret" (18).

Ac STOLLIIUM si audias, ne ipsa quidem convulsiva tussis idem
 semper morbus haberi poterit, sed modificatio tantum et lusus
 quidam, quae eandem cum epidemica aegritudine petit curatio-
 nem, cum eadem et causae morbificae indoles et sedes (19).

Hinc

(18) Cff. ibi citati Auctores. Quantum autem pendeat a vulgari vitio hujus morbi
 natura, et aliorum, et summi ZIMMERMANNI observatio docuit, qui in aureo illo ac
 vere Hippocratico libro de *Dysenteria*, quae Ao. 1766 inter Helvetos vulgaris fuit,
 initio c. III. haec habet: » SYDENHAM's bekannte Anmerkung, von dem Zusammen-
 » hang der Epidemien eines Jahres, besand sich in diesem Jahre vollkommen wahr.
 » Auf eine erscheinende Menge Faulfieber folgte die mit einem Faulfieber begleitete
 » Ruhr." Quam similitudinem, comparatis utriusque morbi phaenomenis, egregie pro-
 » bavit. Videtur autem haec dysenteria fuisse indolis biliosae putridae. De varia ip-
 » sius natura variis temporibus eandem, quam STOLLIUS proficitur sententiam. » Ich
 » bin überzeugt, das man diese Krankheit bald als ein Entzündungsieber, bald als
 » ein gallichtes oder faulendes Fieber, bald als ein aus Entzündung und Faulnis zu-
 » sammengesetztes Fieber, bald als ein böartiges Fieber, und bald als ein gallichtes
 » Fieber mit bloßen Zufällen von Bosartigkeit behandeln muß." I. I. c. X. p. 326.

(19) I. I. P. II. p. 122. seq. cff. ipsius *Praelectiones in diversos morbos chroni-
 cos*, Vol. I. pag. 290. seqq. » Satis quidem superque, ita Cel. LENTIN, tussis con-
 » vulsivae naturam cognitam habere nonnulli contendunt; verum enimvero sciant hec
 » saltem, non quasque eandem esse, nec eadem semper remedia sufficere. Constitutio
 » enim generalis et tempestivum et anni temporum diversa qualitate nata particularem
 » morbi constitutionem semper quadantenus mutat." *De aëre et vitas genere Claustru-
 lienfium* pag. 38.

Hinc vere venaesectio, aestate emeticum, autumnus, praemisso emetico, cortex Peruvianus tussim convulsivam sanabit, quae, si ob consuetudinem per vices redeat, desuesfacient systema nerveum ab irregulari hoc motu opiata, moschus, castoreum, hyoscyamus, cicuta, nicotiana, camphora, gummi ferulacea et cortex Peruvianus. Et quamvis tussis convulsivae pleraeque sint stomachicae (20), nihilominus nullam tussim esse, cujuscunque illa originis fuerit, contendit STOLLIUS, quae in corpore plurimum irritabili, quale infantum, puerorum et mollicularum femellarum esse solet, non posset esse aliquando convulsiva, atque eapropter tam varias sibi oppositas methodos therapeuticas huic morbo auspiciato admoveri. A quo, licet plerique dissentiant Auctores, negari tamen nequit, multiplicem pati posse hanc tussim complicationem. Cel. HUXHAMUS exinde, quod et febres intermittentes et convulsiva tussis eodem tempore invadere soleant, atque par in utramque conveniat medicina, et communem habeant periodicam accessionem, ad utriusque morbi conclusit analogiam.

„ Nobile namque, sic habet, *Opp. V. l. pag. 77.* (Post commentum datum in hac tussi Peruvianum corticem) hoc Indiae pharmacum (cortex Peruvianus scilicet) non solum lentos attenuat humores, sed et totum systema fibrarum confirmat atque sic utraque facultate agendo febres intermittentes discutit. Atqui periodica hujus pertussis accessio haud minus certa saepe, quam vel intermittens

„ tium

(20) Ita et HUXHAMUS: „ Tussis, inquit, partim saltem est a stomacho, ut monuit olim WALDSCHMIDT, nam vix unquam cessat tussis convulsivae paroxysmus, „ antequam irritans pituita tenax vomitu rejicitur, imo tanta saepe est illavici copia, ut vomitionem terve quaterve proritare necesse sit.” *Opp. V. l. pag. 76. Ed. Lond.* Tussim convulsivam a vitio primarum viarum ortam observavit etiam LENTIN *l. l. ibidem.*

„rium paroxysmus non multum abesse ab earum indole hunc morbum indicat: hoc magis etiam probabile videtur, quod uterque morbus eadem plerumque tempestate grassatur, ab eadem prope causa pendet et iisdem fere curatur remediis.” HUFELANDUS quoque hanc HUXHAMI sententiam tueri videtur, quae, uti vero haud dissimilis est, ita ad analogiam morborum inveniendam, quid a doctrina epidemica expectari possit egregie docet (21).

Ut hanc de doctrinae usu ad morborum cognitionem et curam quaestionem absolvam, pauca quaedam de puerperarum febre hisce adjecisse liceat, de cujus causis et curatione tanta, BURSERIO teste, inter Auctores invenitur disensio, tanta opinionum varietas, ut cui tirones fidem habeant, quem sequantur, quem ut ducem sibi proponant, decerni minime possit (22). Nimirum puerperae interdum febre quadam corripitur solent et magnum inde periculum subire, quam, suis symptomatibus notatam, alii novam esse perhibent, veteribus incognitam, alii vero ipsam cognitam quidem, non tamen probe distinctam. Novam non esse, nec veteribus praetervisam facile eruitur ex antiquissimorum scriptorum monumentis, ut rectissime animadvertunt SWIETENIUS, WILTHEUS, alique etiam inter eos ipsos, qui novum ipsum nomen dedierunt et peculiariter de ea edisserunt. Sed nullibi luculentius adparere scripsit BURSERIUS, hanc ipsissimam febrem notam antiquitus fuisse atque accuratissime descriptam, quam in primo et tertio Epidemiorum HIPPOCRATIS, ubi octo historiae puerperarum ea laborantium referuntur, ita similes illis, quas posteri scriptores ediderunt, ut ovum ovo similis non sit. Neque et distinctam sibi

sent.

(21) Cf. v. SPRENGEL. *Pathol.* III. §. 204. pag. 238.

(22) *L. I. F. I.* §. 349. pag. 521.

semper similem febris speciem haberi posse, probavit idem Auctor, comparatis invicem scriptorum opinionibus et observationibus ad sua usque tempora editis. Inde crevit observationum sylva; nec tamen hodie inter omnes de hac febre convenit. Plerique vero recentiores statuunt, eam plerumque a peritonaei inflammatione spuria, quam asthenicam vocant, esse repetendam, cui saepe et alia imi ventris viscerum phlogosis, et metritis se jungere solent, quamque symptomatibus gastricis et nervosis plerumque comitari notavit SPRENGELIUS (23). Verior tamen mihi videtur Cel. BURSERII sententia; febrem puerperarum non proprium esse morbi genus, sed pro varia rerum conditione vel inflammatoriae, vel gastricae, vel nervosae, vel putridae indolis. Nam SPRENGELIUS ipse fatetur, hanc, quam neoterici puerperarum febrem vocant, haud ita puerperio esse propriam, quin interdum feminas caelibes corripiat, a suppressa menstrua evacuatione inducta, imo viros abdominis paracentesi passos exerceat. Ac jure dubitari potest, num haec peritonaei aut cujuscunque visceris inflammationis indicia morbi vim, an causam testentur, eoque majore, quoniam spuriae illae inflammationes nec a veris biliosis febribus, aut nervosis, aut putridis denique abesse prorsus observantur (24). Praeterea et

mor-

(23) *Pathol.* II. §. 541. pag. 407. Cl. PRORIEP hanc febrem ut plurimum typhoideam esse scripsit, uteri inflammationi in gangraenam proclivi jundam, eas tamen naturam nondum rite intellectam esse, *Handbuch der Geburtshülfe* T. I. §. 311. pag. 286. Dod. FIEBEL a plethora lactea sive chylosa morbum origiem trahere opinatur, quae nisi lactis secretionem tolli non potest: perfrigerio aliave causis menbranas serosas inflammari, ac lympham effundere, vel pleuritide, vel peritonitide, vel mephritide pro varia inflammationis sede suborta; hanc autem his characteristicis signis distingui: 1. Febre focia, quae saepe nervosam indolem induit, 2. lymphatici humoris secretionem, 3. majori ad lymphaticos quam sanguineas evacuationes proclivitate. Vid. HORN'S *Archiv.* 1813. *Januar bis December* pag. 463. seqq.

(24) *Stroll Rat. Med.* T. II. pag. 49.

morbi historia incerti quid habet atque indefiniti, unde vel augurari licet, non naturalem esse febris speciem. Non alia enim pathognomica symptomata recensentur, quam continuus acutus ad dominis dolor ejusque tensio (25), quae, etiam si perpetua essent, an quidem ejusmodi sint, ut morbus specifici nomine dignus habeatur, dijudicent alii. Quid quod Cl. FRORIEP post recensita quam plurima, quae vulgo enumerantur symptomata, constans maxime et characteristicum horum omnium inconstantiam esse affirmat (26). Ergo hanc minime esse aequabilem, verum variam singularum et communium rerum affectionem sequi duxerim. Testis est STOLLIVS, qui sub biliosa diathesi puerperarum febres communi methodo quam felicissime curavit. Neque parum referre quis dicat, an peculiaris habeatur haec febris; an scus, peculiaris enim si fuerit, peculiarem medelam jure suo postulabit, quae, si hanc febrem nervosam asthenicam credamus, ex remediis acri ac volatili stimulo praeditis comparanda est, in nervorum debilitate egregiis et utilissimis, in inflammatorio vero aut gastrico vitio summe noxiis, gangraenam, aut exanthema miliare artificiale aliave finitra symptomata investuris. Atque exinde forsan malignitatis illud toties in hunc morbum delatum crimen. In ea igitur versor opinione, ut alio tempore aliaque corporis conditione aliam medicinam idoneam esse credam, et venam secandam esse putem, ubi acri urente gelu et flante Borea sanguis imperat, si gastricae labis indicia fuerint, emetin movendam esse, si putrida antisepticiis auxiliis utendum, nervina denique et antispastica danda, ubi nervosa praevaluerit diathesis, aut mobilem et irritabilem feminam haec febris

(25) SPRENGEL l. l. §. 337. pag. 394.

(26) l. l. §. 399.

bris tenuerit. Haud negamus tamen, et peritonaeum, et uterum, et abdominis viscera, peracto puerperii tempore, imbecilliora prae aliis partibus cuicumque vi noxae patere, crebriusque aegrotare, aut mutari posse puerperio morborum faciem naturamve, id solum egimus, ut nec horum, quas puerperarum dicunt, febrium rationem certam nobis videri, aut ab iis vim pati legem epidemicam probabili argumentatione ostenderemus.

Equidem specificam, ut ita dicam, nonnullorum medicinam, qui distinguendi et dividendi amor indulgentes nimium, aut empiricorum ratione ducti, ubivis peculiaria morborum genera, nescio quibus specificis auxiliis expellenda, sese reperisse existimant, neque ullam esse morborum cognationem vel suspicantur, in liberalem illam ac philosophicam medendi scientiam parum convenire autumo. Quae, nisi analogismo veraque inductione nitatur, quos quaeso fructus ex priorum aetatum laboribus percipemus. Magnam fortasse ex incompressis his et sparsis rerum notitiis, si cui memoria tenax contigerit, comparare posset doctrinae copiam, ast hercle parum utilis et elegantis minime.

Videamus nunc, utrum et ad prognosticam artem utilis sit epidemicae rei notitia (27).

Inter chronicos morbos phthisicos terribile nomen. Quae cum, si nondum adulta fuerit, haud raro feliciter sanetur, quam primum vero radices egerit, immedicabilis haberi debeat, adparet, summi momenti rem esse malum in principio jam cognovisse. Verum haec vox varios imo contrarios affectus designat, vel pulmonum vitam auctam nimis, vel torpidam junctam habentes. Duas tantum phthi-

(27) Ex iis, quae supra de pleuritide diximus, jam innuit doctrinae utilitas ad morborum sentium, quos dicunt, diagnosin.

flos species memorabimus, haemoptoscam illam, phlogisticae di-
 athesi junctam et pituitosam, quae peripneumoniae nothae suboles
 esse solet. In utraque patiuntur spirandi instrumenta, ast quam
 varie. Haec enim in phlegmaticum temperamentum et senilem
 aetatem cadit, illa sanguineae temperiei atque aetati juvenili pro-
 pria, quaeque alteram augebit Epidemica Constitutio, sanabit
 alteram. Igitur et hic quid boni sperandum quidve mali metuen-
 dum sit disces a Constitutione. Etenim aëris gravis, elastici,
 puri, quem jure phlogisticum adpellaveris, virtus tonica, robo-
 rans summum est, quod natura habeat, phthificis pituitosis reme-
 dium, quo adstringitur laxus pulmonum habitus, et morboſa hu-
 moris pituitosi aut lymphatici secretio, vires exhauriens, ad na-
 turae modum reducitur. Humidi vero coeli vis, laxans ac debili-
 tans incitatam illam, quae inflammatoriam phthisin comitatur, pul-
 monum actionem moderatur, unde hac rerum conditione laeta nec
 vana semper spes affulget. Quodſi autem et Constitutio et mor-
 bus junctis viribus conspiraverint, infaustum augurium dabunt quac-
 vis et instabit fatum. *Luculenti exemplo id docet sequens strol-
 LII observatio.* „Pictorem secui a tribus annis pectore oppres-
 „sum, tussiculosum et ingentem quotidie, noctu potissimum, pu-
 „ris materiem extusitantem. Hyeme pejus, aestate melius ha-
 „buit, etsi nunquam a morbo liber. Mense Novembri anni
 „1779 ad nos venit, misus ab ipſus ordinario medico tanquam
 „brevi moriturus ex phthisi consummata. Brachia extenuata; spu-
 „ta puriformia et purulenta copiosa; pulsus fortis, plenus et
 „durus; febricula vespertina. Venaesectiones aliquot, sed par-
 „cae factae: sanguis semper pleuriticus. Emollientia tepida data
 „sunt. Die 13. Januarii 1780, cum ab initio ejus mensis fri-

V

„gus

„gus siccum et pleuritide crebra infame haberemus, nobis non-
 „dum id opinantibus, moriunt. Pulmo uterque perquam ponde-
 „rosus et durus fuit, atque summopere inflammatus. Adhaere-
 „bant pleurae, praecipue in latere sinistro; in dextro, ubi
 „etiam major et durior inflammatio fuit, aliquod erat interstitium
 „cavum, uncias quinque aquae flavescentis continens. Pulmo
 „uterque antiquo crasfoque coriaceo sacco vasculoso obductus
 „erat. Ejus coriaceae materiae hinc inde portiones reperiebantur
 „in ipsa pulmonum substantia, sero nempe phlogistico non trans-
 „sudante in cavum thoracis, sed forte intra cellulosam pulmo-
 „num, vel cellulas bronchiales. Pulmo dexter hinc inde exi-
 „guos abscessulos continuit, puris, cum viveret, scaturigines.
 „In suprema utriusque pulmonis parte vidimus hinc inde calca-
 „reum quid et lapidosum. En phthisin diurnam cum chronica
 „pulmonum inflammatione! Hanc enim dudum adfuisse aegri
 „symptomata diurna testabantur. Perijt, cum apud nos bene
 „habere et sibi et nobis videretur et febricula exigua” (28).

In hydropse etiam futurorum scientia plerumque ab Epidemia
 regnante petenda est. Hydropicis enim magnum a phlogistica
 diathesi levamen. Falleretur tamen, qui crederet, hunc semper
 ab atonia et corporis laxitate proficisci ac semper acri scillitico
 aut quovis alio stimulo fugari debere. Est et calidus hydrops, a
 plethora aut inflammatione oriundus, valis urgenti sanguini ceden-
 tibus seroque per diapedesin effuso, qui, uti antiphlogisticis ar-
 mīs oppugnatur fortuna prospera, ita validis illis stimulantibus
 irritatus aegrum in discrimen summum adducit (29).

Quon-

(28) *Rel. Med. P. IV. pag. 58. seq.*

(29) *Cl. ONYD L. L. pag. 526 et VOGL Præleç. Acad. §. 656. pag. 555.*

Quantum ad hanc futurorum praesensionem conferat crifium diligens obfervatio, norunt omnes, apud quos HIPPOCRATIS et Veterum quid valeat auctoritas. Haec autem ab anni temporibus pendere, ipfe monuit hujus doctrinae Auctor, in constantibus temporibus, fi tempeftive tempeftiva reddantur, constantes et judicatu faciles fore morbos, in inconstantibus vero inconstantes et difficiles judicatu, affirmans (30). Hinc fit, ut in noftris regionibus, fubitis magnisque aëris viciffitudinibus obnoxiiis, non ea femper fit crifium fides et constantia, quam fub miti Graeciae coelo obfervaverat HIPPOCRATES. Neque tamen has negligere, aut temere perturbare nobis licet. Etenim anni temporum aestimationem ad prognofin ab intellecta evacuationum fignificatione petendam multum conferre, probant, quae RICHTERUS docuit, quibusdam locis et temporibus februm crifes per alvum, aliis per cutem fieri, has autem per alvum fieri, ubi febris venofa gastrica endemica aut epidemica fuerit (31). Et hic maxime elucet doctrinae utilitas. Vere enim, quo tempore ad cutem ferri humores fupra vidimus, quod nec HIPPOCRATEM latuit, hac via falutares crifes jure exspectabimus. Autumnalis vero fi praevaleat *κατάρσις*, humoribus ad inteftina verfis, fuborta in hisce fuo tempore critica molimina felix augurium dabunt. Haec itaque non imprudenti confilio turbabimus, verum, minifterio fido, naturae; fi oporteat, in opere fuccurremus.

Ex iis, quae hucusque expoſuimus, haud dubiam eſſe adparet ſtudii epidemici utilitatem ad morbos rite cognoscendos atque rationalem ipſis medicinam faciendam. Ac de ejus uſu therapeutico

in

 (30) *Sec. III. Aph. 8.*

 (31) *L. I. P. I. pag. 505. ſeq.*

in acutis quidem inter omnes convenit, in chronicis vero res a multis in dubium vocatur, cum quos lenta valetudo exercet homines, plerumque ab epidemica labe immunes reperiantur. Sed nec ubique vera est haec enunciatio, neque ad omnes Epidemias aequae patet, utpote quam magis ad illas Epidemias, quae contagium habent, quam ad annuas aut stationarias non contagiosas (et ne de illis quidem omni exceptione major est) pertinere censeo. Nam licet subitum contagii impetum eludat saepius sensus tardior, continuam tamen aëris ac caeterarum communium rerum vim, quin percipiat, dubitari nequit. Testatur STOLLIUS et scorbuticos et ictericos et hydropicos inflammatoriae diathesis potestatem expertos esse, atque in his summam fuisse refrigerantis, quod dicitur, regiminis utilitatem. Etiam syphillitico morbo communem febrem phlogisticam sese jungentem vidit, cui sola mitissima ex hydragyro remedia profuere et regimen antiphlogisticum, nocuere vero acriora quaevis mercurialia, quin nec ipsum calomelas tuto dari potuit. Quapropter, si quando in graviores Epidemias sporadicum hoc vitium inciderit, medico artifice popularem temperiem sedulo notandam esse jubet (32). Nec colica illa, quam plumbi malum venenum infert, popularis vitii experta est, ast cum aestiva subinde aut vernali aliave febre complicatur, pro complicati vitii natura alia et alia ratione pellenda. Quodsi inflammatori quid subeset a Constitutione, opium hujus colicae fidissimum antidotum minus tutam medicinam fuisse accipimus et intelligimus facile (33). Cum hisce STOLLII observationibus Huxhamianae consentiunt, quibus et navitas scorbuticos regnantibus inflam-

ma-

(32) *L. I. P. VII. pag. 24.*(33) *STOLL L. I. P. II. pag. 194. seq.*

matorii morbis correptos fuisse ipsisque peripneumonicis ob pravam humorum crasin petechias fuisse subortas docemur; illos vero variolis decubuisse a scorbutica lue putridis factis et summe exitialibus (34). Unde adparet, chronicis malis affectos non semper ab epidemica labe tutos esse eamque persequi debere, quicumque ipsis mederi cupiat.

Ast si et morbi sibi habeantur dissimiles et incerta ac mutabilis eorum medicina, nonne magna inde notionum confusio in medendi disciplina nascitur? Ita videri utique posset. Sed an quidem naturalem dicere licet hanc symptomaticam morborum divisionem, an rei veritati respondentem (35). Num singula quaeque symptomata, neglecto, quo cum morbo ejusque causa cohaereant, vinculo, tot genera morborum diceres, num crederes ad haec symptomata curam accommodandam esse, an potius causam tollendam esse existimares. Equidem cenfeo, non certiorē aliam esse in praxi medica ducem, quam universalem illam therapeutice disciplinam, quae, quam arcto cum epidemico hoc studio necatur vinculo, supra ostendimus. Atque huic epidemicae naturae legi mira subest simplicitas, ita ut, quae confusa videbantur omnia, hac intellecta, divino quodam ordine juncta adpareant. Communem phlogosin vides, sanguineis imprimis infestam, in eam, quam quisque imbecilliorē mobilioremve habuerit partem, impetu facto, nunc caput petentem vel pectus, vel abdomen, nunc in cutem erumpentem, aut vexantem artus, phrenitidis, catarrhi, peripneumoniae, colicae, enteritidis, dysenteriae, erysipelatis aut rheumatismi specie indutam, eodem genere natam, communi auxi-

lio

(34) *Observ. V. II. pag. 4a, et pag. 6a.*

(35) De hac questione videantur ea, quae ad Pyretologiam suam praefabuntur ~~capitulum~~.

lio propulsam; aëstiva febre imperante, omnes quoscunque morbos sub potestatem biliosi popularis redactos, nonnisi vi ipsius fracta, vincendos; nervosum denique vulgare vitium vides, mulierculas hystericas et hypochondriacos viros exercens saepe inflammationem mentium et aegro et medico insidias struens, aut verae phlogosi junctum artifici difficultatis plurimum allaturum. Nec tamen huic iraponet, sin epidemicam diathesin neglexerit. Jure igitur summo Doct. GRANTIUS, vanam esse specifica aut panacea, quaecumque inveniendi spem, quae cum morborum nomini, non naturae respondeant, alio tempore utilia forsan, alio erunt nocentissima, nec innocuum esse illorum errorem, qui systemati cuidam, aut vulgari se addicunt methodo, morbisque nomine similibus, nulla temporum ratione habita, eandem semper medicinam faciunt (36).

Cum autem medici non tantum sit, morbos sanare, verum etiam praevertere, hique vario tempore vario rerum communium regimine praeveriti debeant, et ab hac parte hanc temporum et constitutionum noticiam commendatam voluit HUXHAMUS. „ Non solum, „ sic habet in prolegomenis ad *Observ. pag. 23*, in morbis curandis plurimum valet atmosphaerae consideratio, sed ad sanitatem etiam tuendam maximi est momenti. Contraria contrariis curantur, ut in adagio est: sic, si ver frigidum et siccum est, pleuritide, peripneumonia, angina periclitamur: qui vero diacta humectante utuntur et potione tepida laxante, vitio tempestatis occurrunt, morbosque evadunt ut plurimum. Si frigori autem accedat humidum multum, cardiaca quaedam admiscenda sunt corpusque vestibis muniendum est probe, ne perspi-

ra-

(36) *Lib. de febribus Introd. pag. 18. Ed. Belg.*

„ ratio inhibeatur nimis. Aestuosa contra udaeque temperies siccam
 „ omnino et adstringentem poscit diactam, vinum austerum
 „ aqua frigida dilutum, dentque quae et vim fibrarum compri-
 „ mentem firmant et a sanguine lentorem ac putredinem arceant.
 „ Balneum porro tunc frigidum idoneum est maxime. Quae con-
 „ tra humore nimio et tepore pollent, aliena sunt prorsus;
 „ jurulenta ideo tunc vitanda sunt et tepida muliercularum forbi-
 „ tio." Et *praefat. ad Vol. alt. pag. 5.* „ Ad mala autem siccae
 „ et frigidae tempestatis praecavenda (imo et tollenda) utendum
 „ est multa diluente, emolliente, tepida potione victuque molli
 „ et relaxante, neque unquam ante progredi quis debet, quam te-
 „ pidum aliquem potum adsumferit, siue pedibus, siue equo
 „ eundum est contra ventos aquilonares; at si inhorrescat aliquis
 „ inde ac febricitet, mittendus est actutum sanguis, potissimum
 „ si thoracis aut lateris dolor imperat, idque sane mox repeti de-
 „ ber, si febris invalescat. E contrario humida tepidaque atmo-
 „ sphaera relaxat nimium, vim vasorum enervat, sanguinem de-
 „ bito solutiorem, pituitosum, inertem facit, totumque corpus
 „ humidum, hebes, languidum, febribus lentis, putridis, in-
 „ termittentibus longis obnoxium. Hic ergo contraria prorsus
 „ diaeta atque medicina est adhibenda, quae solidas corporis partes
 „ firmare, quae fluidorum crasin conservare, quae valide com-
 „ pingere globulos sanguineos possint, indicantur. Potus nempe
 „ subausterus frigidus, generosus, victus valentior desiccans, ad-
 „ stringens, balneum frigidum ejusque generis alia (37). Caele-
 „ rum haud parum insalubris est gelidus humidusque atmosphae-

„ rae:

(57) l. l. pag. 6.

„ rae status, multis quippe modis obest, praecipue frigidos in-
 „ sinuando in corpus humores atque perspirationem inhibendo plu-
 „ rimum. Bene tunc nobis cingendum est vestibus, luculento
 „ etiam foco, debitoque vitae regimine, ab algidis vaporibus
 „ quantum possibile cavendum est, omnibus denique modis per-
 „ spiratio est promovenda, inter quos frequens totius corporis
 „ frictio ad ignem confert plurimum, nec non exercitatio quoti-
 „ diana eaque paulo fortior (38). Sed et hic quoque ratio ven-
 „ torum habenda est plurimum, atmosphaeram quippe maxime
 „ mutant: Boreas nimirum siccam, frigidam, ac ponderosam fa-
 „ cit: Austro vero humidam, levem, atque tepidam: magnam
 „ adeo vim habent loca reddendi salubria vel insalubria, et diverso
 „ plane modo adficiuntur incolae hoc perflante vel illo vento. —
 „ Qui frigidis ergo laeduntur et siccis, humescere, ac tepida sub-
 „ inde potione fovere corpora debent, qui humidis siccare; sem-
 „ perque peculiari aëris inclementiae, victu, regimine atque me-
 „ dicina obstitendum est (39).”

De variolis observatum est, iis semel tantum homines corripi (40).
 Quas cum ab epidemici morbi consortio pravos mores induere
 et anomalas ac rebelles fieri vidissent medici, de morbo tunc
 temporis in corpus inducendo, ubi nullum vel ab anni tempestate,
 vel ab epidemico quodam immineret periculum, cogitare coepe-
 runt.

(38) *I. L.* pag. 7. (39) *I. L.* pag. 9.

(40) Aliquando tamen accidisse legimus, ut, qui variolis jam antea laborave-
 rant, secunda vice hunc morbum paterentur. De qua re ingeniosa nobis, nec im-
 probabilia videtur SPRENGELII opinio, illud nonnisi sub variis Epidemiis fieri potuisse,
 ita ut, quem biliosa Epidemia imperante exercuissent variolae, iis sub Epidemico
 nervoso iterum corripri posset (mutata scilicet corporis natura ejusque quae dicitur
 praedispositione). *Pathol.* II. §. 403. pag. 478.

rant. Nec spes fefellit eventus; atque increbuit indo variolas inferendi consuetudo. Ob has autem, quas memoravimus, rationes in variolarum insertione prophylactica multas cautelas observandas esse docuerunt Auctores. Ita summa cura vitandas esse insalubres aëris constitutiones, in quibus morbi maligni exanthematici aut putridi vagari cernuntur, BURSEIUS monet, quia scilicet timor est, ne pravam morborum epidemicorum aut stationariorum naturam variolae quoque, sequantur, aut cum iis compliceantur (41). De temporibus autem, hyemem et ver, si ea tempora fuerint, qualia oportet, prae caeteris variolas sinceriores ferre sui que moris et indolis bonae tenaces testatur STOLLIUS (42). Quoniam vero ab eo tempore, quo omnem corporis ad hunc morbum proclivitatem variolis vaccinis tolli compertum est, quae inoculationem sequi solet affectio, levis est adeo, ut morbus dici vix possit, in harum insertione non tot cautelas observandas esse inter omnes constat. Interea prudentis medici est, quas insaufas ac insalubres noverit tempestates, quantum poterit evitasce, ne forsan mitissimum morbi genus a populari socio corrumpatur et malignum fiat.

Paucis jam vidimus, quis sit doctrinae usus ad pleniorum morborum cognitionem, ad eorum therapiam, ad futurorum praesensionem, ad eam denique medicinae partem, quam diacreticam recentiores vocant. Verum ne haec quidem hanc de doctrinae utilitate quaestionem absolvunt, cum ad ipsam artis historiam quam latissime pateat.

Quisquis medicinae fata diligens pervolverit, miseram hominum

for-

(41) I. I. P. II. c. IX. §. 289. pag. 508.

(42) I. I. P. II. pag. 159. c. 230.

sortem deplorabit, qui, cum in hoc brevi vitae curriculo tot tantisque aegritudinibus cruciantur, a male fida arte salutem expectant, ac augurum cuidam genti valetudinis curam committunt, qui, quos sanare deberent morbos, parum cognoscere videntur. Namque tanta ipsis medicis est opinionum dissenso, ut in similibus morbis dissimillima, imo opposita remedia commendata summisque encomiis celebrata legantur. Nunc enim hoc, nunc illo medicinae genere praecipue usos fuisse artis magistros discimus. Hos venam incidendam esse, refrigerantia danda, sanguinis nimios motus compescendos, nimiam vitalis principii efficaciam ad naturae modum reducendam esse praecipientes audimus; alios, alio tempore, quascunque aegritudines ab humorum corruptela et vitia sanguinis crasi repetendas esse: hanc sepius antisepticis et alexipharmacis esse praeventendam; iterum alios genus nervosum imprimis turbatae sanitatis crimine accusandum esse, ab eo spasmos concitari et motus convulsivos, unde et febres et multiplices in quibusvis humani corporis partibus turbae commodam interpretationem habent, hos autem motus incompositos haud felicius moderari, quam sedante medicina atque antispasmodica; alios denique in digestionis officina maximorum malorum causam latere, hanc emeti aut catharsi expellendam esse, ab hac vero neglecta, saepius non tantum quamplurima exanthemata, verum id ipsum, quod in morbis malignum dicitur, repetendum esse. Haec cum legant in eam plerosque adducunt opinionem, ut incertam esse ac vagam hanc artem putent, quam, qui profitentur, temere nulloque consilio rem gerere, ita ut si qui graviori valetudine detenti e periculo evadant, fortunam magis, quam medicum salutis auctorem habere oporteat. Quae etiam de multis forsitan

ve-

vere praedicari possent, de omnibus illud adfirmasse temerarium iudico et minime aequum. Num quidem in gravissimos illos veritatisque amantissimos, quorum supra mentionem fecimus, scriptores ulla aut erroris aut malae fraudis suspicio cadere potest? Igitur ad ipsam artem haec pertinent? Minime; naturae haec, si qua est, imputanda culpa. Inde enim mutabilis illa medicinae facies, cum varia sit quovis tempore hominum valetudinis ratio. Vita namque aut justo incitator, aut languidior, ejus motus in hac illave parte facilius turbandi, nervorum sensus vel mobillior, vel difficulter movendus, vasorum robur vel auctum, vel imminutum, humores crassi aut copiosi a sanitatis modo desectentes, hae aliaeque mutationes, quibus corpus humanum obnoxium est, prouti harum alterutra praevaleat, vulgarem quandam affectionem inducet, suam modicam postulantiem, ab hac mutata mutata et ipsam.

Hanc legem epidemicam qui tenuerit, non ille medicinae fidem denegaverit imprudens, aut summos quosque de genere humano optime meritos artis magistros contemnendos ac despiciendos esse iniquus judicaverit. Verum intacta ipsi atque integra erit HIPPOCRATIS et eorum omnium auctoritas, quicunque sola naturae quaesivere judicia. Hujus legis noticia imbutus summos ex omnibus, quos legerit, scriptoribus fructus percipiet. A SYDENHAMO discet, quatenam phlogisticae Epidemiae natura, qui mores, quae potestas, quo pacto quibusque armis hanc adgrediatur natura et ars naturae imitatrix. Hunc STOLLII docebit biliosae febris historiam et regna et remedia. Hic HUFELANDI et recentioris aevi scriptores libros perleget, ut nervosorum affectuum indolem noscat et varium ac mutabile ingenium, quibusque auxiliis ingentes inde concitatae turbae ab artifice quam optime componantur. Hac

doctrina duce scriptores nec male intelliget, nec interpretabitur male, probe gnarus, quas de medendi arte foverint opiniones, sicubi his nostris temporibus minus verae videri possint, id ipsorum aetati tribuendum esse et morborum, quos viderant, ingenio epidemico, verissimae probaturae, ubi similis erit rerum conditio. Nec damnandum ideo SYDENHAMUM putabit, quod et variolis et pesti medicinam antiphlogisticam fecerit, aut STOLLIIUM culpandum credet, quod tantus fuerit in emeticorum et gastricae, quam vocant, methodus laudibus celebrandis; utraque enim auxilia petebat temporum, quibus artem faciebant, ratio, verum damnandos et culpandos quammaxime male sanos posteros optimo suo jure judicaverit, qui non ad horum virorum exemplum naturam secuti sunt ducem, atque ab illa, quid proficiat, quid noceat didicere, ast Sydenhamianam et Stollianam medicinam ad tempora morbosque non suos adcommo-
dandam esse opinati sunt.

Quae cum ita sint, utilissimam esse hanc rei epidemicae doctrinam vere praedicari posse crediderim, utpote quae et cum vera sapientia medica, quam arctissimo vinculo necitur, et ab ipsa naturae observatione petita ad fidam medendi scientiam ducit, ingenuo homine dignam, illiberali isti empiricorum rationi propius dissimilem. Hanc legem igitur discat, quicumque salutarem aegris medicinam facere cupiat. Hanc enim qui cognoverit, si quam fidem habeant Cuius verba, non multum in arte aberrabit.

CON-

CONSECTARIA CIRCA USUM DOCTRINAE IN
REGIONE NOSTRA.

- I. **R**egio nostra depressa, paludosa, minus salubris. Aëris constitutio humida plerumque, cui sive frigus, seu calor jungitur quaeque magnas ac crebras vicissitudines patitur.
- II. Autumnalis aëris diathesis in nostra regione praevalet.
- III. Hinc morbi autumnales in hac regione endemii.
- IV. Hujus loci natura acutis minus quam lentis et chronicis morbis respondere videtur.
- V. Intermitteutes tertianae et quartanae praesertim pertinaces ac sanatu difficiles frequentes.
- VI. Ob temporum inconstantiam morbi inconstantes saepe, inaequali tenore currentes et difficiles judicatu, rariores manifestae crises. Etenim ex Oraculo Coo in constantibus temporibus, si tempestive tempestiva reddantur, constantes et judicatu faciles morbi sunt, in inconstantibus autem inconstantes et difficiles judicatu. HIPPOCR. Aph. 8. Sect. III.
- VII. Annuae Constitutiones propter magnas et crebras temporum vicissitudines non certa quadam, aut constanti ratione sibi invicem succedunt, sed crebrae sunt et temporum et Epidemiarum annuarum anomaliae.
- VIII. Nullo tamen jure inutilem inde hanc Constitutionis observationem quis dixerit, quin imo ipsa incerta haec et varia temporum ratio majorem requirit in observatore medico diligentiam.

-
- IX. Inter Epidemias annuas frequentes catarrhales five simplices, five gastrico, aut nervoso, aut putrido vicio junctae.
- X. Nec rarae quoque in nostris terris febres nervosi generis et putridi.
- XI. Imprimis vero frequens nervosa morborum complicatio.
- XII. Rarissimi nostra in regione morbi vere inflammatorii.
- XIII. Quapropter phlogisticum morborum ingenium, quale SYDENHAMUS descripsit, hic fere numquam observatur, atque exanthemata popularia veram inflammatoriam febrem raro sociam habent, saepius vero nervosam, aut putridam.
- XIV. Biliosa Constitutio, quam stationariam vidit STOLLIUS, et nostra in regione adulta aestate et autumnino primo observari solet et stationaria subinde fuisse videtur.
- XV. Febres gastricae ab impedita perspiratione frequentes; frequentes etiam morborum per intestina crises.
- XVI. Quoniam magnae sint aëris mutationes, plurimis morbi sunt ab impedita perspiratione. Haec itaque nobis vernali praecipue et autumnali tempore, quo mutationes illae majores et crebriores esse solent, summa cura promovenda est.
- XVII. Utilissima igitur et in nostris terris epidemicae hujus legis notitia atque anni temporum et constitutionum observatio,

T A N T U M.

T H E S E S.

I.

Plantarum germinatio terræ stimulo promovetur.

I I.

Plantis verum sensum tribui posse negamus.

I I I.

Distinctionem vitæ organicæ et animalis, cujus auctor est Cel.
BICHAT, defendimus.

I V.

Sanguinis, quam vocant, oxydationem frigore promoveri contendimus.

V.

Minus recte KANTIUS, frequentiore esse pulsum hominibus polaribus, quam regionum calidarum incolis adfirmasse nobis videtur.

V I.

V I.

Perperam ROUSSEAU : „ Je ne dispute donc pas que la médecine
„ ne soit utile à quelques hommes, mais je dis qu'elle est fu-
„ neste au genre humain.”

V I I.

Errant, qui putent, animi dotes à corporis structura aut viribus
facultatibusve proficisci, easque ex hisce intelligi atque inter-
pretari posse opinantur.

V I I I.

Animi commotiones nobis et naturales et utiles esse videntur.

, B I J D E
OPENLIJKE BEVORDERING
VAN MIJNEN GELIEFDE
B R O E D E R
C. VAN DER HOEVEN,
TOT DOCTOR IN DE GENEESKUNDE.

Broeder! 'k heb geen tuil te hechten
Aan uw' schoonen latwerkrans;
Deed de kunst mij ze immer vlechten,
Zij ontzegt haar bijstand thans:
Als de taal van 't hart moet spreken,
Is der kunsten taal en teeken,
Tooi en opschik 't hart te koel:
Kunstloos, wars van lof behalen,
Ver van ijdel woordenpralen
Is de taal van 't warm gevoel.

o! Dat blijde tweetal jaren,
Broeder! neen, vergeet ik niet,
Toen wij dáár te zamen waren,
Waar ik zooveel nut mogt garen,
Waar ik zooveel Vrienden liet!

Strevend langs verscheiden wegen,

Was ons beider doel toch één;

Beider wensch was beider zegen,

Beiden lot- en hartgemeen.

Ó! Die uren 'daár' gesleten,

Broeder! zal ik nooit vergeten,

Nooit, wat ik in Leyden vond!

Ach! vervlogen zijn die dagen,

Dat we ons 'daár' verbonden zagen:

't Lot ontrukte mij Leydens grond.

Doch het heilrijk dagend heden

Brengt ons nogmaals daar bij één;

't Heden voert nog ééns mijn' treden,

Trekt nog eens mijn hart er heen.

Ja! de dagtoorts is ontfoken,

Die uw hoofd met lauwen kroont,

En de stond is angebroken,

Die U ruimer werkring toont!

Heil dan, Broeder! Heil dan heden,

Nu de bouwtijd is verleden

En het uur des oogstes staat!

't Is het loon, door vlijt verkregen,

't Is een oogst van rijken zegen

Die U thans te wachten staat!

Edler

Ed'ler loopbaan staat U open,
Schooner doelwit wacht U af;
Moedig dan het pad geloopt,
Dat U God te loopen gaf!

Edel doel! Lofwaardig streven!
Voor het lijden slechts te leven —
Heeler van der kranken pijn;
Lot, naar waarde nooit geprezen:
Werktuig in Gods hand te wezen,
Redder onder God te zijn!

Zie die moedertranen vloeijen,
Die haar kindjes wieg besproeijen,
Ras een prooi van 't gulzig graf:
Doch de Vader uit den hoogen
Doet door U die tranen droogen,
Weert door U dien rouwkreet af.
Zie hoe daar, aan 's ega's sponde,
De echtgenoot vertwijf'lend treurt;
God! wie heelt die diepe wonde,
Die het jamm'rend hart vercheurt?
Neen! — de wond is niet geflagen,
Die te diep een dolksteek waar:
Gij moogt beider troost doen dagen,
Gij hergeeft hen aan elkaar!

o! Wat onbefeft genieten,
Als de dankb're tranen vlieten
Voor hun' redder en hun' troost!
Beiden kwam uw hulp te stade,
En de gā dankt U zijn' gade,
En de moeder U haar kroost.
Hooger zal dat danklied rijzen,
Hooger U, den redder, prijzen,
Bij den God van al wat leeft.
Is uw weg eens afgelegen:
Boven wacht U rijker zegen,
Zegen, dien geen Wereld geeft!

ABW. DES AMORIE VAN DER HOEVEN,

Theol. Stud.

*

o! Wat onbescft genieten,
Als de dankb're tranen vlieten :
Voor hun' redder en hun' troost!
Beiden kwam uw hulp te stade,
En de gā dankt U zijn' gade,
En de moeder U haar kroost.
Hooger zal dat danklied rijzen,
Hooger U, den redder, prijzen,
Bij den God van al wat leeft.
Is uw weg eens afgelegen :
Boven wacht U rijker zegen,
Zegen, dien geen Wereld geeft!

ABM. DES AMORIE VAN DER HOEVEN,

Theol. Stud.

*

o! Wat onbefeft genieten,
Als de dankb're tranen vlieten
Voor hun' redder en hun' troost!
Beiden kwam uw hulp te stude,
En de gā dankt U zijn' gade,
En de moeder U haar kroost.
Hooger zal dat danklied rijzen,
Hooger U, den redder, prijzen,
Bij den God van al wat leeft.
Is uw weg eens afgelegen:
Boven wacht U rijker zegen,
Zegen, dien geen Wereld geeft!

ABT. DES AMORIE VAN DER HOEVEN,

Theol. Stud.

*

o! Wat onbefeft genieten,
Als de dankb're fransen vlieten
Voor hun' redder en hun' troost!
Beiden kwam uw hulp te stede,
En de gā dankt U zijn' gade,
En de moeder U haar kroost.
Hooger zal dat danklied rijzen,
Hooger U, den redder, prijzen,
Bij den God van al wat leeft.
Is uw weg eens afgelegen:
Boven wacht U rijker zegen,
Zegen, dien geen Wereld geeft!

AB^W. DES AMORIE VAN DER HOEVEN,

Theol. Stud.

*

